

Nr 136

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken, m. m.; given Stockholms slott den 4 oktober 1968.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

- 1) lag om ändring i giftermålsbalken,
- 2) lag angående ändrad lydelse av 1 kap. 3 och 4 §§ lagen den 8 juli 1904 (nr 26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption,
- 3) lag angående ändring i lagen den 12 november 1915 (nr 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående,
- 4) lag angående ändring i lagen den 12 november 1915 (nr 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

BERTIL

Herman Kling

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås vissa ändringar i giftermålsbalkens regler om förutsättningarna för äktenskaps ingående och upplösning.

I fråga om äktenskaps ingående innebär förslaget att äktenskapsåldern för män sänks från 21 till 18 år, varigenom åldersgränsen blir densamma för män och kvinnor. Vidare förordas att epilepsi och könssjukdom skall slopas som äktenskapshinder. Lysningen blir enligt förslaget frivillig.

I skilsmässoreglerna förordas bara mindre ändringar. Bl. a. föreslås, i enlighet med en rekommendation av Nordiska rådet, att rätten till omedelbar äktenskapsskillnad vid otrohet inte längre skall vara ovillkorlig. Om

hänsyn till barnens bästa eller andra särskilda skäl talar därför, skall domstol i stället kunna döma till hemskillnad.

Antalet borgerliga medlare skall ökas, och det skall bli större möjligheter än f. n. att påkalla medling utan samband med skilsmässa. Nuvarande krav på medling i hemskillnadsmål uppmjukas samtidigt som bestämmelserna i ämnet görs enhetliga för alla mål.

De föreslagna ändringarna avses träda i kraft den 1 juli 1969.

Propositionen utgör endast en första begränsad etapp i en översyn av den familjerättsliga lagstiftningen. Inom en inte alltför avlägsen framtid måste äktenskapslagstiftningen, enligt vad som framhålls i propositionen, bli föremål för mera genomgripande revision än som är möjlig på grundval av nu föreliggande material.

1) Förslag

till

L a g

om ändring i giftermålsbalken

Härigenom förordnas, *dels* att 2 kap. 6 och 11 §§, 3 kap. 2 § 5 och 8 mom. samt 4—6 §§, 4 kap. 7 § och 15 kap. 7 § giftermålsbalken¹ skall upphöra att gälla, *dels* att 2 kap. 1, 5 och 13 §§, 3 kap. 1 §, 2 § 1 och 4 mom. samt 3 och 7 §§, 4 kap. 6 och 9 §§, 10 kap. 3 §, 11 kap. 1, 7, 8, 10 och 13 §§, 14 kap. 1 och 2 §§, 15 kap. 8 och 9 §§ samt rubriken till 3 kap. samma balk skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges, *dels* att i 14 kap. skall införas en ny paragraf, 4 §, av nedan angiven lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

2 KAP.

1 §.

Man under tju guett år eller kvinna under aderton år må ej träda i äktenskap utan tillstånd av länsstyrelsen i det län, där den underårige har sitt hemvist.

Den, som är under aderton år, må ej träda i äktenskap utan tillstånd av länsstyrelsen i det län, där den underårige har sitt hemvist.

5 §.

Den, som är sinnessjuk eller sinnesslö, må ej ingå äktenskap, med mindre *medicinalstyrelsen* finner skäligt tillåta äktenskapet.

Den, som är sinnessjuk eller sinnesslö, må ej ingå äktenskap, med mindre *socialstyrelsen* finner skäligt tillåta äktenskapet.

13 §.

Klagan över beslut av länsstyrelse i fall, som i 1 § avses, eller av *medicinalstyrelsen* i fall, som i 5 eller 6 § avses, må föras hos Konungen i justitiedepartementet i den ordning, som är bestämd för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut.

Klagan över beslut av länsstyrelse i fall, som i 1 § avses, eller av *socialstyrelsen* i fall, som i 5 § avses, må föras hos Konungen i justitiedepartementet i den ordning, som är bestämd för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut.

¹ Senaste lydelse av 2 kap. 1, 5, 6 och 13 §§ samt 3 kap. 2 § 4 och 5 mom. se 1948: 272, av 3 kap. 6 § och 4 kap. 7 § se 1940: 273, av 4 kap. 9 § och 14 kap. 1 § se 1951: 681, av 11 kap. 8 § se 1937: 243, av 11 kap. 13 § se 1945: 273, av 14 kap. 2 § se 1964: 654 samt av 15 kap. 7, 8 och 9 §§ se 1946: 822.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

3 KAP.

Om lysning

Om prövning av hinder mot äktenskap

1 §.

Till äktenskap skall lysas i den svenska församling, där kvinnan är kyrkobokförd, eller, om hon varken är eller bör vara kyrkobokförd i sådan församling, där hon vistas.

Lysning skall av bägge de trolovade sökas hos den präst, som för kyrkoböckerna.

Prövning, huruvida hinder möter mot äktenskap (hindersprövning), sker i den svenska församling, där kvinnan är kyrkobokförd, eller, om hon varken är eller bör vara kyrkobokförd i sådan församling, där hon vistas.

Ansökan om hindersprövning göres av de trolovade gemensamt hos pastorsämbetet i församlingen.

2 §.

1 mom. Är mannen kyrkobokförd i annan svensk församling än i 1 § sägs, skall han, då lysning sökes, förete intyg om vad kyrkoböckerna i hans församling innehålla angående hans behörighet att ingå äktenskapet (äktenskapsbetyg).

Trolovad, som — — — — —

4 mom. Är anledning antaga att trolovad är sinnessjuk eller sinnesslö, eller har trolovad varit sinnessjuk inom de tre sista åren, skall han med läkarintyg styrka, att sinnessjukdom eller sinnesslöhet icke kan hos honom påvisas, eller ock visa tillstånd jämlikt 2 kap. 5 § att utan hinder av sinnessjukdomen eller sinnesslöheten ingå äktenskapet.

1 mom. Är mannen kyrkobokförd i annan svensk församling än i 1 § sägs, skall han, när ansökan om hindersprövning göres, förete intyg om vad kyrkoböckerna i hans församling innehålla angående hans behörighet att ingå äktenskapet (äktenskapsbetyg).

— — — — — kan anska.

4 mom. Är anledning antaga att trolovad är sinnessjuk eller sinnesslö, skall han med läkarintyg styrka, att sinnessjukdom eller sinnesslöhet icke kan hos honom påvisas, eller ock visa tillstånd jämlikt 2 kap. 5 § att utan hinder av sinnessjukdomen eller sinnesslöheten ingå äktenskapet.

3 §.

Hava de trolovade fullgjort vad enligt 2 § åligger dem, och finner ej prästen hinder mot äktenskapet mö-

Hava de trolovade fullgjort vad enligt 2 § åligger dem, och finner ej pastorsämbetet hinder mot äkten-

(Nuvarande lydelse)

ta, utfärde han genast lysningsedel, med angivande av de trolovades fullständiga namn jämte yrke och hemvist; och varde den genom utfärdarens försorg kungjord i kyrkan tre söndagar i rad.

Sedan lysning skett, äge ej mannen eller kvinnan erhålla lysning till annat äktenskap, förrän fyra månader förflutit från sista lysningsdagen, med mindre den andra trolovade avlidit.

(Föreslagen lydelse)

skapet möta, skall ämbetet på begäran av de trolovade utfärda intyg därom.

7 §.

Äktenskapsbetyg må — — — — — skall ingås.

Den, som utfärdat äktenskapsbetyg, skall ombesörja, att kungörelse därom varder nästa söndag i kyrkan uppläst, varvid angives ej mindre bägge de trolovades fullständiga namn jämte yrke och hemvist än ock varest hinder mot äktenskapet må anmälas.

Har sådan kungörelse skett, må nytt äktenskapsbetyg ej utfärdas, förrän fyra månader förflutit från kungörandet eller, om lysning tillkommit, från sista lysningsdagen, med mindre den andra trolovade avlidit.

4 KAP.

6 §.

Är ej sådant fall för handen, varom i 3 kap. 6 § sägs, må vigsel ej ske, med mindre lysning är fullbordad; och varde vigsel ändå vägrad, om hinder mot äktenskapet är vigselförrättaren kunnigt. Utan lys-

Vigsel skall föregås av hindersprövning enligt 3 kap. Känner vigselförrättaren till äktenskapshinder, som icke uppmärksammats vid nämnda prövning, må vigsel ej ske. Utan intyg enligt 3 kap. 3 §

(Nuvarande lydelse)

ningsbevis må ej annan viga än präst, som för kyrkoböckerna där lysning skett.

Har lysning blivit fullbordad, men är vigsel ej förrättad inom fyra månader därefter eller, om de trolovade eller endera tillhör den nomadiserande lappbefolkningen, inom ett år, må vigsel ej vidare på denna lysning ske.

(Föreslagen lydelse)

må ej annan viga än präst, som tjänstgör i den församling där hindersprövningen skett.

Hava de trolovade ej blivit vigda inom fyra månader efter hindersprövningen, må vigsel ej ske utan ny hindersprövning.

9 §.

Vigsel vare utan verkan, om den ej förrättats av någon, som äger behörighet att viga, eller om därvid ej så tillgått, som i 8 § andra stycket är föreskrivet; men ej skall vigsel anses ogill, på den grund att eljest icke så förfarits, som i 8 § är sagt, eller vigselförrättaren överskridit sin behörighet eller vederbörlig *lysning* ej föregått.

Vigsel vare utan verkan, om den ej förrättats av någon, som äger behörighet att viga, eller om därvid ej så tillgått, som i 8 § andra stycket är föreskrivet; men ej skall vigsel anses ogill, på den grund att eljest icke så förfarits, som i 8 § är sagt, eller vigselförrättaren överskridit sin behörighet eller vederbörlig *hindersprövning* ej föregått.

Vigsel, som enligt första stycket eljest skulle vara utan verkan, må godkännas av Konungen på ansökan av mannen eller kvinnan eller, om någondera avlidit, av arvinge till den avlidne. Sådant godkännande må lämnas endast om synnerliga skäl föreligga.

10 KAP.

3 §.

Äktenskap gånge — — — — — ingå äktenskap;

3. om honom ovetande andra maken vid vigseln led av fallandesot, som härrör av övervägande inre or-

(Nuvarande lydelse)

saker, könssjukdom i smittosamt skede eller spetälska eller var obotligt vanför till äktenskap;

4. om han bedragits till äktenskapet, därigenom att han blivit av andra maken genom falsk uppgift eller svikligt förtigande vilseledd angående vem denne är eller angående sådana omständigheter rörande hans tidigare liv, som skäligen bort avhålla den bedragne från äktenskaps ingående; eller

5. om han blivit tvungen till äktenskapet.

Återgång äge ej rum, såvida ej maken instämt sin talan inom sex månader, sedan tillstånd, som i 1 sägs, upphörde eller han fick kunskap om återgångsskäl, varom i 2, 3 eller 4 förmäles, eller blev fri från tvång, som i 5 avses; och må talan om återgång ej i något fall väckas, sedan tre år förflutit från vigseln.

Talan om återgång må ej heller anställas för könssjukdom, om maken ej blivit smittad och sjukdomen ej längre är i smittosamt skede, eller för annan sjukdom, sedan den blivit botad.

(Föreslagen lydelse)

3. om han bedragits till äktenskapet, därigenom att han blivit av andra maken genom falsk uppgift eller svikligt förtigande vilseledd angående vem denne är eller angående sådana omständigheter rörande hans tidigare liv, som skäligen bort avhålla den bedragne från äktenskaps ingående; eller

4. om han blivit tvungen till äktenskapet.

Återgång äge ej rum, såvida ej maken instämt sin talan inom sex månader, sedan tillstånd, som i 1 sägs, upphörde eller han fick kunskap om återgångsskäl, varom i 2 eller 3 förmäles, eller blev fri från tvång, som i 4 avses; och må talan om återgång ej i något fall väckas, sedan tre år förflutit från vigseln.

11 KAP.

1 §.

Makar, som finna sig på grund av djup och varaktig söndring ej kunna fortsätta sammanlevnaden, äge, när de äro ense därom, vinna rättens dom å sammanlevnadens hävande (hemskillnad).

Äro makar ense om att ej fortsätta sammanlevnaden, äga de vinna rättens dom på hemskillnad.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

7 §.

Har ena maken, i strid mot vad i 2 kap. 10 § är stadgat, ingått nytt gifte, äge andra maken vinna äktenskapsskillnad, såframt han anställer talan därom inom sex månader, från det han fick kunskap om den nya vigseln.

Har ena maken, i strid mot vad i 2 kap. 10 § är stadgat, ingått nytt gifte, äge andra maken vinna äktenskapsskillnad.

8 §.

Bryter ena maken äktenskapet med hor, eller övar han eljest otukt med annan, have andra maken rätt till äktenskapsskillnad, såvida han ej varit delaktig i gärningen eller samtyckt därtill; han instämme dock sin talan inom sex månader efter erhållen kunskap om gärningen och senast inom tre år, sedan den begicks, eller vare förlustig sin rätt.

Har ena maken samlag eller annat könsungänge med annan än sin make, äger denne rätt till äktenskapsskillnad, såvida han ej samtyckt till handlingen.

Finnes hänsyn till barnens bästa eller andra särskilda skäl tala därför, må rätten döma till hemskillnad i stället för äktenskapsskillnad eller, om dom på hemskillnad redan föreligger, ogilla talan om äktenskaps-skillnad.

Talan skall väckas inom sex månader efter erhållen kunskap om handlingen och senast inom tre år, sedan den begicks.

10 §.

Stämplrar ena maken mot den andres liv, eller förövar han grov misshandel mot andra maken, äge denne rätt till skillnad i äktenskapet; han instämme dock vid talans förlust maken inom sex månader efter erhållen kunskap om gärningen och senast inom tre år, sedan den begicks.

Gör ena maken sig skyldig till misshandel eller annat brott mot andra makens person, äger denne rätt till skillnad i äktenskapet, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt ej skäligen kan fordras att han fortsätter äktenskapet. Detsamma gäller, om make begår motsvarande brott mot barn, som står under andra makens eller båda makarnas vårdnad.

Talan skall väckas inom sex månader efter erhållen kunskap om gärningen och senast inom tre år, sedan den begicks.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

13 §.

Är ena maken sinnessjuk; har sjukdomen under äktenskapet fortfarande tre år, och finnes ej skälig förhoppning om den sjukes varaktiga återställande till hälsan, have andra maken rätt till äktenskapsskillnad. Var sjukdomen vid vigseln andra maken veterlig, må dock ej dömas till skillnad, om det skäligen kan fordras, att han fortsätter äktenskapet.

Är ena maken sinnessjuk och har sjukdomen under äktenskapet fortfarande tre år, äger andra maken rätt till äktenskapsskillnad, om det ej skäligen kan fordras att han fortsätter äktenskapet.

Har sjukdomen varat kortare tid än som sägs i första stycket, må dömas till äktenskapsskillnad, om synnerliga skäl föreligga.

14 KAP.

1 §.

Föreligger fall, som avses i 11 kap. 2 § första stycket, eller uppstår eljest söndring mellan makar, eller uppkommer dem emellan tvist om underhållsskyldigheten eller angående fråga, som avses i 8 kap. 6 eller 7 §, äge make påkalla medling av präst i församling av svenska kyrkan, där makarna eller endera är kyrkobokförd, eller av behörig vigselförrättare inom annat trossamfund, som makarna eller endera tillhör, eller av någon, som häradshövdingen i den ort eller rättens ordförande i den stad, där makarna eller endera har sitt hemvist, på begäran utsett att företaga medlingen, eller ock av den, som enligt vad i 2 § sägs, i den kommun, där makarna eller endera har sitt hemvist, utsetts att vara medlare i tvister mellan makar.

Make äger påkalla medling, om söndring uppstått i äktenskapet eller om tvist eljest uppkommit, som stör sammanlevnaden mellan makarna.

Behörig att medla är:

1. präst i församling av svenska kyrkan, där makarna eller endera är kyrkobokförd;

2. vigselförrättare inom annat trossamfund än svenska kyrkan, om makarna eller endera tillhör samfundet;

3. borgerlig medlare i den kommun, där makarna eller endera är bosatt.

När skäl föreligger därtill, äger rätten i den ort, där makarna eller endera är bosatt, på makes begäran utse särskild medlare.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

2 §.

Har kommun beslutit, att inom kommunen skola utses medlare i tvister mellan makar, eller visar sig eljest behov av sådana medlare, skall rätten till medlare utse minst en man och en kvinna. Medlare utses för två kalenderår. Avgår medlare, innan den tid utlupit, för vilken han är utsedd, varde annan utsedd för den återstående tiden.

I varje kommun skall finnas minst en borgerlig medlare. Om det är påkallat av särskilda skäl, kan samma person förordnas till medlare för mer än en kommun.

Borgerlig medlare utses av rätten för två kalenderår. Finnes medlare ej vara lämplig för sitt uppdrag, skall han entledigas. Avgår medlare före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd, skall annan förordnas för den återstående tiden.

För medlare, som avses i denna paragraf, skall finnas ersättare. Vad som är föreskrivet om medlare gäller även ersättare.

4 §.

Ersättning till borgerlig medlare betalas av kommunen.

Ersättning till särskild medlare, som utsetts jämlikt 1 § tredje stycket, utgår av statsmedel.

Närmare bestämmelser om ersättning enligt denna paragraf meddelas av Konungen.

15 KAP.

8 §.

Mål om hemskillnad enligt 11 kap. 2 § må ej upptagas, med mindre det visas, att medling ägt rum, eller att svaranden underlåtit att på kallelse infinna sig till medling eller ej kunnat anträffas med kallelse.

Mål om hemskillnad enligt 11 kap. 1 eller 2 § må ej upptagas, med mindre det visas, att medling ägt rum enligt 14 kap. Har make underlåtit att på kallelse infinna sig till medling eller ej kunnat anträffas med kallelse, skall målet dock utan hinder därav upptagas, om andra maken inställt sig för medling.

9 §.

Skall mål, som avses i 8 §, upptagas, ehuru medling ej föregått, och

Skall mål om hemskillnad enligt 11 kap. 2 § upptagas, ehuru medling

(Nuvarande lydelse)

finner rätten, att tillfälle till medling bör beredas, skall lämplig person av rätten utses till medlare; *och gälla* om sådan medlare *vad* i 14 kap. 3 § *sägs*. Hörsammar make ej kallelse att infinna sig inför medlaren, eller har av annan orsak medling ej skett före utsatt tid, *äge* vidare anstånd för medling ej rum, med mindre båda makarna det äska.

(Föreslagen lydelse)

ej föregått, och finner rätten, att tillfälle till medling bör beredas, skall lämplig person av rätten utses till medlare. *I fråga* om sådan medlare *äga* 14 kap. 3 § *samt 4 § andra och tredje styckena motsvarande tillämpning*. Hörsammar make ej kallelse att infinna sig inför medlaren, eller har av annan orsak medling ej skett före utsatt tid, *äger* vidare anstånd för medling ej rum, med mindre båda makarna det äska.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1969.

Bestämmelserna i 4 kap. 9 § andra stycket skall gälla, även om vigseln ägt rum före ikraftträdandet.

Har talan om återgång enligt de äldre bestämmelserna i 10 kap. 3 § första stycket 3 väckts före ikraftträdandet, skall dessa bestämmelser alltjämt tillämpas.

Talan som avses i 11 kap. 7 § får ej väckas, om rätten till sådan talan på grund av äldre bestämmelser gått förlorad före ikraftträdandet.

2) Förslag

till

L a g

angående ändrad lydelse av 1 kap. 3 och 4 §§ lagen den 8 juli 1904¹ (nr 26 s. 1)
om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap,
förmynderskap och adoption

Härigenom förordnas, att 1 kap. 3 och 4 §§ lagen den 8 juli 1904 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

1 KAP.

3 §.

Intyg att svensk undersåte, som vill träda i äktenskap inför utländsk myndighet, enligt svensk lag äger det äktenskap ingå, *må ej av svensk myndighet utfärdas, innan sökandens avsikt blivit offentligen kungjord.*

Närmare föreskrifter, huru sådant intyg må erhållas, så ock bestämmelser, huru utländsk undersåte, som vill inför svensk myndighet träda i äktenskap, må styrka, att hinder mot äktenskapets avslutande ej är för handen, varda av Konungen meddelade.

Intyg att svensk undersåte, som vill träda i äktenskap inför utländsk myndighet, enligt svensk lag äger det äktenskap ingå, *utfärdas av svensk myndighet enligt bestämmelser som meddelas av Konungen.*

Konungen äger även meddela bestämmelser om hur utländsk undersåte, som vill inför svensk myndighet träda i äktenskap, må styrka, att hinder mot äktenskapet ej är för handen.

4 §.

Vad svensk lag stadgar i fråga om *lysning till äktenskap*, så ock i övrigt om formen för äktenskaps avslutan-

Vad svensk lag stadgar om *prövning av hinder mot äktenskap*, så ock i övrigt om formen för äkten-

¹ Senaste lydelse av 1 kap. 3 och 4 §§ se 1915: 436.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

de, skall äga tillämpning även för det fall att utländsk undersåte vill inför svensk myndighet här i riket träda i äktenskap.

skaps *ingående*, skall äga tillämpning även för det fall att utländsk undersåte vill inför svensk myndighet här i riket träda i äktenskap.

Innehåller främmande — — — — — lag stadgad.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1969.

3) Förslag

till

L a g

angående ändring i lagen den 12 november 1915 (nr 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående

Härigenom förordnas, att lagen den 12 november 1915 om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

Vill någon klaga över beslut angående *lysning eller annat kungörande till äktenskap, utfärdande av äktenskapscertifikat* eller företagande av vigsel, må han anföra besvär, där beslutet meddelats av präst inom svenska kyrkan, hos domkapitlet, där det givits av borgerlig vigselförrättare, hos Konungens befallningshavande och, där det meddelats av myndighet utom riket eller av *kabinettssekreteraren i utrikesdepartementet*, hos Konungen i vederbörande statsdepartement. Över domkapitlets eller Konungens befallningshavandes beslut må klagan föras hos Konungen genom besvär, som vid talans förlust skola ingivas eller insändas till vederbörande statsdepartement sist å trettionde dagen från det klaganden erhöll del av beslutet.

(Föreslagen lydelse)

Vill någon klaga över beslut angående *utfärdande av intyg enligt 3 kap. 3 § giftermålsbalken eller äktenskapscertifikat* eller företagande av vigsel, må han anföra besvär, där beslutet meddelats av präst inom svenska kyrkan, hos domkapitlet, där det givits av borgerlig vigselförrättare, hos Konungens befallningshavande och, där det meddelats av myndighet utom riket eller av *chefen för utrikesdepartementets rättsavdelning*, hos Konungen i vederbörande statsdepartement. Över domkapitlets eller Konungens befallningshavandes beslut må klagan föras hos Konungen genom besvär, som vid talans förlust skola ingivas eller insändas till vederbörande statsdepartement sist å trettionde dagen från det klaganden erhöll del av beslutet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1969.

4) Förslag

till

Lag

angående ändring i lagen den 12 november 1915 (nr 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet

Härigenom förordnas, att 2—6 §§ lagen den 12 november 1915 om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

2 §.

Vigsselförrättare, som i 1 § sägs, skall, då begäran om vigsel framställes, tillse, att de trolovade äro oförhindrade att ingå äktenskap med varandra. Trolovad, som är kyrkobokförd i svensk församling, vare pliktig att inför vigsselförrättaren förete äktenskapsbetyg; och skola de trolovade i övrigt fullgöra vad enligt lag åligger dem, som vilja erhålla *lysning till äktenskap*.

Vigsselförrättare, som i 1 § sägs, skall, då begäran om vigsel framställes, tillse, att de trolovade äro oförhindrade att ingå äktenskap med varandra. Trolovad, som är kyrkobokförd i svensk församling, vare pliktig att inför vigsselförrättaren förete äktenskapsbetyg; och skola de trolovade i övrigt fullgöra vad enligt lag åligger dem, som vilja erhålla *hindersprövning*.

Har Konungen — — — — — Konungen föreskriver.

3 §.

Fullgöra de trolovade vad enligt 2 § åligger dem, och finner ej vigsselförrättaren hinder mot äktenskapet möta, *utfärde han genast kungörelse om äktenskapet, upptagande de trolovades fullständiga namn samt ålder, födelseort, yrke och hemvist, så ock anvisning att hinder mot äktenskapet må före viss dag anmälas hos honom. Kungörelsen skall hållas anslagen å beskickningen eller konsu-*

Fullgöra de trolovade vad enligt 2 § åligger dem, och finner ej vigsselförrättaren hinder mot äktenskapet möta, *må vigsel ske inom fyra månader därefter.*

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

latet intill nämnda dag samt, där så ske kan, på de trolovades bekostnad införas i tidning inom varderas hemort så ock, i fall någon av dem inom ett år före det begäran om vigsel framställdes haft sitt hemvist å annan ort, i tidning inom sådan ort.

Har kungörelse varit anslagen utan att hinder mot äktenskapet yppats, må vigsel ske, dock ej senare än fyra månader efter det anslagstiden utgick.

4 §.

Har lysning i laga ordning skett i svensk församling, och skall vigsel förrättas inom fyra månader efter lysningstidens utgång, äge vad i 2 § första stycket sägs ej tillämpning och skall kungörande enligt 3 § ej ske.

Har *hindringsprövning* i laga ordning skett i svensk församling, och skall vigsel förrättas inom fyra månader *därefter*, äge vad i 2 § första stycket sägs ej tillämpning.

5 §.

Då uppdrag att förrätta vigsel meddelas underordnad konsulär ämbetsman, äge Konungen anförtro åt honom överordnad diplomatisk eller konsulär ämbetsman att pröva, huruvida hinder mot äktenskapet möter, och ombesörja äktenskapets kungörande.

Då uppdrag att förrätta vigsel meddelas underordnad konsulär ämbetsman, äge Konungen anförtro åt honom överordnad diplomatisk eller konsulär ämbetsman att pröva, huruvida hinder mot äktenskapet möter.

6 §.

Vistas svenska undersåtar å ort utom Europa, avlägsen från svensk beskickning eller konsulat, äge Konungen förordna svensk undersåte, som ej är diplomatisk eller konsulär ämbetsman, att å den ort förrätta vigsel mellan svenska undersåtar. Är sådant förordnande meddelat, tillkommer det den diplomatiska eller

Vistas svenska undersåtar å ort utom Europa, avlägsen från svensk beskickning eller konsulat, äge Konungen förordna svensk undersåte, som ej är diplomatisk eller konsulär ämbetsman, att å den ort förrätta vigsel mellan svenska undersåtar. Är sådant förordnande meddelat, tillkommer det den diplomatiska eller

(Nuvarande lydelse)

konsuläre ämbetsman, som Konungen därtill utser, att pröva, huruvida hinder mot äktenskapet möter, och ombesörja äktenskapets kungörande.

(Föreslagen lydelse)

konsuläre ämbetsman, som Konungen därtill utser, att pröva, huruvida hinder mot äktenskapet möter.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1969.

*Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet på Sofiero den 25 juli 1968.*

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, KLING, JOHANSSON, HOLMQVIST, SVEN-ERIC NILSSON, GUSTAFSSON, GEIJER, ODHNOFF.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *vissa ändringar i äktenskapslagstiftningen* och anför.

Inledning

Giftermålsbalken den 11 juni 1920 har hittills inte undergått några större förändringar. Den kom till efter omfattande samarbete med Danmark och Norge. Det gemensamma lagstiftningsprogram, på vilket de svenska, danska och norska äktenskapslagarna bygger, har legat till grund också för motsvarande lagar i Finland och Island. Till följd härav råder inom den nordiska äktenskapslagstiftningen i betydande utsträckning principiell rättslikhet, även om de olika ländernas regler på åtskilliga punkter avviker från varandra.

Samhällsutvecklingen har under senare år föranlett krav på mer eller mindre långtgående reformer inom äktenskapsrätten. Det har ansetts angeläget att en översyn sker på samnordisk grund. Nordiska rådet har sålunda år 1955 rekommenderat de olika ländernas regeringar att undersöka förutsättningarna för en sådan revision av reglerna om äktenskaps ingående och upplösning samt om äkta makars förmögenhetsförhållanden, att lagstiftningen blir så likartad som möjligt (rekommendation 12/1955).

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande i januari 1956 tillkallades i Sverige särskilda sakkunniga för att i samråd med motsvarande sakkunniga i övriga nordiska länder utreda frågan om vilka sjukdoms- och abnormtillstånd som borde utgöra äktenskapshinder. De sakkunniga¹, kommittén angående medicinska äktenskapshinder, avlämnade år 1960 förslag i ämnet (SOU 1960:21). Över förslaget har yttranden avgetts av Göta hovrätt, hovrätten för Nedre Norrland, medicinalstyrelsen, socialstyrelsen,

¹ Justitierådet Sven Romanus, ordf., professor emeritus Nils Antoni, justitierådet Ingrid Gärde Widemar och överläkaren Curt Åmark; direktiv se riksdagsberättelsen 1957 s. 39.

samtliga domkapitel, statistiska centralbyrån, kanslern för rikets universitet efter hörande av de medicinska lärosätena, uppboordsorganisationskommittén, familjerättskommittén, Sveriges advokatsamfund, Sveriges läkarförbund och Riksföreningen för svensk epileptikervård.

I samtliga nordiska länder utom Finland har vidare tillsatts sakkunniga för att på samnordisk grund företa en mera allmän översyn av äktenskapsrätten och därmed sammanhängande frågor. De svenska sakkunniga¹, familjerättskommittén, tillkallades med stöd av bemyndigande av Kungl. Maj:t i december 1956. Från kommitténs uppdrag undantogs ursprungligen frågan om de medicinska äktenskapshindren. Sedan den särskilda kommittén avlämnat sitt betänkande och detta remissbehandlats, vidgades emellertid i februari 1962 uppdraget till att omfatta också nämnda fråga. Efter samarbete med de danska, norska och isländska kommittéerna samt med representant för det finska justitiedepartementet avgav familjerättskommittén år 1964 betänkandet »Äktenskapsrätt» (SOU 1964: 34 och 35). Betänkanden har lagts fram också av övriga nordiska kommittéer. Även i Finland har vissa ändringsförslag utarbetats.

Familjerättskommitténs betänkande innehåller främst förslag till ändringar i äktenskaps- och arvslagstiftningen. I fråga om äktenskapslagstiftningen innefattar förslaget en total översyn av giftermålsbalken. De sakliga nyheterna är emellertid av ganska begränsad omfattning. I ärvdabalken föreslås ändringar som syftar till att stärka efterlevande makes ställning. I anslutning därtill förordar kommittén också att utomäktenskapliga barn får samma arvsrätt som barn i äktenskap.

Förslaget i dess helhet har remitterats till Svea hovrätt, Göta hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sverige, hovrätten för Övre Norrland, socialstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Uppsala, Jönköpings, Kronobergs, Kristianstads, Hallands, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Örebro, Gävleborgs och Norrbottens län, Stockholms rådhusrätt, Göteborgs rådhusrätt, rådhusrätten i Malmö, Stockholms stads barnavårdsnämnd, Göteborgs barnavårdsnämnd, Malmö stads barnavårdsnämnd, Stockholms stads överförmyndarnämnd, Föreningen Sveriges häradshövdingar, Föreningen Sveriges stadsdomare, Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister, Svenska socialvårdsförbundet, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Svenska livförsäkringsbolags förening, Folksam, Arbetsmarknadens försäkringsaktiebolag, Kommunernas försäkringsaktiebolag, Landsorganisationen i Sverige, Tjänstemännens centralorganisation, Sveriges akademikers centralorganisation, Riksförbundet Landsbygdens folk, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Fredrika-Bremer-förbundet, Sveriges husmodersföreningars riksförbund,

¹ F. d. justitierådet Gösta Walin, ordf., advokaten Sigrid Beckman, riksdagsledamöterna Ruth Hamrin-Thorell och Erik Svedberg, justitierådet Torwald Hesser och fru Eivor Walin; direktiv se riksdagsberättelsen 1957 s. 61.

Yrkeskvinnors klubbars riksförbund, Högerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Centerns kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Sveriges fastighetsägareförbund, Hyresgästernas riksförbund, Förbundet för religionsfrihet och Rättspsykiatriska föreningen.

För yttrande företrädesvis över vissa delar av förslaget har detta remitterats till riksåklagaren (talan om återgång av äktenskap enligt 10 kap. 1 § giftermålsbalken), medicinalstyrelsen (äktenskaps ingående och upplösning), statskontoret (ersättning till borgerliga medlare), kammaradvokatfiskalsämbetet (ändringar i ärvdabalken), riksförsäkringsverket (efterlevande makes försörjning), statistiska centralbyrån (äktenskapsregistrets förande), centrala folkbokförings- och uppborädsnämnden (folkbokföringsfrågor), försäkringsinspektionen (försäkringsrättsliga frågor), statens hyresråd (makars bostad), statens grupplivnämnd (tjänstegrupplivförsäkringar), domkapitlen i Uppsala ärkestift samt i Linköpings, Västerås, Lunds, Göteborgs, Karlstads, Härnösands, Luleå och Stockholms stift (äktenskaps ingående och upplösning samt medling m. m.), kanslern för rikets universitet efter hörande av de medicinska lärosätena (äktenskaps ingående och upplösning), domstolskommittén (processrättsliga frågor), bostadsrättskommittén, hyreslagstiftningssakkunniga och arrendelagsutredningen (makars bostad), socialpolitiska kommittén och pensionsförsäkringskommittén (frånskild och efterlevande makes försörjning), smittlagstiftningsutredningen (bestämmelserna om könssjukdom), Svenska stadsförbundet och Svenska kommunförbundet (borgerlig vigsel och medling samt tjänstegrupplivförsäkringar), Svenska läkaresällskapet, Sveriges läkarförbund, Svenska psykiatriska föreningen och Riksförbundet för svensk epileptikervård (äktenskaps ingående och upplösning).

Remissinstanserna har i åtskilliga fall bifogat yttranden från underställda myndigheter eller särskilt berörda organisationer. Yttranden i ärendet har dessutom inkommit från Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, Föreningen Nike, Riksförbundet för sexuell upplysning samt Stockholms, Göteborgs och Skånes handelskamrar.

Frågan om lagstiftning på grundval av det föreliggande utredningsmaterialet har inom justitiedepartementet tagits upp i fortlöpande kontakt med övriga nordiska länders justitieministerier.

Familjerättskommitténs betänkande har fått ett blandat mottagande vid remissbehandlingen. Åtskilliga kritiska synpunkter har också kommit fram i den allmänna debatten. Betänkandet kan av skäl som jag senare skall utveckla närmare inte läggas till grund för en så omfattande reform som kommittén har tänkt sig. Vissa frågor som behandlats av kommittén kan emellertid tas upp redan nu på grundval av det föreliggande utredningsmaterialet.

Det mera begränsade reformarbete, som nu är aktuellt, kan lämpligen

delas upp i två etapper. Den första etappen bör omfatta vissa ändringar i reglerna om äktenskaps ingående och upplösning. Om frågan om ändringar i giftermålsbalken i dessa delar tas upp redan nu, kan behandlingen i riksdagen av en proposition i ämnet äga rum i höst samtidigt som motsvarande frågor behandlas av de danska, finska och norska folkrepresentationerna. I Danmark och Norge har proposition redan lagts fram, och i Finland väntas proposition i höst. En isländsk proposition om ändringar i äktenskapslagstiftningen är att vänta år 1969.

Den andra etappen i reformarbetet bör omfatta vissa frågor om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar, främst efterlevande makes rättsliga ställning, samt frågan om vidgad arvsrätt för barn utom äktenskap. Samtidigt bör göras vissa ändringar i föräldrabalkens regler om fastställande av faderskap till utomäktenskapliga barn. Jag räknar med att proposition i dessa delar skall kunna läggas fram under år 1969.

I enlighet med det sagda anhåller jag att nu få ta upp frågan om vissa ändringar i giftermålsbalkens regler om äktenskaps ingående och upplösning. Därvid kommer att behandlas äktenskapsåldern och andra äktenskapshinder, lysningsförfarandet, ett par frågor rörande vigsel, vissa återgångs- och skillnadsgrunder samt medlingsinstitutet.

Vissa äktenskapshinder

Äktenskapsåldern

Nuvarande ordning m. m. Enligt 2 kap. 1 § (ändrad 1948: 272) får man under 21 år eller kvinna under 18 år inte gifta sig utan tillstånd av länsstyrelsen i det län där den underårige har sitt hemvist. Länsstyrelsens beslut kan enligt 13 § överklagas hos Kungl. Maj:t i justitiedepartementet. Den som är under 21 år och inte har varit gift tidigare får vidare enligt 2 § inte gifta sig utan samtycke av giftoman, dvs. vanligen föräldrarna. Vägrar giftoman sitt samtycke, kan rätten med stöd av 4 § tillåta äktenskapet.

Nuvarande äktenskapsålder för män härrör från 1734 års lag. Enligt förarbetena till lagen den 12 november 1915 (nr 426) om äktenskaps ingående och upplösning (NJA II 1916 s. 31) befanns en sänkning av åldersgränsen då inte tillräddlig med hänsyn till den jämförelsevis sena utvecklingen hos den manliga ungdomen. Vidare ansågs det från rättslig synpunkt erbjuda påtagliga fördelar att äktenskapsåldern sammanföll med myndighetsåldern. Den kvinnliga äktenskapsåldern höjdes genom 1915 års lag från 17 till 18 år. Som skäl härför anfördes bl. a. att en kvinna under 18 år i allmänhet saknade tillräcklig livserfarenhet och karaktärsmognad för ett äktenskap.

I Danmark gäller samma äktenskapsåldrar som hos oss. I Finland är åldersgränsen 18 år för man och 17 år för kvinna samt i Norge och numera också i Island 20 år för man och 18 år för kvinna.

I övriga europeiska länder ligger åldersgränsen i allmänhet vid 18 år för män och 16 år eller lägre för kvinnor.

Familjerättskommittén. Kommittén konstaterar att åtskilligt har förändrats efter 1915 års lagstiftning, inte minst ungdomens ekonomiska situation och det sexuella förhållandet mellan könen. Utvecklingen har medfört en stark ökning av antalet dispenser från åldersförbudet. Dispensäktenskapen har för både män och kvinnor tiodubblats sedan 1920-talet, medan det totala antalet äktenskap under samma tid ökat med en fjärdedel. Under tiden 1955—1959 översteg det årliga antalet dispensansökningar 3 000. Av dessa avslogs bara mellan 2 och 3 procent. Av de män som gift sig före lagstadgad ålder hade nära 60 procent fyllt 20 år vid giftermålet. Omkring 80 procent av de kvinnor som fått dispens hade vid äktenskapets ingående fyllt 17 år.

För att utröna skilsmässofrekvensen i dispensäktenskapen har Allmänna barnhuset undersökt samtliga äktenskap, för vilka dispens meddelats åren 1945 och 1950 och som ingåtts innan sökanden uppnått lagstadgad ålder. Antalet skilsmässor i denna grupp har jämförts med motsvarande antal för övriga äktenskap under samma år. Undersökningen begränsades till sådana äktenskap, i vilka någon av parterna vid vigseln ännu inte fyllt 30 år, och till förstagångsäktenskap. Jämförelsen visar att skilsmässofrekvensen efter fem år var omkring tre gånger större bland dispensäktenskapen än bland de övriga och efter tio år omkring dubbelt så stor. Av utredningen framgår vidare bl. a. att riskerna för skilsmässa under äktenskapets fem första år i stort sett ökar med sjunkande ålder hos kontrahenterna. Barnhuset har vidare genom en begränsad undersökning sökt belysa orsaken till dispensäktenskapens ringa hållfasthet. Härvid har bl. a. framkommit att kontrahenterna i stor utsträckning har haft problem med bostad och ekonomi. Vantrivsel i äktenskapet, otrohet, omogenhet och brist på ansvarskänsla för familjen anges som andra orsaker till skilsmässa. Familjerättskommittén anser att resultatet får tas med viss reservation, eftersom undersökningen har mycket begränsad omfattning.

Såvitt angår kravet på kroppslig utveckling torde det enligt kommittén knappast finnas något väsentligt att invända mot att äktenskapsåldern sänks något. Däremot kan det svårligen bestridas att en kvinna på 16—17 år eller en man på 18—20 år i allmänhet saknar önskvärd allmän erfarenhet och mognad för att ingå äktenskap. Mot en sänkning av äktenskapsålderna talar också att de ungas utbildningstid har förlängts genom den utsträckta obligatoriska skolgången och stegrade krav på yrkesutbildning. Annars har obestridligen de ekonomiska förutsättningarna för de unga förbättrats högst betydligt, åtminstone från och med 17—18-årsåldern. Kommittén har närmast kommit till den uppfattningen att en sänkning av äktenskapsåldern inte är önskvärd vare sig för man eller kvinna. Emeller-

tid bör enligt kommitténs mening hänsyn tas till uppfattningen i grannländerna. De finska och norska åldersgränserna torde bli oförändrade, medan i Danmark en sänkning anses önskvärd åtminstone för män. Kommittén anser sig kunna som en lämplig medelväg förordade att man följer den norska ordningen och sålunda stadgar en äktenskapsålder om 20 år för man och 18 år för kvinna.

I fråga om kravet på giftomans samtycke föreslås ingen ändring.

Remissyttrandena. Kommitténs förslag i fråga om äktenskapsåldern biträds av bl. a. *Svea hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Jönköpings, Kristianstads, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Örebro, Gävleborgs och Norrbottens län, domkapitlen i Linköping, Västerås, Göteborg, Karlstad och Luleå, universitetskanslersämbetet, medicinska fakulteten i Umeå, barnavårdsnämnden i Malmö, domareföreningarna, Sveriges advokatsamfund, Högerpartiets kvinnoförbund och Centerns kvinnoförbund.*

Åtskilliga av dessa remissinstanser grundar liksom kommittén sin ståndpunkt i första hand på önskemålet om största möjliga rättslikhet mellan de nordiska länderna.

I vissa yttranden hävdas emellertid att den föreslagna sänkningen är välgrundad också från intern svensk synpunkt. *Svea hovrätt* framhåller att det givetvis kan diskuteras, när de unga kan anses ha nått den andliga mognad som är önskvärd för ett äktenskap. Tendensen i utvecklingen går emellertid mot att låta dem tidigare än förut ta ansvar i olika hänseenden. Hovrätten anser att de dåliga erfarenheterna av dispensäktenskapen knappast kan tillmätas betydelse vid bedömningen av den lämpliga äktenskapsåldern, eftersom dessa äktenskap ofta ingås under speciella omständigheter. En mindre sänkning av äktenskapsåldern torde för övrigt knappast medföra någon mera betydande ökning av antalet tidiga äktenskap. Övertygande skäl talar för att den manliga äktenskapsåldern sänks till 20 år. Erfarenheterna av en sådan reform bör avvaktas, innan ytterligare sänkning övervägs. Trots det höga antalet dispenser för kvinnor i 17—18-årsåldern bör kvinnans äktenskapsålder kvarstå oförändrad. Hovrätten förmodar nämligen att en 17-årig flicka i allmänhet inte har nått den psykiska mognad som behövs för ett äktenskap. Det är vidare angeläget att kvinnan före äktenskapet i möjligaste mån får tillfälle till utbildning.

Från flera håll åberopas praxis vid dispensgivningen som skäl för kommitténs förslag. Enligt *överståthållarämbetet* tyder sålunda det stora antalet dispenser och den höga bifallsprocenten på att nuvarande åldersgräns för män är otidsenlig. Antalet dispenser för män under 20 år talar i viss mån för en ytterligare sänkning men den föreslagna åldersgränsen bör godtas tills vidare. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* biföll under åren 1960—1964 samtliga dispensansökningar. Det kan med fog ifrågasättas, om det finns

skäl att behålla dispensprövningen för män, som är 20 år, och kvinnor, som har fyllt 17 år. I länet har cirka 85 procent av dispensökande kvinnor uppnått denna senare ålder. En sänkning av äktenskapsåldern för kvinna till 17 år skulle således bespara det stora flertalet kvinnliga sökande onödig omgång och tidsutdräkt. Man får emellertid inte glömma den återhållande effekt som själva hindersbestämmelsen har. Det torde ha ingått i det allmänna medvetandet att hinder mot äktenskap föreligger före viss ålder men att dispens kan erhållas om skäl härför kan åberopas. Man kan därför förmoda att bara de som verkligen haft skäl för dispens ansökt därom. Enligt länsstyrelsens uppfattning kan en sänkning till 20 år av mannens äktenskapsålder anses försvarlig. Med hänsyn bl. a. till kraven på yrkesutbildning bör däremot den kvinnliga åldersgränsen behållas.

Hovrätten för Övre Norrland, rådhusrätten i Malmö, domkapitlen i Uppsala och Lund, Stockholms stads överförmyndarnämnd, en minoritet inom barnavårdsnämnden i Stockholm samt Fredrika-Bremer-förbundet hävdar att nuvarande samband mellan mannens äktenskapsålder och myndighetsåldern bör bestå. Enligt *rådhusrätten* talar flera skäl än rättslikhetssträvandena för en sänkning av mannens äktenskapsålder. Vår tids ungdom får med sin avsevärt förbättrade skolunderbyggnad och allmänna orientering anses besitta större mognad än ungdomen vid tiden för giftermålsbalkens tillkomst. Detta gäller även om man beaktar att ungdomen på grund av längre skoltid kommer senare ut i förvärvsarbete. Det är emellertid tveksamt om äktenskapsåldern för män bör sänkas utan att myndighetsåldern också sänks. Rådhusrätten erinrar om den vikt man tidigare har fäst vid att de båda åldersgränserna sammanfaller. *Hovrätten för Övre Norrland* anser den brist på allmän erfarenhet och mognad, som i allmänhet kan befaras hos ungdom i 20-årsåldern, starkt tala mot kommittéförslaget. Den allmänna livserfarenheten hos 20-åriga ynglingar kan snarast väntas bli mindre i framtiden, då skolgång och yrkesutbildning kommer att pågå fram mot tiden för första värnplikts-tjänstgöringen. Över huvud taget framstår det som mindre lämpligt att uppmuntra äktenskap, i vilka mannen ännu inte har fullgjort sin militärtjänst. En sänkning av äktenskapsåldern kan befaras medföra en ökning av antalet vigda 20-åringar och antalet dispensäktenskap för 19-åriga ynglingar. Dispensprövningen kan åtminstone i några fall hindra ynglingar, som är klart olämpliga som familjefäder, att gifta sig. Det är vidare mindre lämpligt om lagen utan vidare sanktionerar äktenskap, där båda makarna är omyndiga. Hovrätten anser sig emellertid inte böra avstyrka förslaget under förutsättning att också myndighetsåldern sänks till 20 år. *Lunds domkapitel* uttalar sig på liknande sätt.

Stockholms stads överförmyndarnämnd förordar en samordning av äktenskapsålder och myndighetsålder för båda könen. Kan detta inte ske, bör det övervägas om inte underåriga äkta makar som har uppnått äkten-

skapsåldern bör förklaras myndiga. Nämnden anser en sådan ordning påkallad inte minst från den synpunkten att de bör få vara förmyndare för egna barn.

En sänkning av äktenskapsåldern till 18 år för män förordas av bl. a. *medicinska fakulteten i Uppsala, konsistoriet vid Karolinska institutet, barnavårdsnämnden i Stockholm, Folkpartiets kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund och Riksförbundet för sexuell upplysning*. Också *Fredrika-Bremer-förbundet* anser att äktenskapsåldern bör vara lika för män och kvinnor.

Enligt *socialdemokratiska kvinnoförbundet* synes utvecklingen i vårt samhälle, vilken präglas av allt större jämställdhet mellan könen i fråga om bl. a. yrkesutbildning och förvärvsmöjligheter, inte motivera olika äktenskapsåldrar. Några biologiska skäl kan inte heller åberopas. Det torde visserligen vara svårt att bedöma vilka sociala verkningar som en sänkning av åldersgränsen kan medföra. Inte heller detta talar emellertid i och för sig för olika behandling av könen. Allmänna barnhusets undersökning av skilsmässofrekvensen i dispensäktenskap ger inte en rättvisande bild, eftersom flertalet av dessa äktenskap ingås därför att kvinnan väntar barn. Enligt uppgift är skilsmässofrekvensen högre i sådana fall än annars. *Folkpartiets kvinnoförbund* anser att den höga skilsmässofrekvensen i tidiga äktenskap talar mot en uppmuntran till sådana äktenskap. Många av de unga torde sakna den mognad som krävs för äktenskap och fostran av barn. Den förlängda utbildningstiden medför också att många ungdomar knappast kommer att ha möjlighet att försörja barn. Äktenskapsåldern för män är emellertid 18 år i en rad andra länder, och det är önskvärt att lagstiftningen så långt som möjligt undviker olika bestämmelser för män och kvinnor. Förbundet kan inte finna några bärande skäl för en olikhet på denna punkt. Uppfattningen att mannen som försörjare bör vara äldre än kvinnan torde sakna grund i dagens samhälle, där båda makarna enligt lag är lika skyldiga att bidra till familjens försörjning. Någon höjning av kvinnans äktenskapsålder kan knappast komma i fråga.

Liknande uttalanden görs av bl. a. *konsistoriet vid Karolinska institutet, Folkpartiets ungdomsförbund, socialdemokratiska ungdomsförbundet och Riksförbundet för sexuell upplysning*.

Av erfarenheterna från dispensgivningen drar *medicinska fakulteten i Uppsala* den slutsatsen att en sänkning till 18 år för männens del knappast kan få någon större betydelse, eftersom dispens vanligen beviljas och samtycke av föräldrar eller annan giftoman alltjämt kommer att krävas.

Länsstyrelsen i Kronobergs län ifrågasätter om inte mannens äktenskapsålder bör sänkas till 19 år.

En sänkning av äktenskapsåldern till 17 år för kvinnor föreslås av *länsläkaren i Norrbottens län, socialvårdskonsulenten i femte distriktet*

och *socialnämnden i Jokkmokks kommun*. Som skäl åberopas främst att dispens söks av ett stort antal sjuttonåriga kvinnor och i allmänhet brukar beviljas. Vidare erinras om att äktenskapsåldern för kvinna är 17 år i Finland och 16 år i en rad andra länder.

Rådhusrätten i Malmö, barnavårdsnämnden i Malmö och Centerns kvinnoförbund anser att åldersgränsen för giftomans samtycke bör sammanfalla med äktenskapsåldern för män. *Domkapitlet i Luleå* menar å andra sidan att det oförändrade kravet på giftomans samtycke kompletterar den föreslagna sänkningen av mannens äktenskapsålder.

Statskontorets förslag. Kungl. Maj:t uppdrog i maj 1967 åt statskontoret att undersöka organisationen, arbetsformerna och personalbehovet m. m. vid länsstyrelserna samt att till Kungl. Maj:t inkomma med de förslag som föranleds av undersökningen. Med anledning härav har statskontoret i maj 1968 avlämnat utredningsrapport med förslag till ändrad handläggning av ärenden rörande äktenskapsdispenser. Utredningen ger vid handen att sökandens ålder i minst 90 procent av totala antalet dispensärenden överstiger 18 år för män och 17 år för kvinnor samt att för dispens i allmänhet bara krävs att vårdnadshavaren har tillåtit äktenskapet. Vidare har framkommit att länsstyrelserna under åren 1964—1966 bifallit omkring 99,5 procent av förekommande dispensansökningar samt att under åren 1966 och 1967 samtliga besvär över avslagsbeslut har bifallits av Kungl. Maj:t. Statskontoret föreslår mot bakgrund härav att den som är omyndig på grund av bristande ålder alltjämt måste ha giftomans samtycke till äktenskap men att länsstyrelses tillstånd skall krävas bara för män som inte har fyllt 18 år och för kvinnor under 17 år.

Epilepsi

Nuvarande ordning. Enligt 2 kap. 6 § (ändrad 1948:272) får den som är behäftad med fallandesot, vilken härrör av övervägande inre orsaker, inte gifta sig utan medicinalstyrelsens tillstånd. Av förarbetena (NJA II 1916 s. 54) framgår att risken för nedärvning har varit det avgörande skälet för bestämmelsen.

Förbudet har motsvarighet i Danmark, Finland och Island. I Norge gäller att den som lider av epilepsi inte får gifta sig utan att den andre kontrahenten känner till sjukdomen och bägge parter av läkare fått upplysning om sjukdomens faror.

Kommittén angående medicinska äktenskapshinder. Epilepsi framstår enligt kommittén inte längre som en särskild sjukdom utan får snarare betecknas som symptom på en patologisk störning i det centrala nervsystemet.

Den medicinska forskningen har efterhand upptäckt allt flera yttre orsaker till epilepsi. Bland nutida forskare hävdas med allt större bestämdhet att ärftliga faktorer bara i sällsynta undantagsfall kan ligga bakom en epileptisk störning. Risken för nedärvning är i varje fall inte sådan att den motiverar ett äktenskapsförbud. Kommittén betvivlar att det finns något särskilt samband mellan epilepsi och mental rubbning. Förekommer sådan rubbning samtidigt med epileptiska symptom bör därför vederbörandes rätt att ingå äktenskap bedömas efter samma grunder som i allmänhet gäller för psykiskt sjuka och abnorma. Inte heller i socialt hänseende intar epilepsi någon särställning i förhållande till andra sjukdomar. Sålunda saknas godtagbara belägg för att epilepsi i och för sig skulle minska individens förmåga till anpassning i samhället. Erfarenheten ger inte heller något stöd för antagandet att mentalt friska epileptiker skulle ha mindre goda förutsättningar än andra personer att anpassa sig i äktenskapet.

Hindersbestämmelsen tillämpas numera också alltmera restriktivt. Praxis har alltså redan närmat sig den moderna forskningens ståndpunkt. Ett upphävande av äktenskapshindret kommer således inte att medföra någon mera genomgripande förändring av epileptikernas möjligheter att ingå äktenskap och bilda familj. För att vanföreställningar om epilepsin skall kunna undanröjas, ter det sig emellertid desto mera angeläget att hinderbestämmelsen slopas. Någon särskild upplysningsplikt i samband med lysningen bör inte gälla.

Remissyttrandena. Kommitténs förslag har godtagits av samtliga remissinstanser. *Familjerättskommittén* uttalar sympati för tanken på upplysningsplikt. Från flera håll hälsas den särskilda kommitténs förslag med tillfredsställelse. *Medicinska fakulteten i Göteborg* anför att hinderbestämmelsen i själva verket sedan länge har framstått som vetenskapligt ogrundad och från samhällets synpunkt nyttlös. Äktenskapsförbudet har dessutom varit diskriminerande för epileptikerna. *Medicinalstyrelsen* framhåller att de psykiska sjukdoms- och abnormtillstånd som förekommer samtidigt med epilepsi kan hänföras till sinnessjukdom eller annan allvarlig rubbning av självsverksamheten.

Familjerättskommittén. Den medicinska forskningens resultat synes visa att det inte finns tillräckliga skäl att behålla äktenskapshindret vid epilepsi. En regel om upplysningsplikt i samband med lysningen skulle däremot enligt kommittén vara av värde. Det kan nämligen tänkas innebära en chockartad överraskning för en make att upptäcka att den andra maken är epileptiker. Det saknas inte exempel på att han kan gripas av svår oro för barn i äktenskapet. En bestämmelse som föreskriver bara en naturlig skyldighet att upplysa den andra trolovade om sjukdomen och mottaga vägledning av läkare behöver inte heller ha någon diskriminerande verkan.

Att därvid skilja mellan olika former av epilepsi synes omotiverat. Det är visserligen i och för sig önskvärt att upplysningsplikten begränsas till mera allvarliga former av sjukdomen. En objektiv gränsdragning är emellertid svår att göra. Begreppet epilepsi bör i detta sammanhang omfatta bara mera allvarliga fall med återkommande symptom.

Kommittén föreslår mot bakgrund av det sagda att den som lider av epilepsi inte får gifta sig utan att hans trolovade fått kännedom om sjukdomen och båda de trolovade av läkare har blivit upplysta om dess beskaffenhet enligt anvisningar av medicinalstyrelsen.

En ledamot av kommittén reserverar sig mot förslaget om upplysningsplikt. Reservanten erinrar om att epilepsi enligt den medicinska forskningen inte är en särskild sjukdom utan ett symptom på störning i det centrala nervsystemet. Förslaget kan bidra till att bland lekmän bevara en oriktig föreställning om epilepsin, som kan vålla den drabbade och hans närmaste onödigt lidande. Bestämmelsen verkar också i viss mån diskriminerande. Om upplysningsplikten inte görs mycket omfattande, kan det vidare i de särskilda fallen vara svårt att avgöra om upplysningsplikt föreligger.

Remissyttrandena. Kommitténs förslag att upphäva äktenskapshindret vid epilepsi godtas av samtliga remissinstanser. I flera yttranden hälsas förslaget med tillfredsställelse.

Förslaget om upplysningsplikt vid epilepsi föranleder däremot delade meningar. Kommitténs ställningstagande biträds av bl. a. *domkapitlet i Karlstad, Rättspsykiatriska föreningen, Centerns kvinnoförbund och Sveriges husmodersföreningars riksförbund*. De båda förbunden hänvisar till riskerna för att en oförberedd make får en allvarlig chock vid konfrontation med ett epileptiskt anfall. Riksförbundet hoppas att bestämmelsen inte skall framstå som diskriminerande för den sjuke och hans närmaste.

De allra flesta remissinstanserna anser emellertid att upplysningsplikt inte bör föreskrivas. Denna mening har bl. a. *Svea hovrätt, Göta hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sverige, medicinalstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Jönköpings, Kristianstads, Gävleborgs och Norrbottens län, Stockholms rådhusrätt, rådhusrätten i Malmö, domkapitlet i Luleå, universitetskanslersämbetet, medicinska fakulteterna i Uppsala, Göteborg och Umeå, konsistoriet vid Karolinska institutet, juridiska fakulteten i Lund, Svenska läkaresällskapet, Sveriges läkarförbund, domareföreningarna, Folkpartiets kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, Riksförbundet för sexuell upplysning och Riksförbundet för svensk epileptikervård*. I åtskilliga av dessa yttranden hävdas att det är olämpligt att placera epileptikerna i en särställning. *Medicinalstyrelsen*, som i yttrande till familjerättskommittén biträdde tanken på upplysningsplikt, har ändrat uppfattning sedan styrelsen tagit del av

ett utlåtande av medlemmen i styrelsens vetenskapliga råd professor Eric Kugelberg. Denne framhåller att de sociala, medicinska eller arvsbiologiska vådorna av att epileptiker ingår äktenskap inte är sådana att särskilda föreskrifter om upplysningsplikt är påkallade. Det finns åtskilliga andra sjukdomar, där en upplysningsplikt är mera motiverad. Som exempel nämns bl. a. sockersjuka, tuberkulos och svårartad alkoholism. Särbestäm- melsen kommer utan tvivel att verka diskriminerande och försvåra den mera realistiska inställning till epilepsi som läkarna sedan åtskilliga år har sökt bibringa allmänheten. *Universitetskanslersämbetet, medicinska fakulteten i Uppsala, juridiska fakulteten i Lund, konsistoriet vid Karolin- ska institutet, Svenska läkaresällskapet och Sveriges läkarförbund* uttalar sig på liknande sätt. *Domkapitlet i Luleå, medicinska fakulteten i Umeå och Riksförbundet för svensk epileptikervård* erinrar om svårigheterna att av- gränsa de fall vid vilka upplysningsplikt skall föreligga. *Svea hovrätt, hov- rätten över Skåne och Blekinge* samt *socialdemokratiska kvinnoförbundet* hänvisar till att de danska, isländska och norska förslagen inte upptar någon bestämmelse om upplysningsplikt. *Domkapitlet i Luleå* anser det vara naturligt att de lysningssökande utan särskild bestämmelse upplyser varandra om eventuell förekomst av svårartade sjukdomar.

Hovrätten för Övre Norrland och länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län ställer sig tveksamma till förslaget. Hovrätten efterlyser en precisering av upplysningspliktens omfattning, särskilt mot bakgrund av att straffansvar kan komma i fråga för trolövd, som lämnar oriktig uppgift.

Könssjukdom i smittosamt skede

Nuvarande ordning. I 2 kap. 6 § föreskrivs att den som är behäftad med könssjukdom i smittosamt skede inte får gifta sig utan medicinal- styrelsens tillstånd. Bestämmelsen kom till år 1915 som ett led i samhällets strävanden att motverka spridning av könssjukdomar, främst syfilis och gonorrhé.

Smittfarlig könssjukdom är inte äktenskapshinder enligt dansk rätt. Däremot gäller skyldighet för de trolövdade att upplysa varandra om even- tuell könssjukdom och att i förekommande fall mottaga vägledning av läkare om sjukdomen. I Norge gäller äktenskapshinder vid syfilis och upp- lysningsskyldighet beträffande andra könssjukdomar. I Island är köns- sjukdom i smittosamt skede indispensabelt äktenskapshinder. Den finska bestämmelsen överensstämmer med den svenska.

Familjerättskommittén. Kommittén upplyser att antalet kända fall av syfilis i Sverige har ökat från 98 år 1959 till 335 år 1963. Nya behandlings- metoder har ökat möjligheterna att bota sjukdomen och medfört att be-

handlingstiderna har kunnat förkortas. Antalet gonorréfall har stigit från drygt 12 000 år 1957 till över 21 000 år 1963. Gonorrén saknar dock numera praktisk betydelse som äktenskapshinder, eftersom den kan botas på mycket kort tid. Antalet ansökningar om dispens från äktenskapsförbudet är obetydligt.

Kommittén erinrar om att invändningar mot tanken på äktenskapshinder vid könssjukdomar fördes fram redan då bestämmelsen därom infördes. Delade meningar råder alltjämt i frågan. Invändningarna gäller framför allt svårigheterna att upprätthålla förbudet. I vilken utsträckning detta åsidosätts är inte närmare känt. Även om förbudet av naturliga skäl inte kan upprätthållas i full utsträckning, kunde det i och för sig vara befogat att låta det stå kvar för att i sin mån bidra till att den andra parten inte smittas. Eftersom könssjukdomar numera kan botas relativt snabbt, är ett förbud föga betungande särskilt som dispens kan meddelas. Under överläggningar mellan de nordiska kommittéerna har emellertid enighet uppnåtts om att könssjukdom i smittosamt skede inte längre skall vara äktenskapshinder men att upplysningsplikt skall föreligga i överensstämmelse med vad som nu gäller i Danmark. Familjerättskommitténs förslag därom stämmer överens med motsvarande förslag beträffande epilepsi.

Remissyttrandena. Kommitténs förslag att upphäva äktenskapshindret vid könssjukdom biträds uttryckligen av bl. a. *medicinalstyrelsen, länsstyrelserna i Jönköpings och Gävleborgs län, domkapitlet i Västerås, konsistoriet vid Karolinska institutet, smittlagstiftningsutredningen och Svenska dermatologiska sällskapet. Länsstyrelsen i Jönköpings län* åberopar uttalanden från medicinskt håll att lagstiftningen angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar är tillräcklig och att samhällets intresse av att smitta inte sprids är otillräcklig grund för ett äktenskapsförbud. Enligt *länsstyrelsen i Gävleborgs län* torde det inte råda delade meningar om det förkastliga i att en person som lider av könssjukdom i smittosamt skede inleder könsförbindelse med annan. Det kan likväl synas betänkligt att låta sådan sjukdom utgöra äktenskapshinder. *Domkapitlet i Västerås* anser att inte mycket kan vinnas genom att hindret behålls, eftersom könssjukdom inte antecknas i kyrkobokföringen och samhällets möjligheter att upprätthålla hindret är otillfredsställande.

Länsstyrelsen och länsläkaren i Kristianstads län samt länsläkaren i Örebro län anser däremot att äktenskapshindret bör bestå. *Länsläkaren i Kristianstads län* erinrar om att antalet fall av gonorré och syfilis har ökat betydligt under senare år. Visserligen har behandlingstiderna förkortats avsevärt och behandlingen blivit mera effektiv. Länsläkaren är emellertid inte beredd att tillstyrka att hindret slopas, förrän det utretts att så kan ske utan ökade risker för spridning av sjukdomarna. Att hindersbestämmelsen upphävs kan också få mindre gynnsamma verkningar från psykologisk

synpunkt. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* ansluter sig till länsläkarens uppfattning.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, som också erinrar om att könsjukdomarna visar tendens att öka, anser det mycket tveksamt om kommitténs förslag bör genomföras.

Förslaget att ersätta äktenskapshindret med upplysningsplikt tillstyrks eller lämnas utan erinran av bl. a. *medicinalstyrelsen, domkapitlen i Västerås och Karlstad, konsistoriet vid Karolinska institutet, smittlagsstiftningsutredningen, Svenska dermatologiska sällskapet, domareföreningarna, Folkpartiets kvinnoförbund och Centerns kvinnoförbund.*

Några remissinstanser ställer sig tveksamma till förslaget. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* hänvisar till den förkortade behandlingstiden vid könsjukdom. Enligt *länsstyrelsen i Gävleborgs län* samt *medicinska fakulteterna i Uppsala och Göteborg* skulle en upplysningsplikt sakna egentlig praktisk betydelse.

Av samma skäl avstyrker *länsstyrelsen i Jönköpings län, länsläkaren i Norrbottens län, en ledamot av Karolinska institutets konsistorium och advokatsamfundet* förslaget i denna del.

Väntetid för kvinna

Nuvarande ordning m. m. Enligt 2 kap. 11 § får kvinna inte gifta om sig förrän tio månader har förflutit från det tidigare äktenskapets upplösning. Undantag gäller dock om det visas att hon inte väntar barn från tiden före upplösningen eller om tio månader har förflutit sedan sammanlevnaden med mannen upphörde.

Bestämmelsen har enligt förarbetena (NJA II 1916 s. 78) till syfte att förebygga att i det senare äktenskapet föds barn som kan vara avlat i det förra. Framst ansågs det angeläget att förebygga ovisshet om barnets familjerättsliga ställning. Det kan emellertid trots väntetidsbestämmelsen inträffa att nytt äktenskap kommer till stånd, fastän kvinnan väntar barn, som kan härstamma från ett föregående äktenskap. Bl. a. kan dom på äktenskapskillnad efter ett års hemskillnad ha utverkats, även om makarna har haft samlag med varandra under hemskillnadstiden. Äktenskapskillnadsdomen anses likväl innefatta bevis om att sammanlevnaden mellan makarna har upphört i och med hemskillnaden.

Enligt 1 kap. 1 § föräldrabalken får barn äktenskaplig börd, om det föds under äktenskap eller på sådan tid efter äktenskapets upplösning att det kan vara avlat dessförinnan. Presumptionsregeln ger inte någon ledning för det fall att barnet är avlat innan ett tidigare äktenskap har upplösts men föds sedan modern har gift om sig. Frågan berördes både vid föräldrabalkens och vid ärvdabalkens tillkomst (prop. 1949:93 s. 62 och prop. 1958

A:144 s. 169). Departementschefen ansåg att det var svårt att ge en allmän-giltig presumtionsregel rörande härkomsten i sådana kollisionsfall. Det fick ankomma på rättstillämpningen att från fall till fall avgöra hur börds-ställningen skall gestaltas. I regel torde enligt sakens natur barnet vid kyrkobokföringen ha hänförts till det senare äktenskapet. Mannen i detta var då behörig att föra bördstalan mot barnet. Bifölles sådan talan, fick barnet i regel anses ha äktenskaplig börd i moderns tidigare äktenskap.

Centrala folkbokförings- och uppbordsnämnden har den 13 december 1967 meddelat anvisningar för förande av födelse- och dopbok att tillämpas från och med den 1 januari 1968. Enligt anvisningarna skall som fader till barn som föds under bestående äktenskap antecknas mannen, oavsett hur det förhåller sig med makarnas sammanlevnad. Om barn föds av frånskild kvinna på sådan tid efter äktenskapets upplösning att det kan ha avlats dessförinnan, antecknas likaså mannen. Inkommer sedan meddelande att domstol har förklarat barnet sakna äktenskaplig börd, skall erforderlig ändring göras.

Bestämmelsen i 2 kap. 11 § giftermålsbalken har motsvarighet i övriga nordiska länder. Den finska regeln skiljer sig från de övriga på så sätt att den ger möjlighet till dispens.

Familjerättskommittén. Man kan enligt kommittén inte bortse från att väntetidsbestämmelsen ofta hindrar nytt äktenskap innan barn, som kvinnan väntar, hinner födas. Detta uppfattas som en onödig hårdhet. Regeln vållar olägenheter också för den kvinna som inte väntar barn, eftersom hon måste förebringa utredning därom för att kunna gifta om sig före väntetidens utgång. Kommittén har fått uppfattningen att regelns tillämpning vållar lysningsmyndigheterna vissa svårigheter. I många fall torde inte godtas annan bevisning än intyg från läkare eller barnmorska att kvinnan inte väntar barn. I andra fall godtas kvinnans egen uppgift härom.

Regelns betydelse, när det gäller att förebygga oklarhet i börds hänseende, är begränsad. Sålunda har t. ex. äktenskapsskillnad efter hemskillnad i praxis beviljats, trots att makarna haft samlag med varandra under hemskillnadstiden. I sådana fall anses likväl sammanlevnaden med mannen ha upphört redan vid hemskillnadstidens början. Kvinnan kan alltså gifta om sig, även om hon väntar barn med den tidigare mannen. Trots att regeln inte erbjuder något fullständigt skydd mot oklarhet i börds hänseende, kan den ha sitt värde genom att parterna förmås att mera ingående överväga bördsfrågan på ett tidigt stadium. Kommittén har därför diskuterat att efter mönster från finsk rätt införa möjlighet till dispens om den man, som kvinnan vill gifta sig med, kan antas vara fader till det väntade barnet. Emellertid kan någon säker bedömning av faderskapsfrågan inte ske före barnets födelse. Och prövningen skulle bli tämligen värdelös, om den grun-

dades bara på parternas uppgifter. Bl. a. med hänsyn härtill vill kommittén inte förorda en dispensregel.

Kommittén diskuterar utförligt de olika konsekvenser som ett upphävande av väntetidsbestämmelsen kan få från bördssynpunkt. Därvid påpekas till en början att det bara i undantagsfall torde bli fråga om att kvinna, som väntar barn, gifter om sig, om inte den nye mannen anser sig vara fader till barnet. Den ovisshet om faderskapet som ändå kan föreligga utgör knappast från allmän synpunkt något starkare skäl att hindra det nya äktenskapet. Kommittén kan inte finna att frågan om den ena eller andra presumptionens företräde kommer i något väsentligt ändrat läge genom att väntetidsbestämmelsen upphävs. Att låta barnet få börd i det senare äktenskapet torde också i fortsättningen i allmänhet stämma överens med verkliga förhållandet. Man behöver då inte tveka att tillämpa bördreglerna i enlighet härmed. Om särskilda skäl, t. ex. av arvsbiologisk natur, talar till förmån för börd i det tidigare äktenskapet bör dock i stället den börden gälla. Frågan bör emellertid vara uppenbar och ostridig för att detta skall kunna antas utan att saken har varit föremål för domstols prövning.

Kommittén anser inte att ett upphävande av väntetidsbestämmelsen påkallar ändring i reglerna om bördstalan. Mannen i det senare äktenskapet eller hans arvingar kan liksom barnet enligt föräldrabalkens regler föra negativ bördstalan dvs. talan om att barnet saknar börd i det äktenskapet. Bifalls sådan talan, bör barnet jämlikt 1 kap. 1 § föräldrabalken presumeras ha börd i det tidigare äktenskapet, om det kan ha avlats före upplösningen. Mannen i det tidigare äktenskapet torde däremot inte ha befogenhet att föra talan om hävande av presumptionen för börd i det senare äktenskapet. Detta behöver dock i och för sig inte utesluta att han tillåts föra positiv bördstalan, dvs. talan om att barnet härstammar från det tidigare äktenskapet. Kommittén erinrar om att frågan om positiv bördstalan kan väckas med stöd av 13 kap. 2 § rättegångsbalken berördes vid föräldrabalkens tillkomst (prop. 1949: 93 s. 203 f. och 240). De uttalanden som då gjordes avsåg emellertid närmast barnets rätt till sådan talan. Huruvida talerätt tillkommer mannen i det tidigare äktenskapet är tveksamt. Med hänsyn till frågans begränsade praktiska betydelse anser kommittén att det alltjämt bör överlämnas åt rättstillämpningen att avgöra i vilka fall positiv bördstalan får väckas och vem som har talerätt.

Är det tydligt att mannen i det tidigare äktenskapet verkligen är barnets fader, måste det anses vara i barnets intresse att dess rätta börd får gälla. Man synes därför kunna räkna med att representant för barnet skall föra talan i sådana situationer. Mannen i det tidigare äktenskapet eller hans arvingar kan rikta förmynderskapsdomstolens uppmärksamhet på behovet av god man, som kan föra talan för barnets räkning om hävande av presumptionen för börd i det senare äktenskapet. Även barnavårdsnämnden torde kunna göra framställning om att god man förordnas.

Om presumptionen för börd i det senare äktenskapet har hävts, måste mannen i det tidigare äktenskapet och hans arvingar ha möjlighet att föra talan om att barnet saknar börd också i det äktenskapet. Det förefaller kommittén som om föräldrabalkens nuvarande bestämmelser ger tillräckligt utrymme härför.

Mot bakgrund av det anförda anser kommittén att det inte är förenat med några större betänkligheter från bördssynpunkt att upphäva väntetidsregeln. Kommittén föreslår att så sker.

Remissyttrandena. Förslaget har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av bl. a. *hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Övre Norrland, länsstyrelsen i Kristianstads län, domkapitlen i Uppsala och Karlstad, kyrkobokföringsinspektören i Stockholm, Sveriges advokatsamfund, Rättsspsykiatriska föreningen, Fredrika-Bremer-förbundet, Folkpartiets kvinnoförbund och Folkpartiets ungdomsförbund. Domkapitlet i Uppsala framhåller att hindret många gånger har skapat onödig irritation hos lysningssökande. Rättsspsykiatriska föreningen känner till en rad fall, där kvinnan har tvingats in i en abortsituation, eftersom hon inte har kunnat gifta sig med barnets fader. Också hänsyn till det väntade barnet talar för förslaget. Fredrika-Bremer-förbundet ser med tillfredsställelse att den för kvinnan diskriminerande väntetidsregeln utgår.*

Hovrätten för Övre Norrland erinrar om att det tidigare har ansetts alltför vanskligt att i lag meddela en allmängiltig presumptionsregel för kollisionsfallen. Med nutida sexuella beteendemönster kan möjligen tvekan om härkomsten uppstå i ett ökat antal fall, om väntetidsbestämmelsen upphävs. Denna medför självfallet fördelar i tveksamma fall genom att bördspåståendet i allmänhet blir aktuellt och utredd på ett tidigt stadium. Hovrätten anser emellertid övervägande skäl tala för att väntetidsbestämmelsen upphävs.

Också *Svea hovrätt, Göta hovrätt, hovrätten för Västra Sverige, rådhusrätterna i Stockholm och Malmö* samt *domareföreningarna* biträder förslaget men anser att rådande oklarhet i fråga om tillämplig bördspresumtion och talerätt i görligaste mån bör undanröjas genom uttryckliga bestämmelser i föräldrabalken. *Domareföreningarna* förutsätter ytterligare att nordisk rättslikhet uppnås.

Beträffande bördspresumtionen i omgiftesfallen delar *Svea hovrätt, hovrätten för Västra Sverige* och de båda *rådhusrätterna* kommitténs mening att barnet i första hand bör antas ha börd i det nya äktenskapet. Också *centrala folkbokförings- och uppborndsämnden* samt *Folkpartiets kvinnoförbund* ansluter sig till kommitténs uppfattning.

Svea hovrätt delar kommitténs mening att, om presumptionen faller, mannen i det tidigare äktenskapet bör antas vara fader. Hovrätten förordar liksom *hovrätten för Västra Sverige* och *rådhusrätten i Malmö* uttrycklig

regel i föräldrabalken också på denna punkt. *Sveriges advokatsamfund* finner det tillfredsställande att kommittén har klarlagt innebörden av bördspresumtionen i de aktuella fallen. Enligt samfundets mening har hittillsvarande osäkerhet många gånger lett till onödiga bördprocesser. Om männen i båda äktenskapen gör anspråk på att vara fader, kan enligt *Svea hovrätt* någon presumtion mellan dem inbördes inte uppställas. I sådana fall bör den anses som fader för vars faderskap det finns övervägande skäl.

Möjligheterna att häva presumtionen om börd i det senare äktenskapet diskuteras i flera remissyttranden. Vad först angår förslaget om möjlighet till utomrättsligt förfarande i uppenbara fall anser *hovrätten för Västra Sverige* att presumtionen lämpligen bör kunna brytas t. ex. genom att männen i de båda äktenskapen eller deras rättsinnehavare och kvinnan avger skriftlig förklaring i frågan till vederbörande kyrkobokförare. *Centrala folkbokförings- och uppborrdsnämnden* kritiserar förslaget och anser kommitténs uttalanden i denna del inte vara helt entydiga. Såvitt nämnden kan finna anser kommittén att den som ansvarar för kyrkobokföringen, dvs. pastor, skall besluta i frågan. Ställningstagandet förutsätter emellertid enligt nämndens mening bedömanden av en art som uppenbarligen inte bör ankomma på kyrkobokföraren. Denne har att fullgöra en ren registreringsuppgift och kan knappast avgöra om saken är uppenbar och ostridig. Nämnden anser att pastor i omgiftesfallen skall som fader anteckna mannen i det nya äktenskapet. Om avsteg från presumtionen har gjorts, måste detta styrkas. Från de synpunkter nämnden har att anlägga saknar det betydelse hur bördfrågan har avgjorts. Det väsentliga är mot bakgrund av rättssäkerhetskravet att prövningen av frågan inte ankommer på kyrkobokföringsmyndigheten. Också *Svea hovrätt* finner det olämpligt att låta kyrkobokföraren avgöra vem som skall antecknas som fader.

Beträffande möjligheten att genom rättegång häva presumtionen för börd i det senare äktenskapet uppehåller sig remissinstanserna främst vid frågan om talerätt för mannen i det tidigare äktenskapet. *Rådhusrätten i Malmö* uttrycker tvekan inför kommitténs slutsats att denne inte kan antas ha rätt att föra talan om hävande av presumtionen för börd i det senare äktenskapet. *Rådhusrätten* hänvisar till att sådan talan kan ha samma innebörd som positiv bördstalan, nämligen att genom undanröjande av presumtionen för äkta börd i det senare äktenskapet tillägga barnet börd i det tidigare äktenskapet.

Flera remissinstanser efterlyser uttryckliga bestämmelser om rätt för mannen i det tidigare äktenskapet att föra positiv bördstalan om att barnet härstammar från detta äktenskap. *Svea hovrätt*, *Göta hovrätt*, *rådhusrätterna i Stockholm* och *Malmö*, *domareföreningarna* och *advokatsamfundet* uttalar sig i denna riktning. Enligt *Svea hovrätt* kan det mycket väl inträffa fall då den tidigare mannen känslomässigt starkt engagerar sig för att han är fader. *Stockholms rådhusrätt* betecknar de av kommittén

anvisade utvägarna att lösa frågan inom ramen för gällande rätt som alltför omständliga och ägnade att fördröja bördfrågans prövning. *Rådhusrätten i Malmö* anser att det i varje fall i motiven bör klargöras i vilken utsträckning positiv bördstalan är möjlig med stöd av 13 kap. 2 § rättegångsbalken. Helst skulle rådhusrätten se att man överarbetade bördbestämmelserna i föräldrabalken och för ordningens skull gjorde dem uttömmande.

Särskilda processuella regler efterlyses i ett par yttranden. *Svea hovrätt* ifrågasätter om inte vid positiv eller negativ faderskapstalan från någon av de presumtiva fädernas sida den andre mannen alltid bör få del av stämningen, så att han har möjlighet att intervensera i processen. Hovrätten anser det vidare sannolikt att i vissa fall av positiv eller negativ faderskapstalan käranden bör vara skyldig att föra talan inte bara mot barnet utan också mot den andre presumtive fadern. Vid bördstalan av mannen i det senare äktenskapet bör enligt *hovrätten för Västra Sverige* också mannen i det tidigare äktenskapet behandlas som part.

Domkapitlet i Linköping och länsläkaren i Örebro län förordar att bestämmelsen om väntetid får stå kvar. *Domkapitlet* föreslår att möjlighet införs till dispens från hindret. Ett upphävande av bestämmelsen kan medverka till en från samhällets synpunkt mindre önskvärd uppfattning om de förpliktelser som äktenskapet avser att ålägga makar. *Domkapitlet* anser det också i hög grad tvivelaktigt om man efter ett upphävande kan upprätthålla presumtionen för att ett barn, som enligt 1 kap. 1 § föräldrabalken kan ha äktenskaplig börd i två äktenskap, har börd i det senare äktenskapet. *Länsläkaren* anser att slopandet av väntetiden kan komma att vålla stora problem. Man ser inte sällan att den nya maken inte är övertygad om att han är far till det barn som föds alltför nära upplösningen av ett tidigare äktenskap.

Lysningsförfarandet

Nuvarande ordning. Bestämmelser om lysning finns i 3 kap. Ansökan om lysning skall göras av bägge de trolovade hos präst som för kyrkböckerna i församling, där kvinnan är kyrkobokförd eller, om hon varken är eller bör vara kyrkobokförd i svensk församling, där hon vistas (1 §). Är mannen kyrkobokförd i annan församling, skall han förete intyg (äktenskapsbetyg) om vad kyrkböckerna i denna församling innehåller rörande hans behörighet att ingå äktenskapet (2 § 1 mom.). Innan lysning får ske, skall prästen i lysningsförsamlingen pröva om hinder möter mot äktenskapet. Denna prövning grundas, förutom på kyrkböckernas innehåll och prästens egen kännedom om de trolovade, på utredning som de trolovade själva skall förebära. Föreligger äktenskapshinder på grund av underårighet eller omyndighet, skall troluvad styrka att han fått föreskriven dispens och att

giftoman respektive förmyndare samtycker till äktenskapet (2 § 2 och 3 mom.). Kan det antas att trolovad är sinnessjuk eller sinnesslö, eller har han varit sinnessjuk inom de tre sista åren, skall han med läkarintyg styrka att sinnessjukdom eller sinnesslöhet inte kan påvisas hos honom eller visa vederbörligt tillstånd till äktenskapet (2 § 4 mom., ändrat 1948: 272). De trolovade skall vidare avge skriftlig försäkran på heder och samvete rörande frihet från äktenskapshinder på grund av epilepsi och könssjukdom (2 § 5 mom., ändrat 1948: 272), släktskap och svågerlag (2 § 6 mom.) samt tidigare äktenskap (2 § 7 mom.). Har kvinnan varit gift och utvisar inte kyrkoböckerna att hinder till följd av väntetidsbestämmelsen i 2 kap. 11 § inte föreligger, skall hon styrka att sådant hinder inte möter (2 § 8 mom.).

Har de trolovade fullgjort vad som åligger dem enligt 2 § och finner prästen att hinder inte möter mot äktenskapet, skall han genast utfärda lysningssedel. I denna anges de trolovades fullständiga namn jämte yrke och hemvist. Därefter sker lysningen genom att lysningssedeln kungörs i kyrkan tre söndagar i rad (3 §). Närmare bestämmelser om kungörelseförfarandet finns i kyrkohandboken. Som huvudregel gäller att kungörelsen skall läsas upp i anslutning till predikan och följas av en kyrklig välsignelse. Domkapitlet kan emellertid lämna församling tillstånd till att kungörandet andra och tredje gångerna i stället sker genom uppläsning omedelbart efter gudstjänstens slut. Lysningens syfte är att ge allmänheten tillfälle att anmäla och styrka hinder mot äktenskapet (4 §). I samma syfte föreskrivs att kungörelse om utfärdat äktenskapsbetyg skall läsas upp en söndag i kyrkan i mannens hemförsamling (7 §). Om lysning har ägt rum i föreskriven ordning utan att äktenskapshinder genom anmälan eller på annat sätt har blivit känt för lysningsförrättaren, har de trolovade rätt att få intyg (lysningsbevis) om lysningen och hindersfriheten (5 §).

I vissa fall kan kravet på lysning efterges. Förutsättning härför är att trolovad är dödligt sjuk eller att mannen kallas till uppbrott mot fienden eller att det i annat fall föreligger allvarlig fara för att vigsel inte kan komma till stånd, om lysning skall avvaktas (6 §, ändrad 1940: 273). Det ankommer på vigselförrättaren att bedöma om undantag kan medges och, om så är fallet, att undersöka om hinder möter mot äktenskapet (4 kap. 7 §).

Bestämmelser om kungörande av förestående äktenskap finns också i lagen den 8 juli 1904 (nr 26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption samt i lagen den 12 november 1915 (nr 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet.

Även i övriga nordiska länder upprätthålls f. n. lysningskravet, men bestämmelserna om förfarandet avviker på flera punkter från varandra. Detta beror delvis på skiftande organisatoriska förhållanden, bl. a. i fråga om folkbokföringen. I alla nordiska länder utom Sverige kan lysning sökas

hos antingen borgerlig eller kyrklig myndighet. I Danmark ankommer dock hindersprövningen alltid på den borgerliga lysningsmyndigheten. Där gäller vidare att kyrklig lysning kungörs en gång från predikstolen. Borgerlig lysning kungörs genom tingläsning. Vigsel får ske tidigast 14 dagar efter lysningen. I Finland skall lysning till kyrklig vigsel tillkännages i kyrkan en söndag. Kungörelsen skall samma dag anslås för en tid av sju dagar. Lysning till borgerlig vigsel kungörs under samma tid på kommunal anslagstavla. I Norge kungörs lysning i Norsk Lysingsblad, som närmast motsvarar Post- och Inrikes Tidningar, samt på begäran också i kyrkan. Lysningen skall vara kungjord minst 14 dagar före vigseln. I Island skall kungörelse om lysning anslås under tre veckor, i fråga om kyrklig lysning vid kyrkan och beträffande borgerlig lysning på annan offentlig plats. I samtliga länder finns bestämmelser om befrielse från lysning. I Danmark, Island och Norge kan dessutom dispens ges från lysningskravet.

Familjerättskommittén. Den fullständighet och tillförlitlighet som kännetecknar vår kyrkobokföring gör att lysningen i allmänhet inte kan väntas medföra kännedom om äktenskapshinder, som prästen inte tidigare har upptäckt vid hindersprövningen. Lysningen torde nästan aldrig leda till att jäv anmäls mot det tillämnade äktenskapet. Kommittén har likväl inte ansett sig böra föreslå att kungörelseförfarandet avskaffas. Kungörandet har starkt stöd i traditionen och kan möjligen i undantagsfall avhålla trolovad, som vet att äktenskapshinder föreligger, från att söka förtiga detta vid hindersprövningen. Några olägenheter av kungörandet torde i regel inte vållas.

Vad angår formen för kungörandet kan det enligt kommitténs mening inte gärna komma i fråga att kräva annonsering i ortspressen för att därigenom göra förfarandet mera effektivt. Ett alternativ till kungörande i kyrka kunde vara anslag om lysningen på kommunens anslagstavla. Ett sådant förfarande skulle dock knappast vara mera effektivt än kungörande i kyrka men kan vålla extra omgång, så länge hindersprövningen verkställs av prästerskapet. Även om lysningen betraktas som en borgerlig ämbetsåtgärd, torde därför kungörandet åtminstone tills vidare böra ske i kyrka. Förfarandet bör emellertid förenklas. Den hos oss gällande ordningen är redan nu mera omständlig än i övriga nordiska länder. Skillnaden blir ännu större om, såsom har ifrågasatts, lysningskravet helt avskaffas i Danmark och Island. Kommittén förordar att kungörande skall ske bara en gång. Denna förenkling kan visserligen tänkas rubba en del av de traditioner som har vuxit upp kring lysningsförfarandet. Dessa får emellertid naturligen jämkas till den nya ordningen.

Som huvudregel bör alltså gälla att kungörandet sker genom uppläsning. Denna åtföljs enligt kyrkohandboken av en kyrklig välsignelse. Efter-

som en sådan ordning kan uppfattas som ett intrång i religionsfriheten, bör möjlighet införas till kungörande i annan ordning för dem som föredrar det. Kungörandet bör i sådana fall ske genom anslag. Det kan emellertid verka förvillande om bara vissa lysningar ansås. Förfarandet med anslag bör därför avse alla lysningar, således också dem som kungörs från predikstolen. Beträffande platsen för anslag anses två alternativ kunna komma i fråga. Man kan antingen använda den plats som i andra fall brukas för kungörande i kyrka av s. k. världsliga kungörelser eller anordna en särskild anslagstavla för lysningar. Kommittén förordar det senare alternativet. Närmare föreskrifter om kungörande genom uppläsning och anslag bör meddelas i administrativ ordning. Bestämmelserna om kungörande av äktenskapsbetyg föreslås ändrade på motsvarande sätt.

Enligt kommitténs förslag skall lysningsbevis kunna utfärdas, när en vecka har förflutit från lysningsdagen. Vigsel kan alltså äga rum tidigast andra måndagen efter lysningsdagen.

Kommittén anser att kungörelseförfarandets ringa betydelse för hindersprövningen motiverar vidgade möjligheter till undantag från lysningskravet. Bortsett från viss uppmjukning av nuvarande undantagsregel föreslår kommittén att lysning också skall kunna underlåtas, om kungörandet med hänsyn till trolovads personliga förhållanden skulle vara till men för honom. Ett inte ovanligt fall uppges vara att de trolovade har barn tillsammans i ett långvarigt utomäktenskapligt förhållande. Frågan om vigsel blir då ofta aktuell i samband med att barnen skall börja skolan. Det kan då vara obehagligt för föräldrarna att behöva genom lysning ge till känna att de har levat tillsammans ogifta. Giftermålet skulle därför underlättas, om kungörande inte sker. Det bör för befrielse från lysningskravet vara tillräckligt att trolovad känner sig oroad av kungörandet med tanke på sina barn och det obehag som kan drabba dem. Ett tänkbart fall av annat slag är att lysning kan vara till men för politisk flyktning genom att avslöja var han vistas. Också det fallet omfattas av undantagsregeln. Förslaget innebär däremot givetvis inte att vigselförrättaren får förfara godtyckligt. Han skall bedöma de skäl som anförs och medge vigsel utan föregående lysning, när detta framstår som rimligt.

Bestämmelserna i 3 kap. 2 § om den utredning som de trolovade har att förebringa i samband med hinderprövningen har i kommittéförslaget anpassats till föreslagna ändringar i 2 kap. Vidare föreslås att särbestämmelsen i 3 kap. 2 § 4 mom. för den som har varit sinnessjuk inom de tre sista åren skall utgå.

Remissyttrandena. Kommitténs förslag i fråga om lysningen biträds helt eller i huvudsak av bl. a. *samtliga domkapitel, Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister* och *Fredrika-Bremer-förbundet. Linköpings domkapitel*

ansluter sig till kommitténs uttalande att kungörandet, låt vara i undantagsfall, kan avhålla trolovad som vet att äktenskapshinder föreligger från att förtiga detta vid hindersprövningen. Det förhåller sig också otvivelaktigt så att ett kungörande i kyrkan tre söndagar i rad utgör grundvalen för sedvänjorna på lysningssöndagarna. Domkapitlet finner dock inte anledning till erinran mot förslaget att kungörandet andra och tredje gångerna utgår. *Göteborgs domkapitel* framhåller att förslaget överensstämmer med den faktiska utvecklingen. Redan nu tillkännages sålunda lysningar andra och tredje gången ofta bara formellt efter gudstjänstens slut. Enligt *kyrkebokföringsinspektören i Stockholm* bör det övervägas att öppna möjlighet till kungörelse två söndagar, om de trolovade önskar det. Härigenom skulle värdefulla traditioner bättre kunna tas till vara.

Kommitténs förslag att uppläsning i kyrkan på begäran skall kunna helt underlåtas mottas med viss tvekan av *domkapitlen i Linköping, Lund, Härnösand* och *Stockholm*. Man ifrågasätter om församlingens bön om välsignelse över ett tilltänkt äktenskap verkligen kan anses strida mot religionsfrihetens princip. *Härnösands domkapitel* framhåller att i svenska kyrkans gudstjänster välsignelseönskningar och förböner förekommer i mycket stor utsträckning och att de avser människor med vitt skilda inställningar till den kristna tron. Enligt *Stockholms domkapitel* skulle det snarare strida mot religionsfriheten, om församlingen vägras rätt till förbön. Enligt *Linköpings domkapitel*, som ställer sig i hög grad tveksam till förslaget, skulle man möjligen kunna tänka sig att den föreslagna ordningen tillämpades i fall då de trolovade eller en av dem inte tillhör svenska kyrkan. Ett system, enligt vilket alla lysningar skall kungöras genom anslag, kan bli tämligen betungande, i varje fall i större församlingar.

Domkapitlen i Linköping och *Lund* samt *domareföreningarna* anser att lysningsbevis bör få utfärdas först när två veckor har förflutit från lysningsdagen. En vecka kan vara för kort tid för anmälan av eventuellt äktenskapshinder.

I åtskilliga yttranden föreslås att lysningskravet helt slopas. Denna ståndpunkt intar sålunda bl. a. *Svea hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, centrala folkbokförings- och uppbordsnämnden, en minoritet inom Karlstads domkapitel, barnavårdsnämnden i Malmö, Förbundet för religionsfrihet, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Folkpartiets ungdomsförbund* och *Riksförbundet för sexuell upplysning*. Även *Göta hovrätt, Stockholms rådhusrätt* och *Folkpartiets kvinnoförbund* ifrågasätter om inte lysningskravet bör upphävas. Yttrandena präglas genomgående av den uppfattningen att lysningen saknar praktisk betydelse.

Enligt *Svea hovrätt* är numera den hindersprövning som företas av prästen helt avgörande för om hinder mot äktenskapet kan uppdragas. Med hänsyn härtill synes det principiellt oriktigt att vigsel i allmänhet inte skall

kunna äga rum utan föregående lysning. Visserligen kan enligt förslaget lysning underlåtas, om kungörandet med hänsyn till trolovads personliga förhållanden skulle vara till men för honom. Lysningsförrättaren och de trolovade kan emellertid ha olika meningar om de personliga skäl som kan godtas. Även om lysningsförfarandet inte längre tillerkänns några rättsverkningar, måste skälig hänsyn dock tas till att majoriteten av svenska folket säkert önskar ha kvar ett lysningsförfarande av traditionell typ. Detta önskemål kan tillgodoses genom en ordning, enligt vilken kungörande i kyrkan regelmässigt skall äga rum, om inte någon av kontrahenterna motsätter sig detta. I det senare fallet bör de trolovade ha rätt till vigsel, så snart vederbörlig hindersprövning har skett. Närmare bestämmelser om lysningsförfarandet kan ges i administrativ ordning. Det kan vara tveksamt, om ett kungörande av denna typ bör ske en eller flera söndagar. Traditionella skäl talar närmast för att kungörandet på samma sätt som nu sker tre gånger. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* ger uttryck för liknande tankegångar. Vad kommittén anför om att kungörandet kan tänkas avhålla trolovad från att förtiga äktenskapshinder torde enligt hovrättens mening sakna verklighetsunderlag. Bara hänsyn till traditionen talar alltså för att lysningen behålls. Men det skälet kan åberopas bara för nuvarande system med lysning tre söndagar i rad. För kommitténs förslag talar ingen tradition. De vidgade möjligheterna till befrielse från lysning kommer att visa sig överflödiga och vålla irritation. Kontrahenterna bör själva få avgöra om lysning skall ske eller inte. Hindersprövningen bör vara en tillräcklig garanti för att de rättsliga förutsättningarna för äktenskap är uppfyllda. Om det konstateras att hinder mot äktenskapet inte föreligger bör bevis därom, förslagsvis kallat vigseltilstånd, kunna utfärdas utan att någon lidsfrist behöver avvaktas. De trolovade bör på begäran kunna få lysning kungjord i kyrkan på samma sätt som nu. Om de väljer ett sådant kungörande, bör de självfallet ha att avvakta att lysningen fullbordas. Bl. a. *Göta hovrätt* och *Folkpartiets kvinnoförbund* uttalar sig i samma riktning. *Stockholms rådhusrätt* framhåller att de ändringar som kommittén föreslår i förfarandet tillsammans med de vidgade möjligheterna till befrielse från lysning innebär en sådan uppluckring av lysningsförfarandet att det även med kommitténs inställning till kungörandets praktiska betydelse kan synas onödigt att över huvud taget behålla den obligatoriska lysningen.

Folkpartiets ungdomsförbund anser att lysningsförfarandet också i den av kommittén föreslagna utformningen innebär ett intrång i religionsfriheten, eftersom befrielse från lysning skulle kräva särskild begäran därom. *Riksförbundet för sexuell upplysning* framhåller att förfarandet kan innebära betydande olägenheter t. ex. om kontrahenterna har sammanbott under äktenskapsliknande förhållanden och kanske även har barn.

Flera remissinstanser hävdar att ett kungörelseförfarande i varje fall

bör anordnas på annat sätt än kommittén föreslår. *Socialstyrelsen* anser det sålunda uppenbart att kungörandet bör ske på sätt som bättre än uppläsning i kyrka svarar mot syftet att nå en större allmänhet. Styrelsen nämner som exempel kungörelse på kommunal anslagstavla och i postkontor, eventuellt i förening med kungörelse på lämplig plats i eller invid kyrka. En sådan ordning utesluter givetvis inte att den som så önskar kan få lysningen kungjord genom uppläsning i kyrkan, om de kyrkliga myndigheterna medger det. Enligt *länsstyrelsen i Gävleborgs län* bör kungörandet ske genom anslag i församlingens expeditionslokal. *Förbundet för religionsfrihet* anser att annonsering i ortspressen bör användas, om kungörande anses nödvändigt.

Den föreslagna nya bestämmelsen om undantag från lysningskravet biträds uttryckligen av *länsstyrelsen i Gävleborgs län*, *domkapitlen i Karlstad* och *Härnösand* samt *Fredrika-Bremer-förbundet*. *Kyrkobokföringsinspektören i Stockholm* hävdar att den som har utträtt ur svenska kyrkan bör kunna begära befrielse från lysning, även om han inte kan åberopa att kungörandet med hänsyn till hans personliga förhållanden skulle vara till men för honom.

Enligt *Stockholms rådhusrätt* bör det i lagtexten klart anges vilka undantag som avses.

En negativ inställning till förslaget redovisas av *centrala folkbokförings- och uppborädsnämnden*, *domkapitlen i Uppsala*, *Linköping*, *Lund* och *Göteborg* samt *domareföreningarna*. Därvid hävdas så gott som genomgående att vigselförrättaren, om förslaget genomförs, skulle åläggas en alltför vansklig och grannliga prövning av förhållanden, om vilka han ofta saknar personlig kännedom. *Linköpings domkapitel* påpekar sålunda att den föreslagna lagtexten inte ger vigselförrättaren närmare ledning beträffande de krav som bör uppställas och den utredning som bör föreligga för att lysning skall kunna underlätas. Självfallet skall vigselförrättaren och inte de trolovade avgöra, om lysning skall ske eller inte. Man kan emellertid befara att de trolovade många gånger inte vill inse detta, och det är inte uteslutet att obehagliga situationer kan uppstå. Domkapitlet anser det uppenbart att vigselförrättaren många gånger inte kan grunda sitt avgörande bara på de trolovades egna uppgifter. En sådan prövning skulle ofta framstå som alltför osäker. Det kan sålunda givetvis inte förutsättas att vigselförrättaren har närmare kännedom om de trolovades personliga förhållanden. Han måste därför skaffa sig pålitliga uppgifter på annat sätt, vilket framstår som föga tilltalande. Domkapitlet finner det också tveksamt, om alla vigselförrättare har förutsättningar att träffa sådana avgöranden som det här gäller. I varje fall torde man vid förordnande av borgerliga vigselförrättare knappast ha räknat med sådana krav på vederbörandes kompetens. Bl. a. *domareföreningarna* uttalar sig på liknande sätt.

Domkapitlen i Uppsala, Lund och Göteborg ifrågasätter också behovet av den föreslagna undantagsbestämmelsen.

Förbundet för religionsfrihet, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Folkpartiets ungdomsförbund och Riksförbundet för sexuell upplysning föreslår att hindersprövningen anförtros civil myndighet. *Förbundet för religionsfrihet* anser det orimligt att representanter för en religiös meningsriktning skall ha hand om denna uppgift, som berör alla medborgare.

Vigsel

Villkor för vigsel

Nuvarande ordning. Vigsel får i princip inte ske förrän lysning har ägt rum. Enligt 4 kap. 6 § andra stycket måste vigsel i allmänhet förrättas inom fyra månader efter det att lysningen har fullbordats. Om de trolovade eller endera av dem tillhör den nomadiserande lappbefolkningen, gäller lysningen emellertid ett år.

Familjerättskommittén. I anslutning till sitt förslag om ändringar beträffande lysningsförfarandet har kommittén föreslagit vissa jämkningar i reglerna om villkoren för vigsel. Bl. a. har uttrycket »den nomadiserande lappbefolkningen» i 4 kap. 6 § andra stycket ersatts med »den renskötande samebefolkningen» enligt önskemål från styrelsen för Svenska samernas riksförbund, som ansett att undantagsregeln fortfarande är berättigad. I fråga om innebörden av begreppet »renskötande» hänvisar kommittén till 1 § lagen den 18 juli 1928 (nr 309) om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige. Kommittén påpekar att giltighetstiden skall räknas från lysningsdagen och inte från den dag då vigsel tidigast kunnat äga rum.

Remissyttrandena. Särbestämmelsen för den renskötande samebefolkningen avstyrks av *Luleå domkapitel* och *Folkpartiets ungdomsförbund*, vilka anser att lagstiftningen inte bör göra skillnad mellan olika befolkningsgrupper. *Domkapitlet* framhåller vidare att de moderna kommunikationerna har förändrat livsförhållandena även för sameungdomen. Möjligheterna att företa ny lysning, om en tidigare lysning förfaller, åberopas också. Slutligen uppger domkapitlet att en förfrågan hos pastor i Kare-suando, Jukkasjärvi, Vittangi, Gällivare och Jokkmokks församlingar, vilka har den största samebefolkningen, har gett vid handen att undantagsbestämmelsen utnyttjats bara i ett fall under de senaste tio åren.

Borgerlig vigsel

Nuvarande ordning m. m. Äktenskap ingås genom kyrklig eller borgerlig vigsel (4 kap. 1 §). Borgerlig vigsel förrättas av lagfaren domare i allmän underrätt eller av den som länsstyrelsen särskilt förordnar till vigselförrättare (5 §). Enligt kungörelsen den 20 november 1964 (nr 678) med närmare föreskrifter om borgerlig vigsel är domare skyldig att viga bara under tjänstetid vid domstolens kansli. Bestämmelser om tjänstgöringstid för särskilt förordnad vigselförrättare meddelas av länsstyrelsen.

Vid tillkomsten av nuvarande bestämmelser om behörig borgerlig vigselförrättare framhöll departementschefen (prop. 1964: 163 s. 117) vikten av att länsstyrelserna utnyttjade möjligheten att förordna särskild vigselförrättare, så att det fanns borgerliga vigselförrättare på de orter där behov därav förelåg. Första lagutskottet underströk i sitt av riksdagen godkända utlåtande (nr 36) departementschefens uttalande. Utskottet framhöll att det särskilt i större kommuner kunde visa sig behövt att utse en eller flera borgerliga vigselförrättare på ort, där det redan fanns ordinarie vigselförrättare. Härigenom kunde vinnas bl. a. den fördelen att man lättare fick tillgång till borgerlig vigselförrättare, som var beredd att tjänstgöra även på lördagar och helgdagsaftnar. Lämpliga vigselförrättare kunde stå att finna bl. a. bland de kommunala förtroendemännen. Om sådana förordnades, kunde befolkningen utanför centralorterna många gånger på lämpligt sätt tillförsäkras möjlighet till borgerlig vigsel. Utskottet har i sina av riksdagen godkända utlåtanden 1966: 15 och 1967: 12 erinrat om vikten av att de båda vigselformerna likställs genom ökat antal borgerliga vigselförrättare och värdiga lokaler för borgerlig vigsel.

Familjerättskommittén. Kommitténs förslag om borgerlig vigsel överensstämmer i sak med gällande rätt.

Remissyttrandena. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser det önskvärt att systemet med särskilt förordnade vigselförrättare genomförs överallt och att dessa anlitas i första hand. Nuvarande ordning med domare som ordinarie vigselförrättare är enligt hovrätten ganska olämplig och närmast en nödlösning. Alla domare passar inte för uppgiften, som är helt främmande för deras övriga ämbetsuppgifter. Möjligheten att få borgerlig vigsel av domare bör stå öppen bara i andra hand. Hovrätten anser det vidare önskvärt att kommunerna uppmuntras att tillhandahålla sådana praktiska anordningar att också den borgerliga vigseln får den allvarliga och högtidliga prägel, som allmänheten begär av en vigsel. *Förbundet för religionsfrihet*, som också anser att den borgerliga vigselakten bör ges en värdigare inramning, pekar särskilt på behovet av lämpliga lokaler.

Några remissinstanser framhåller behovet av åtgärder för att öka möjligheterna till borgerlig vigsel. *Svenska stadsförbundet* och *Fredrika-Bremer-förbundet* åberopar första lagutskottets uttalanden år 1964. *Stadsförbundet* anser i likhet med utskottet att det är angeläget att länsstyrelserna utnyttjar sina befogenheter att förordna borgerliga vigselförrättare. Förbundet delar också utskottets uppfattning att lämpliga vigselförrättare står att finna bland de kommunala förtroendemännen. Om kretsen av borgerliga vigselförrättare vidgas i enlighet med utskottets intentioner bör det enligt *Fredrika-Bremer-förbundet* vara möjligt att i större utsträckning än f. n. få borgerlig vigsel på lördagar och söndagar så att valfriheten mellan vigselformerna kan bli en realitet.

Länsstyrelsen i Jönköpings län, *Svenska stadsförbundet* och *Svenska kommunförbundet* hävdar att särskilt förordnad borgerlig vigselförrättare bör få ersättning för uppdraget. En sådan ordning anses kunna minska svårigheterna att finna vigselförrättare som är villiga att tjänstgöra på fritid. *Stadsförbundet* och *kommunförbundet*, som hänvisar till att borgerliga medlare enligt familjerättskommitténs förslag skall få ersättning av statsverket, föreslår att också arvode till särskilt förordnad vigselförrättare skall utgå av statsmedel.

Formfel vid vigsel

Nuvarande ordning. Enligt 4 kap. 9 § (ändrad 1951:681) är vigsel utan verkan, om den har förrättats av någon, som saknar behörighet att viga, eller om föreskrifterna i 8 § andra stycket inte har iakttagits. I 8 § andra stycket föreskrivs att de trolovade skall vara samtidigt närvarande inför vigselförrättaren och på hans fråga avge sitt ja och samtycke till äktenskapet samt därefter av honom förklaras för äkta makar.

Motsvarande formkrav gäller i övriga nordiska länder. Enligt norsk rätt kan Konungen i särskilda fall förklara vigsel giltig, även om den har förrättats av någon som inte var behörig att viga. Godkännande kan ges också efter det att någon av parterna eller båda har avlidit.

Familjerättskommittén. Också i Sverige kan enligt kommitténs mening uppkomma behov av att i efterhand bekräfta formellt bristfällig vigsel. Även om kraven på vigselns form är mycket enkla, saknas inte exempel på att något av dem har eftersatts på grund av förbiseende från vigselförrättarens sida. Tvekan kan också i vissa fall tänkas uppstå, om borgerlig vigselförrättare har varit behörig att viga.

Har parterna varit i god tro och förlitat sig på att vigseln var giltig, ter det sig hårt om äktenskapet skall anses ogiltigt på grund av ett formfel som kanske upptäcks långt efteråt. Parterna kan visserligen i regel låta viga sig på nytt. Denna möjlighet står dock inte öppen, när någondera har av-

lidit och kan i andra fall vara förenad med avsevärda svårigheter. Enligt kommittén behöver det inte medföra några olägenheter om möjlighet öppnas för Kungl. Maj:t att, när synnerliga skäl föreligger, i efterhand godkänna en ogiltig vigsel med verkan att äktenskapet skall anses ha bestått alltsedan vigseln. Ansökan om godkännande bör kunna göras av mannen eller kvinnan eller, om någon av dem har avlidit, av arvinge till denne. Några närmare riktlinjer för utövandet av dispensbefogenheten torde inte behöva anges. Fråga om tillämpning av undantagsbestämmelsen torde uppkomma bara i sällsynta undantagsfall. Det bör självfallet inte komma i fråga att mot någons bestridande eller efter enderas död godkänna vigsel, som är behäftad med formellt fel, om tvekan kan råda rörande de trolovades vilja att ingå äktenskapet. Förslaget avser väsentligen sådana fall då något fel i förrättningen har uppkommit av rent förbiseende, t. ex. om vigselförrättaren vid samtidig vigsel av flera brudpar har glömt att avkräva någon av de trolovade hans uttryckliga ja och samtycke till äktenskapet eller att förklara något av paren för äkta makar.

Remissyttrandena. Förslaget har godtagits av samtliga remissinstanser utom *länsstyrelsen i Gävleborgs län*, som framhåller att förslaget inte anger hur formfel vid vigsel skall konstateras. Med hänsyn till de följder ogiltigheten medför bör denna fastställas genom särskilt förfarande inför myndighet. Det är inte nödvändigt att befogenheten tillkommer domstol. Uppgiften kan lämpligen anförtros domkapitel vid kyrklig vigsel och länsstyrelse vid borgerlig vigsel. Dessa myndigheter bör också få befogenhet att förklara att ogiltig vigsel skall bestå.

Vissa återgångs- och skillnadsgrunder

Äktenskap kan, förutom genom makes död, upplösas genom dom på återgång eller på äktenskapsskillnad. Dessa båda institut är i så måtto likställda att de avser upplösning av giltigt äktenskap. Medan skälen för återgång hänför sig till omständigheter vid äktenskapets ingående, avser skillnadsgrunderna förhållanden som har uppstått efter vigseln. Denna olikhet har ansetts böra påverka regleringen av de ekonomiska mellanhavandena vid upplösningen.

Återgång på grund av kroppsliga sjukdomstillstånd

Nuvarande ordning. Äktenskap skall enligt 10 kap. 3 § första stycket 3. på yrkande av make gå åter, om denne inte kände till att den andra maken

vid vigseln led av fallandesot, som härrör av övervägande inre orsaker, könssjukdom i smittosamt skede, spetälska eller obotlig vanförhet till äktenskap. Talan om återgång skall väckas inom sex månader från det maken fick kännedom om återgångsskälet och senast inom tre år efter vigseln (3 § andra stycket). Vidare gäller enligt paragrafens tredje stycke att återgångstalan inte får anställas för könssjukdom, om maken inte har smittats och sjukdomen inte längre är i smittosamt skede, eller för annan sjukdom sedan den har botats.

De danska, isländska och norska äktenskapslagarna innehåller i huvudsak samma återgångsskäl. Den finska lagen innehåller en mera allmänt avfattad regel om återgång på grund av svek eller misstag angående bl. a. svår sjukdom.

Kommittén angående medicinska äktenskapshinder. Kommittén föreslår som tidigare har nämnts att äktenskapshindret vid epilepsi upphävs. Samtidigt bör enligt kommittén den mot hindret svarande återgångsgrunden upphöra att gälla.

Kommittén framhåller vidare att spetälska numera kan betraktas som i det närmaste försvunnen i vårt land. Bara något enstaka fall förekommer allttjämt. Det finns därför inte något praktiskt behov att behålla denna sjukdom som särskild återgångsgrund. Eftersom andra sjukdomar kan ha lika allvarliga verkningar, framstår en särregel för spetälska också som tämligen godtycklig från medicinsk synpunkt. Kommittén föreslår därför att spetälska inte längre skall utgöra återgångsskäl.

Familjerättskommittén. I anslutning till sitt förslag att slopa epilepsi som äktenskapshinder förordar kommittén att epilepsi får utgå också som återgångsgrund. Däremot vill kommittén inte förorda motsvarande ändring i fråga om könssjukdom i smittosamt skede, trots att inte heller sådan sjukdom skall vara äktenskapshinder enligt kommittéförslaget. Att make vid vigseln, andra maken ovetande, led av könssjukdom i smittosamt skede kan enligt vad kommittén framhåller kännas så kränkande för den senare att han inte rimligen bör betagas rätten att föra talan om återgång i den begränsade utsträckning som nuvarande bestämmelse medger. Det kan f. ö. förutsättas att talan om återgång väcks bara om sjukdomen är svårartad. Spetälska synes som ett numera opraktiskt fall böra utgå som återgångsgrund.

Remissyttranden över familjerättskommitténs förslag. *Länsläkaren i Kristianstads län* anser att könssjukdom i smittosamt skede allttjämt bör utgöra återgångsgrund. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* föreslår att obotlig vanförhet till äktenskap får utgå som återgångsgrund. Starka skäl talar enligt hovrättens mening för att makarna hänvisas till att i vanlig

ordning söka hemskillnad eller äktenskapsskillnad, om det visar sig att samlevnaden mellan dem blir omöjlig av denna anledning.

Hemskillnad på gemensamt yrkande

Nuvarande ordning m. m. Makar, som är ense om att de på grund av djup och varaktig söndring inte kan fortsätta sammanlevnaden, har enligt 11 kap. 1 § rätt att få hemskillnad. Målet får enligt 15 kap. 7 § inte tas upp till prövning utan att fullständig medling har ägt rum.

Av förarbetena (NJA II 1916 s. 200) framgår att det tillkommer makarna själva att bedöma, om sammanlevnaden kan fortsättas. Rätten har bara att ta hänsyn till om makarna är eniga i skillnadsfrågan men får inte gå in i någon prövning av förhållandet mellan parterna. I överensstämmelse härmed innehöll det för riksdagen framlagda förslaget inte något uttryckligt krav på djup och varaktig söndring mellan makarna. Avsikten var emellertid inte att möjliggöra skilsmässa i andra fall än då makar efter allvarligt och moget övervägande funnit sig inte kunna med fördel fortsätta sammanlevnaden. För att denna avsikt skulle komma till uttryck i lagtexten gjordes under riksdagsbehandlingen en hänvisning till djup och varaktig söndring.

Lagrummet har motsvarighet i övriga nordiska länder. De isländska och norska bestämmelserna innehåller inte någon hänvisning till djup och varaktig söndring som grund för makarnas önskan om hemskillnad. Det räcker enligt den norska regeln med att makarna anser sig inte kunna fortsätta sammanlevnaden och är ense om hemskillnad.

Familjerättskommittén. Nuvarande krav på djup och varaktig söndring kan visserligen ha avsedd verkan såtillvida som en begäran om hemskillnad knappast kan bifallas, om den framställs helt kort efter äktenskapets ingående. I allmänhet måste emellertid makarnas uppgift om söndringen tas för god. En viss garanti mot förhastade hemskillnader ligger i kravet på medling. Men har sådan ägt rum kan makarna få hemskillnad, om de anger att de på grund av djup och varaktig söndring finner sig inte kunna fortsätta sammanlevnaden. På detta sätt förfar man också i många fall, när orsaken till hemskillnadsansökan är en annan än djup och varaktig söndring, t. ex. otrohet från endera makens sida. I stället för att införa rätten dra fram någon särskild omständighet, som berättigar till hem- eller äktenskapsskillnad, går den kränkte maken med på gemensam ansökan om hemskillnad. Det är emellertid otillfredsställande att makar, som vill ha hemskillnad, tvingas använda ordalag som inte motsvarar verkliga förhål-

landet. Kommittén förordar därför att stadgandet avfattas så att makar skall kunna få hemskillnad, om de på grund av djup och varaktig söndring eller eljest finner sig böra häva sammanlevnaden.

Remissyttrandena. Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges rätts-hjälpsjurister och Rättspsykiatriska föreningen tillstyrker förslaget och finner det tillfredställande att djup och varaktig söndring inte längre skall behöva anges som grund för hemskillnad. Uppsala domkapitel godtar i huvudsak förslaget men förordar i syfte att förebygga missbruk och förhastade skilsmässor att uttrycket »eller eljest» byts ut mot en formulering som understryker att det bör vara fråga om allvarliga motsättningar mellan makarna eller svåra störningar i äktenskapet.

Göteborgs rådhusrätt vänder sig mot att makarna i fråga om möjligheterna att fortsätta äktenskapet skall förklara bara att de finner sig böra häva sammanlevnaden. Makarna förutsätts ha den uppfattningen att äktenskapet är ohållbart och att de av den anledningen inte kan fortsätta sammanlevnaden. Detta kommer enligt rådhusrättens åsikt till uttryck på ett naturligt sätt i paragrafens nuvarande lydelse. Det kan också ha viss betydelse att makarna tvingas överväga om de verkligen kan fortsätta sammanlevnaden eller inte. Rådhusrätten avstyrker därför ändring i denna del. Enligt *hovrätten för Övre Norrland* torde det i allmänhet inte finnas skäl för hemskillnad, om makarna inte med gott samvete kan förklara att det är söndring mellan dem. Hovrätten finner det emellertid inte uteslutet att hemskillnad någon gång bör medges, även om makarna saknar grund för en sådan förklaring. Att makarna som kommittén föreslår skall kunna få hemskillnad, om de finner sig böra häva sammanlevnaden, är däremot knappast förenligt med samhällets syn på äktenskapet som ett i princip livsvarigt förbund. Hovrätten föreslår, liksom också *hovrätten över Skåne och Blekinge*, att regeln formuleras så att makar, som finner sig inte kunna fortsätta sammanlevnaden, skall ha rätt till hemskillnad, när de är ense därom.

Enligt *Göta hovrätt* bör lagrummet bara innehålla att makar, som inte vill fortsätta sammanlevnaden, kan erhålla hemskillnad.

Ett par remissinstanser avstyrker ändring av paragrafen. Enligt *Stockholms rådhusrätt* innebär kommitténs förslag närmast att makarna inte behöver ange något skäl för sin önskan om hemskillnad. Det formella kravet på djup och varaktig söndring utgör emellertid utgångspunkten för den som skall medla mellan makarna. Skulle makar kunna få hemskillnad utan att ens behöva ange någon grund för sin önskan, kan det också befaras att hemskillnadsförfarandet övergår till att bli en ren registreringsåtgärd. Det finns inte anledning att främja en sådan utveckling. Inte heller *Stockholms domkapitel* anser att kommittén har anfört bärande skäl för uppmjukningen av kravet på djup och varaktig söndring. Ändringen kommer

utan tvekan att minska allmänhetens respekt för äktenskapet som en livsvarig förbindelse, vilket kan medföra allvarliga vådor för samhället.

Äktenskapsskillnad på grund av tvegifte

Nuvarande ordning. Har make ingått nytt gifte medan det tidigare äktenskapet består, kan andra maken i det första äktenskapet enligt 11 kap. 7 § få äktenskapsskillnad. Talan måste väckas inom sex månader från det att han fick kunskap om den nya vigseln.

Motsvarande regler finns i övriga nordiska länder utom Finland, där make i tvegiftesfallen är hänvisad till att söka skilsmässa på grund av äktenskapsbrott.

Familjerättskommittén. Efter utgången av preskriptionstiden i 11 kap. 7 § kan en tvegiftessituation upplösas bara genom talan om återgång av det senare äktenskapet (10 kap. 1 §). Detta framstår som otillfredsställande, om preskriptionsregeln har förbisetts men alla berörda parter önskar upplösning av det tidigare äktenskapet. Då måste nämligen dömas först till återgång av det senare äktenskapet och sedan till äktenskapsskillnad i det tidigare äktenskapet på annan grund än tvegifte. Härefter kan makarna i det senare äktenskapet gifta om sig. Kommittén föreslår därför att preskriptionsregeln upphävs.

Remissyttrandena. Förslaget har godtagits av samtliga remissinstanser. *Rättspsykiatriska föreningen* hälsar förslaget med tillfredsställelse.

Äktenskapsskillnad på grund av otrohet

Nuvarande ordning. Enligt 11 kap. 8 § (ändrad 1937: 243) har make rätt till äktenskapsskillnad, om den andra maken bryter äktenskapet med hor eller eljest övar otukt med annan. Äktenskapsskillnad kan dock inte beviljas make, som har varit delaktig i gärningen eller samtyckt därtill. Talan skall väckas inom sex månader efter erhållen kunskap om gärningen och senast inom tre år sedan den begicks.

Motsvarande grund för skilsmässa finns i övriga nordiska länder.

Familjerättskommittén. Otrohet kan vara en följd av tillfälliga omständigheter. Utsikterna att äktenskapet skall kunna fortsättas är då relativt goda. Det kan likväl ligga nära till hands att den förfördelade maken, när han får reda på otroheten, begär skilsmässa utan att ge sig tid till besinning. Om det i ett sådant fall kunde dömas till hemskillnad i stället för äktenskapsskillnad, skulle maken under hemskillnadstiden få tillfälle att överväga, om han kan överse med otroheten. En betänketid kan vara

värdefull, inte minst med tanke på barnen. Visserligen leder hemskillnad i flertalet fall till äktenskapsskillnad. Men den omständigheten att ett inte obetydligt antal makar efter vunen hemskillnad återupptar sammanlevnaden visar att institutet har sitt värde.

Trots det sagda ställer sig kommittén mycket tveksam till tanken att avskaffa rätten till omedelbar äktenskapsskillnad på grund av otrohet. Sexuell trohet mellan makar är av grundläggande betydelse för att ett gott förhållande skall kunna bevaras i äktenskapet och alltså också för att detta skall kunna erbjuda en lämplig miljö för gemensamma barns vård och fostran. Det är av vikt att denna uppfattning kommer till klart uttryck i lagstiftningen. Man måste också beakta att äktenskapsbrott alltjämt regelmässigt av den oskyldige maken uppfattas som en allvarlig personlig kränkning. Inte sällan torde det av känslomässiga skäl framstå som omöjligt för honom att fortsätta äktenskapet. Det kan kännas som en ny oförrätt, om äktenskapet inte kan upplösas förrän efter hemskillnad, i synnerhet när den andra maken uppehåller en utomäktenskaplig förbindelse under hemskillnadstiden. Hemskillnadens betydelse som prøvotid bör inte heller överskattas. Vid hemskillnadsårets utgång kan make få äktenskapsskillnad, även om den andra maken då vill fortsätta äktenskapet. I de fall, där det alls finns utsikter att äktenskapet skall kunna bestå, torde otrohet ofta nog bara leda till gemensam ansökan om hemskillnad. Det bör slutligen också beaktas att otrohet är skilsmässogrund i de flesta utländska lagar som över huvud taget tillåter äktenskapsskillnad. Från internationellt privaträttslig synpunkt är det därför förenat med betydande fördelar om skillnadsgrunden står kvar i svensk rätt. Kommittén anser övervägande skäl tala för att rätten till omedelbar äktenskapsskillnad i otrohetsfallen behålls som huvudregel.

Redan nu gäller att rätten till skilsmässa på grund av otrohet är utesluten, om den andra maken har varit delaktig i gärningen eller lämnat sitt samtycke därtill. Det förra fallet torde inte behöva särskilt anges, eftersom samtycke då alltid kan antas föreligga. Rätten till äktenskapsskillnad bör emellertid begränsas ytterligare. Är makarna hemskilda, kan makes otrohet typiskt sett inte anses tillfoga den andre någon kränkning av allvarligare art. Det kan visserligen sägas att hemskillnadstidens karaktär av prøvo- och betänketid förutsätter att trohetsplikten upprätthålls. Möjligheten att vinna omedelbar äktenskapsskillnad är emellertid inte någon lämplig sanktion i detta fall. Kommittén förordar därför att otrohet under hemskillnad inte skall grunda rätt till äktenskapsskillnad. Också i andra fall kan särskilda skäl tala mot omedelbar skilsmässa. Omständigheterna kan vara sådana att otroheten inte innebär någon grövre kränkning av den andra maken. Hit kan ibland hänföras äktenskapsbrott medan makarna levde åtskilda på grund av söndring, som inte beror på makes utomäktenskapliga förbindelse. Har den make som yrkar äktenskapsskillnad själv

varit otrogen eller har han utan giltig orsak lämnat hemmet för längre tid, kan omständigheterna också vara sådana att han inte bör få omedelbar skilsmässa. Det synes inte tilltalande att dom på äktenskapsskillnad då skall fällas mot den, djupare sett, förfördelade maken. Kommittén föreslår i enlighet med det anförda att huvudregeln inte skall tillämpas, om den andra maken har samtyckt till gärningen eller makarna var hemskilda eller särskilda skäl i annat fall talar mot äktenskapsskillnad.

Kommittén framhåller att make redan nu torde kunna få hemskillnad enligt 11 kap. 2 § på grund av den andra makens otrohet, om han föreleder det framför äktenskapsskillnad. En särskild regel om hemskillnad föreslås emellertid i 8 §.

Remissyttrandena. Kommitténs förslag biträds helt eller i allt väsentligt av *Svea hovrätt*, *hovrätten för Västra Sverige*, *hovrätten för Övre Norrland*, *domkapitlet i Lund*, *en ledamot av rådhusrätten i Malmö*, *domareföreningarna*, *advokatsamfundet*, *Högerpartiets kvinnoförbund* och *Yrkeskvinnors klubbars riksförbund*.

Från flera håll understryks vikten av att otrohet alltjämt i princip skall grunda rätt till omedelbar äktenskapsskillnad. *Svea hovrätt* finner att det i vissa fall skulle vara uppenbart otillfredsställande, om den förfördelade maken saknade rätt att begära äktenskapsskillnad vid otrohet. *Högerpartiets kvinnoförbund* uttalar sig på liknande sätt. *Domareföreningarna* anser att redan hänsynen till den oskyldige maken ofta kräver att denne har möjlighet till omedelbar skilsmässa. De gemensamma barnen har vidare berättigade krav på att föräldrarnas äktenskap skall kunna erbjuda dem en lämplig miljö för vård och fostran. Det är ofta större risk för att barn miljöskadas i disharmoniska äktenskap än efter en skilsmässa. De tvister och störningar som ofta förekommer under ett hemskillnadsår är inte nyttiga för barnen. Enligt *en ledamot av rådhusrätten i Malmö* finns det risk för moralisk uppluckring om äktenskapsbrott bara kan leda till hemskillnad.

Enligt *Yrkeskvinnors klubbars riksförbund* är det värdefullt att möjligheterna till äktenskapsskillnad på grund av otrohet jämkas på föreslaget sätt. Andra allvarliga omständigheter i ett äktenskap kan nämligen ofta vara den verkliga orsaken till otrohet.

Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister avstyrker att paragrafen ändras.

I flera yttranden förordas en lösning efter andra principiella riktlinjer. Bl. a. *länsstyrelsen i Örebro län* ansluter sig sålunda till det norska förslaget, enligt vilket möjligheten att vinna omedelbar äktenskapsskillnad står kvar men domstolen får rätt att i stället döma till hemskillnad. Förhastade skilsmässor skulle därigenom kunna undvikas. Även *Svea hovrätt* och *Lunds domkapitel* anser att en sådan lösning är ett tänkbart alternativ till kommitténs förslag. Enligt *hovrättens* mening skulle emellertid den

diskretionära prövningsrätten ställa domstolarna inför ytterst vanskliga avgöranden. *Rådhusrätten i Malmö* förordar en huvudregel som i otrohetsfallen berättigar bara till hemskillnad men som förses med rimliga undantag med hänsyn bl. a. till de internationellrättsliga aspekterna. *Fredrika Bremer-förbundet* uttalar sig i samma riktning.

Hovrätten över Skåne och Blekinge samt *barnavårdsnämnderna i Malmö* och *Örebro* anser att otrohet bara bör ge rätt till hemskillnad. Enligt *hovrättens* mening är det ofta svårt att bedöma skuldfrågan, och ett äktenskapsbrott kan framstå snarare som ett symptom på söndring än som orsak därtill. Mot bakgrund av makarnas inbördes förhållande kan det ofta synas mindre motiverat att make uppfattar en tillfällig förvillelse från den andra makens sida som en allvarlig personlig kränkning. Hovrätten anser det inte vara ovanligt att den förfördelade maken utnyttjar otroheten för att skaffa sig fördelar vid kommande bodelning. Om make inleder varaktig förbindelse med annan, kan det å andra sidan vara otänkbart för den andra maken att fortsätta äktenskapet. Det kan i sådana fall verka stötande att makarna måste avvakta hemskillnadsårets utgång, innan äktenskapet blir definitivt upplöst. Intresset för en snabb upplösning synes emellertid främst ligga hos den make som har lämnat det gemensamma hemmet.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund föreslår att frågan om otrohet som grund för omedelbar äktenskapsskillnad utreds ytterligare. Förbundet ifrågasätter om nuvarande huvudregel är motiverad i de fall då otroheten är en följd av tillfälliga omständigheter och utsikterna för fortsatt äktenskap ter sig gynnsamma. Äktenskapsskillnad kan emellertid vara berättigad, när make önskar legalisera ett väntat barn genom nytt giftermål.

Några remissinstanser ansluter sig uttryckligen till kommitténs förslag att otrohet under hemskillnad inte skall grunda rätt till äktenskapsskillnad. *Rätt psykiatriska föreningen* anser att förslaget stämmer överens med moderna mentalhygieniska idéer. *Advokatsamfundet* finner det vara riktigt att hemskilda makar inte skall kunna förkorta hemskillnadstiden genom att anhängiggöra talan om äktenskapsskillnad på grund av otrohet. Enligt *Göteborgs rådhusrätt* innebär förslaget en önskvärd begränsning av de möjligheter som nu finns att utnyttja lagrummet i obehörigt syfte.

En kritisk inställning kommer emellertid till uttryck i flera yttranden. Enligt *Stockholms rådhusrätt* bortser kommittén från en av äktenskapets grundtankar. Makarna är också under hemskillnad gifta med varandra, och om de inte har löst varandra från trohetsplikten kan otrohet uppfattas som en kränkning av den andra maken. Om make under hemskillnadstiden väntar barn med annan än sin make, bör det finnas möjlighet till omedelbar äktenskapsskillnad, så att förbindelsen kan legaliseras så snart som möjligt. Situationen kan också vara den att make har varit otrogen men att makarna har enats om att under en hemskillnadstid överväga om äktenskapet ändå kan fortsättas. Återupptar då den otrogne maken sin utom-

äktenskapliga förbindelse eller inleder han en ny, bör den andra maken kunna få omedelbar skilsmässa. *Svea hovrätt* anser att det även under hemskillnad kan tänkas situationer, där det skulle te sig stötande att inte låta den förfördelade maken få äktenskapsskillnad. *Uppsala domkapitei* uttalar sig i samma riktning. *Hovrätten för Övre Norrland* föreslår att undantagsbestämmelsen utformas på ett sådant sätt att den inte utesluter omedelbar skilsmässa vid otrohet under hemskillnadstiden.

Den föreslagna särskilda bestämmelsen om rätt till hemskillnad berörs i några yttranden. *Hovrätten för Övre Norrland* framhåller att makar redan nu i betydande omfattning torde använda sig av hemskillnadsinstitutet i otrohetsfallen. Även om den föreslagna regeln kan förefalla onödig, synes det vara av betydelse att lagrummet innehåller ett påpekande om att den mindre definitiva vägen står öppen. I vissa fall av otrohet kan det för övrigt vara tveksamt, om förutsättningarna för hemskillnad enligt 2 § andra stycket formellt sett är uppfyllda.

Stockholms rådhusrätt och *Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister* anser att förslaget är onödigt och hänvisar till möjligheten till hemskillnad enligt 2 § andra stycket.

Nordiska rådets rekommendation. Nordiska rådet har i rekommendation nr 7/1967 hemställt bl. a. att nuvarande regler om äktenskapsskillnad på grund av otrohet ändras i överensstämmelse med det norska kommittéförslaget. Enligt detta står otrohet kvar som grund för äktenskapsskillnad samtidigt som domstolen får möjlighet att i stället döma till hemskillnad, när hänsyn till gemensamma barn eller andra viktiga grunder talar härför. Principen att domstol skall kunna vägra omedelbar äktenskapsskillnad bör enligt rekommendationen ha motsvarande tillämpning även när otroheten begåtts under hemskillnadstid.

Rekommendationen antogs efter förslag av juridiska utskottet (A 105 T/j) med 36 röster mot 17, medan 9 medlemmar avstod från att rösta.

Äktenskapsskillnad på grund av brott mot make eller barn

Nuvarande ordning. Enligt 11 kap. 10 § har make rätt till äktenskapsskillnad, om den andra maken har stämplat mot hans liv eller förövat grov misshandel mot honom. Talan skall väckas inom sex månader efter vunnen kunskap om gärningen och senast inom tre år sedan den begicks.

Av förarbetena (NJA II 1916 s. 221) framgår att någon anknytning till strafflagstiftningens olika arter av misshandel inte är avsedd. Frågan om misshandeln skall anses grov får i varje särskilt fall bedömas efter omständigheterna.

Motsvarande bestämmelser i de danska och finska lagarna har väsentligen samma lydelse som den svenska. Enligt isländsk och norsk rätt är även

misshandel av barnen skillnadsgrund. Det norska stadgandet omfattar också vissa andra gärningar än misshandel.

Familjerättskommittén. Också andra brott mot makes person än misshandel kan enligt kommittén vara av den art att de bör grunda rätt till äktenskapsskillnad. Vissa av de i brottsbalken upptagna brotten mot frihet kan sålunda vara så allvarliga eller röja sådan hänsynslöshet och råhet hos den skyldige maken att den andre bör kunna få omedelbar skilsmässa. Detsamma gäller sedlighetsbrotten. Också ärekränkning kan tänkas ske under så uppseendeväckande former och medföra sådan allvarlig skada att en definitiv brytning mellan makarna måste anses ofrånkomlig. Skillnadsgrunden bör därför omfatta alla allvarliga brott mot makes person. Bedömningen bör ske med hänsyn främst till den betydelse brottet kan ha för den äktenskapliga sammanlevnaden. Den relativa preskriptionstiden bör förlängas till ett år.

Kommittén har också övervägt frågan om brott mot barn, som står under makarnas eller enderas vårdnad, bör grunda rätt till äktenskapsskillnad. Tillräckligt skydd för dessa bör visserligen i allmänhet kunna vinnas genom hemskillnad. Det kan emellertid förekomma fall, då förhållandena har utvecklats så att möjlighet till äktenskapsskillnad bör finnas, exempelvis om mannen är alkoholist och har förgripit sig mot barnen. En motsvarighet bör alltså införas till de isländska och norska bestämmelserna om misshandel av barnen som grund för skilsmässa. Även andra brott mot barnens person, t. ex. brott mot frihet och sedlighetsbrott, kan vara av den art att de bör grunda rätt till äktenskapsskillnad, om det anses påkallat av hänsyn till barnets bästa. Det bör inte krävas att brottet skall vara av allvarlig beskaffenhet. Även brott av lindrigare slag bör kunna komma i fråga som skillnadsgrund, t. ex. om de har upprepats. En enstaka förseelse bör ge rätt till äktenskapsskillnad bara om den har skapat skräck och otrygghet hos barnet eller har röjt sådan hänsynslöshet eller brist på karaktär hos den felande att ett upprepande kan befaras. Den skada brottet kan ha vållat barnet och barnets möjligheter till fortsatt sammanlevnad med den felande maken bör vägas mot den ogynnsamma inverkan på barnets utveckling som en splittring av familjen kan få. Någon preskriptionstid bör inte gälla i fråga om brott mot barn.

Remissyttrandena. Förslaget om vidgade möjligheter till äktenskapsskillnad på grund av brott mot makes person biträds uttryckligen av *Svea hovrätt* och *Rättspsykiatriska föreningen*, som båda anser det särskilt angeläget att äktenskap, där den ena maken är alkoholist, skall kunna upplösas i större utsträckning än nu.

Enligt *hovrätten över Skåne och Blekinge* är det inte motiverat att låta alla allvarliga brott mot makes person grunda rätt till äktenskapsskillnad. Det kan sålunda inte vara riktigt att omedelbar äktenskapsskillnad skall kunna erhållas, om make allvarligt ärekränker den andra maken. Missbruk kan

inte uteslutas. Erfarenheten visar emellertid att det kan förekomma fall, då make i en konfliktsituation hotar den andra maken och att detta hot kan utlösas t. ex. under alkoholpåverkan. Under sådana förhållanden bör den hotade maken kunna få äktenskapsskillnad. En viss utvidgning av nuvarande regel bör därför genomföras. Hovrätten föreslår att make skall kunna få äktenskapsskillnad, om den andra maken försöker dräpa honom eller hotar honom till livet eller stämplar mot hans liv eller förövar allvarlig misshandel mot honom eller hotar därmed.

Förslaget om rätt till äktenskapsskillnad på grund av brott mot barnens person biträds uttryckligen av bl. a. *Svea hovrätt, länsstyrelsen i Kristianstads län och domareföreningarna. Hovrätten* anser det angeläget att make snabbt kan få äktenskapsskillnad, när den andra maken har gjort sig skyldig till misshandel eller annat brott mot barnen. Enligt *länsstyrelsen* utgör hemskillnad kanske i och för sig i regel tillräckligt skydd för barnet. Det har emellertid förekommit att make under hemskillnadsåret utsatts för påtryckningar om att återuppta sammanlevnaden. Därvid har barnets trygghet ofta fått träda i bakgrunden. Det är värdefullt att äktenskapet i sådana fall snabbt kan upplösas.

Göta hovrätt utgår från att domstolarna vid prövning av frågan om äktenskapsskillnad gör en nyanserad bedömning med hänsyn till barnets bästa. Det finns emellertid risk för att den av kommittén föreslagna bestämmelsen kan leda till missbruk och trakasserier. En enstaka ringa misshandel kan exempelvis ge make anledning att oberättigat hota med äktenskapsskillnad. Förutsättningarna för äktenskapsskillnad bör därför skärpas, förslagsvis så att skillnad skall finnas uppenbart påkallad med hänsyn till barnets bästa.

Ett par remissinstanser avstyrker förslaget. *Stockholms rådhusrätt* anser att hemskillnad ofta kan ge barnen tillräckligt skydd. Har exempelvis mannen misshandlat barnet eller på annat sätt förgått sig mot detta, torde händelsen i de allvarliga fall för vilka stadgandet måste vara avsett även för hustrun vara en upplevelse av sådan art att hon har anledning att begära hemskillnad. Den föreslagna bestämmelsen upptar i själva verket ett speciellt fall av kvalificerad hemskillnad. I särskilt grova fall kan bestämmelserna i 11 kap. 11 § om äktenskapsskillnad på grund av dom i brottmål bli tillämpliga. Den nya skillnadsgrunden kommer att bli svår att tillämpa och kan föranleda missbruk och trakasserier från make, som anser sig förfördelad, samt opåkallad inblandning från utomstående. Om förslaget genomförs bör lagtexten i varje fall förtydligas, så att rättstillämpningen kan bli någorlunda enhetlig. Kravet att barnet skall stå under makarnas eller enderas vårdnad synes vidare inte helt lämpligt, eftersom det är den faktiska vården som har betydelse i sammanhanget. *Rådhusrätten i Malmö* avstyrker förslaget på liknande grunder och framhåller att mannen i de fall som åsyftas oftast torde vara så allvarligt alkoholiserad att hustrun av den anledningen kan få omedelbar äktenskapsskillnad.

Avsaknaden av en preskriptionsregel kommenteras i ett par yttranden. Enligt *domareföreningarna* måste det med en sådan ordning åligga domstolarna att vid en prövning av vad som är påkallat med hänsyn till barnens bästa beakta inte bara den brottsliga gärningens svårighetsgrad i och för sig utan också den tid som har förflutit sedan gärningen begicks. Det gäller emellertid framför allt att beakta om barnens möjligheter till fortsatt harmonisk uppväxt och utveckling i äktenskapsmiljön är i fara. *Juridiska fakulteten i Lund* anser särskild preskriptionsregel motiverad.

Äktenskapsskillnad på grund av sinnessjukdom

Nuvarande ordning. Enligt 11 kap. 13 § (ändrad 1945:273) har make rätt till äktenskapsskillnad på grund av andra makens sinnessjukdom, om sjukdomen under äktenskapet har fortfarit tre år och det inte finns skälig förhoppning att den sjuke varaktigt återställs till hälsan. Undantag gäller dock för det fall att den friske maken kände till sjukdomen vid vigseln och det skäligen kan fordras att han fortsätter äktenskapet. Enligt 15 kap. 10 § får talan inte bifallas utan att läkarintyg angående sjukdomen har företetts.

Skilsmässoregeln har motsvarighet i övriga nordiska länder. I Finland föreligger rätt till äktenskapsskillnad även vid sinnesslöhet. Den finska lagen ger rätt till skilsmässa också när sjukdomen har varat kortare tid än tre år, om synnerligen vägande skäl föreligger.

Familjerättskommittén. Möjligheterna att bota psykiska sjukdomar är nu helt andra än förr. Man är på läkarhåll även av hänsyn till den sjuke obenägen att utfärda intyg om att det inte finns skälig förhoppning att denne tillfrisknar. Om behövt läkarintyg inte kan erhållas, är make som vill skiljas nu hänvisad till att söka hemskillnad. Härför krävs att medling eller försök därtill har ägt rum. Om sjukdomen är av den art att den sjuke maken saknar rättslig handlingsförmåga, kan emellertid någon medling med laga verkan inte komma till stånd. Den situationen kan alltså uppkomma att den friske maken saknar möjlighet att få vare sig hemskillnad eller äktenskapsskillnad enligt förevarande paragraf. Också i andra fall än då sinnessjukdom utsluter rättslig handlingsförmåga kan sjukdomen vara av den art och ha lett till sådant förhållande i äktenskapet att den friske maken bör ha rätt till äktenskapsskillnad, även om det inte går att få läkarintyg om att skälig förhoppning om tillfrisknande saknas. Utsikterna till en förbättring av den sjukets tillstånd bör beaktas vid prövningen av skillnadsfrågan, men ovissheit därom bör inte som nu är fallet hindra skilsmässa. Sannolikheten för tillfrisknande bör ingå i bedömningen liksom övriga omständigheter kring sjukdomen, såsom dess art, varaktighet och betydelse i övrigt för den äktenskapliga sammanlevnaden. Som huvudregel bör gälla att make har rätt till äktenskapsskillnad, om den andra maken är sinnessjuk och sjukdomen un-

der äktenskapet har fortfarit tre år samt det inte skäligen kan fordras att han fortsätter äktenskapet.

I vissa undantagsfall kan det redan på ett tidigt stadium stå klart att något tillfrisknande inte är att vänta. Äktenskapsskillnad kan i sådana fall vara motiverad av hänsyn till både den friske maken och barnen. Kommittén anser därför att det bör kunna dömas till äktenskapsskillnad även om sjukdomen har varat kortare tid än tre år, när synnerliga skäl föreligger.

Remissyttrandena. Den föreslagna huvudregeln tillstyrks av *medicinska fakulteten i Uppsala och advokatsamfundet*. Enligt *fakultetens* mening är det välbetänkt att slopa nuvarande villkor att skälig förhoppning om tillfrisknande saknas. En person, vars mentala sjukdom trots de moderna psykiska behandlingsmöjligheterna har fortsatt under tre år, kan bara i undantagsfall återvinna full hälsa. Fakulteten förmodar att inte ens en psykiatriskt skolad läkare med någon större grad av säkerhet kan förutse de fall i vilka ett sent tillfrisknande kan inträffa. Fakulteten anser dessutom att en mer än treårig sjukdom utgör en så allvarlig påfrestning för den friske maken att den bör utgöra tillräcklig grund för äktenskapsskillnad. *Advokatsamfundet* framhåller att den föreslagna ändringen underlättar bevisningen.

Svea hovrätt anser att det i vissa fall kan vara klart otillfredsställande att make måste vänta så länge som tre år för att få äktenskapsskillnad på grund av den andra makens sinnessjukdom. Hovrätten ifrågasätter därför, om inte den absoluta tid under vilken sjukdomen skall ha varat kan inskränkas till två år.

Den föreslagna undantagsbestämmelsen tillstyrks av *medicinska fakulteten i Uppsala, advokatsamfundet* och *Rättspsykiatriska föreningen*. Enligt *föreningens* uppfattning har nuvarande regel försvårat äktenskapsskillnad, då en sådan uppenbarligen har varit berättigad.

Svea hovrätt finner att en relativt liberal tolkning av den föreslagna bestämmelsen är önskvärd. Regeln bör kunna tillämpas också i sådana fall då det i ett tidigt skede av sjukdomen kan anses i övervägande grad sannolikt att sjukdomen blir livsvarig. Hovrätten anser vidare att det är en brist att kommittén inte närmare har övervägt frågan om rätt för make till omedelbar äktenskapsskillnad, när den andra maken lider av annan djupgående rubbning av själsversamheten än sinnessjukdom. Också denna fråga bör prövas.

Medling

Nuvarande ordning m. m. Allmänna bestämmelser om medling mellan makar finns i 14 kap. Enligt 1 § (ändrad 1951:681) kan make påkalla medling i fall som avses i 11 kap. 2 § första stycket eller om söndring i annat

fall har uppkommit mellan makarna. Rätt till medling föreligger också, om det har uppstått tvist mellan makarna angående underhållsskyldigheten eller i vissa ersättnings- och förvaltningsfrågor. Medling kan enligt samma lagrum företas av kyrklig, borgerlig eller särskilt förordnad medlare. Kyrklig medlare är präst i församling av svenska kyrkan, där makarna eller endera är kyrkobokförd, eller behörig vigsselförrättare inom annat trossamfund, som makarna eller någon av dem tillhör. Den som har utsetts att vara borgerlig medlare i en kommun är behörig att medla, om makarna eller någon av dem har hemvist i kommunen. Särskilt förordnad medlare utses av rätten i den ort där makarna eller endera har sitt hemvist.

Borgerliga medlare, minst en man och en kvinna, skall enligt 2 § (ändrad 1964: 654) utses av rätten, om kommun har beslutat att medlare i tvister mellan makar skall utses eller om behov därav annars föreligger. Borgerlig medlare förordnas för två kalenderår. Avgår medlare före utgången av denna period, skall annan utses för den återstående tiden.

Enligt 3 § kan medlaren kalla makarna till sig. Han skall på lämpligt sätt göra sig underrättad om anledningen till söndringen eller tvisten och söka förlika makarna. Medlaren har tystnadsplikt, och han får inte höras som vittne om vad han har fått veta vid medlingen.

Gemensam ansökan om hemskillnad får enligt 15 kap. 7 § (ändrad 1946: 822) inte tas upp till prövning utan att det visas att medling har ägt rum. Vill den ena maken väcka talan om hemskillnad gäller enligt 15 kap. 8 § (ändrad 1946: 822), att målet inte kan tas upp till prövning, om det inte visas att medling har ägt rum eller att den andra maken har underlåtit att på kallelse infinna sig till medlingen eller inte kunnat anträffas med kallelse. Har målet tagits upp utan att medling skett, kan rätten förordna om medling genom lämplig person (15 kap. 9 §, ändrad 1946: 822).

Önskemål om vidgade möjligheter till borgerlig medling har framförts av 1955 års riksdag (1LU 28, rskr 253). Vidare har 1967 års riksdag (ABU 34, rskr 298) gett till känna vissa önskemål om kurser för borgerliga medlare.

I sammanhanget förtjänar nämnas att landstingskommun eller stad, som inte ingår i landsting, kan få statsbidrag till försöksvis anordnad familjerådgivning. Föreligger särskilda skäl, kan bidrag utgå också till sådan rådgivning som bedrivs av kommun, som ingår i landstingskommun, eller av enskild. Verksamheten omfattar bl. a. rådgivning i samband med konfliktsituationer i äktenskap och familj samt upplysning om samlevnadsproblem. Bestämmelser i ämnet finns i kungörelsen den 2 december 1960 (nr 710) om statsbidrag till försöksvis anordnad familjerådgivning.

I övriga nordiska länder saknas motsvarighet till de svenska bestämmelserna om medling utan samband med hem- eller äktenskapsskillnad. Make kan alltså påkalla medling bara i de fall då denna är processförut-

sättning. I Danmark krävs medling i alla skillnadsmål. Medlingen förrättas av borgerlig myndighet, om båda makarna önskar det eller om de inte tillhör samma trossamfund, men annars av präst. I Finland är medling processförutsättning bara i mål om hemskillnad, om vilken makarna är ense. Medling förrättas av kyrklig eller borgerlig medlare. I Norge krävs medling eller medlingsförsök i mål om hemskillnad och om äktenskapskillnad på grund av tre års särlevnad eller otrohet. Kyrklig och borgerlig medling förekommer. Medling kan också ske i form av rådgivning vid godkänd institution för familjerådgivning. Enligt den isländska äktenskapslagstiftningen skall försök till medling ha ägt rum, innan hemskillnad beviljas på grund av makarnas överenskommelse liksom i andra fall innan hem- eller äktenskapsskillnad beviljas i administrativ ordning. Bara kyrklig medling förekommer.

Familjerättskommittén. Det kan enligt kommitténs mening inte komma i fråga att ingripa mot den tilltagande skilsmässofrekvensen genom generell inskränkning av möjligheterna till äktenskapsskillnad. Andra vägar bör i stället prövas. Medlingsinstitutet kompletterar här åtgärder i form av föräktenskaplig upplysning och familjerådgivning. Medlingen kommer visserligen sent, men en god medlare kan i åtskilliga fall göra stor nytta och försona makarna. Enligt kommittén har det antagits att omkring 20 procent av totala antalet medlingar har lett till i varje fall temporär försoning. Medlingen behöver vidare inte ha varit betydelslös, även om den inte hindrar att äktenskapet upplöses. Den kan nämligen leda till att skilsmässa sker under mindre uppslitande former än annars skulle ha varit fallet. Över huvud taget är det av värde att makarna kan få tala ut med en opartisk person. Kommittén anser därför att medlingsinstitutet bör göras så effektivt som möjligt.

I fråga om rätten att påkalla medling anför kommittén att man inte bör hysa alltför stora förhoppningar att medling utan samband med hem- eller äktenskapsskillnad kommer till mera betydande användning vid sidan av familjerådgivning. Det har emellertid sitt värde att medling inte framstår uteslutande som ett led i skilsmässoförfarandet. Möjligheten till frivillig medling bör därför behållas. För att understryka att medling kan och bör äga rum på ett tidigt stadium föreslår kommittén att medling skall få ske, så snart det föreligger någon omständighet, som kan befaras leda till äktenskapets upplösning eller som har stört makarnas sammanlevnad. I övrigt stämmer förslaget i denna del väsentligen överens med gällande ordning.

Enligt förslaget behålls nuvarande regler om medling eller försök därtill som processförutsättning i hemskillnadsmål. Kommittén anser att krav på medling eller medlingsförsök bör gälla också i vissa mål om äktenskapsskillnad, nämligen när skillnadsgrunden är tre års särlevnad

(11 kap. 4 §), egenvilligt övergivande under två år (11 kap. 5 §) samt otrohet (11 kap. 8 §). I förstnämnda båda fall torde visserligen gemenskapen mellan makarna i allmänhet vara definitivt bruten. Det kan emellertid förhålla sig så att makarna efter hand har glidit ifrån varandra utan att något försök har gjorts att överbrygga motsättningarna. Det kan då vara motiverat med medling. I otrohetsfallen har medlingen en väl så viktig funktion att fylla som i hemskillnadsfallen, när det gäller att hindra förhastade skilsmässor. Preskriptionsreglerna i 11 kap. 8 § kan medföra att medling inte hinner företas, innan talan måste väckas. Kravet på medling eller medlingsförsök bör därför hänföras till tidpunkten för målets avgörande. Självfallet är det dock lämpligt att medling äger rum redan innan talan anhängiggörs.

Beträffande medlingsförfarandet anför kommittén att medlaren om möjligt åtminstone vid ett tillfälle bör tala personligen med båda makarna samtidigt. Medlingen bör i allmänhet inte anses avslutad, förrän så har skett. Kravet på makarnas samtidiga närvaro bör dock inte vara ovillkorligt. Om de är bosatta på stort avstånd från varandra, kan det t. ex. av ekonomiska skäl vara svårt för dem att inställa sig hos samme medlare. Detta gäller särskilt, om den ena maken är bosatt utomlands men också om han vistas på fångvårds- eller alkoholistanstalt. Medling med make som inte kan inställa sig bör kunna ske per telefon, med biträde av annan medlare eller någon gång skriftligen. Undantagsvis bör medling också kunna äga rum utan att någondera maken kommer personligen tillstädes. Kommittén föreslår i enlighet med det anförda en uttrycklig regel av innehåll att medling skall företas i båda makarnas samtidiga närvaro men att medling får äga rum på annat lämpligt sätt om make av särskild orsak inte utan avsevärd olägenhet kan infinna sig.

Nuvarande föreskrift om att medlaren skall försöka förlika makarna bör mjukas upp. Det kan nämligen i det enskilda fallet vara tydligt att en förlikning är varken lämplig eller möjlig. Enligt förslaget bör medlaren vid samtal med makarna söka utröna vad som brister i äktenskapet, upplysa makarna om innebörden och följderna av hemskillnad eller annan rättslig åtgärd, varom fråga är, samt rådgöra med dem om möjligheterna att fortsätta sammanlevnaden. Finns barn i äktenskapet, bör medlaren särskilt beakta deras bästa och framhålla det för makarna.

Kommittén förordar vidare vissa bestämmelser om medlingsintyg. Sådant intyg skall utfärdas på makes begäran, så snart medling har ägt rum. Har medlingen skett på annat sätt än i makarnas samtidiga närvaro, skall medlaren anmärka orsaken härtill och ange hur medlingen har ägt rum. Intyg om medlingsförsök skall utfärdas på begäran av den make som har inställt sig för medling.

Beträffande medlarorganisationen har kommittén inte funnit anledning föreslå någon ändring i fråga om prästernas ställning som medlare.

Kommittén går i fortsättningen in på frågan om vidgade möjligheter till borgerlig medling. Om borgerliga medlare alltid finns att tillgå, kan de medlingssökande välja mellan olika medlare och kanske omfatta medlingen med större förtroende. Borgerlig medlare bör därför finnas för varje kommun. Särskilt inom mindre kommuner kan det emellertid vara svårt att finna personer, som är villiga att ta på sig uppdraget och är lämpliga för detta. Det kan också antas att i vissa kommuner borgerlig medling förekommer så sällan att en medlare inte skulle få tillräcklig erfarenhet. Samme person bör därför kunna utses till medlare i två eller flera kommuner. Om det anses lämpligt bör vidare två eller flera borgerliga medlare kunna utses i en och samma kommun. Om möjligt bör i kommunerna finnas både manliga och kvinnliga medlare, men ovillkorligt krav härpå synes inte böra uppställas. Finns bara en medlare i viss kommun, kan vid förfall för denne borgerlig medling vara utesluten. Borgerlig medlare bör därför ha särskild ersättare. Medlare eller ersättare, som visar sig olämplig för uppdraget, bör kunna entledigas. Det bör ankomma på domstol att utse och entlediga medlare och ersättare. Uppdraget bör liksom för närvarande avse två kalenderår. Om medlare eller ersättare avgår före utgången av denna tid, bör annan utses för den återstående tiden. Medlaren bör vara behörig, om någon av makarna är bosatt i den kommun som utgör medlarens verksamhetsområde. De föreslagna bestämmelserna om borgerlig medlare har utformats i enlighet med det anförda. Familjerådgivare vid statsunderstödd allmän familjerådgivningsbyrå kan i vanlig ordning utses till borgerlig medlare men bör innan försöksverksamheten har avslutats inte generellt få ställning som medlare.

Kommittén framhåller vikten av att personvalet sker med omsorg. Man måste få lämpliga, omdömesgilla personer med livserfarenhet och vilja att hjälpa och förmåga att få kontakt med människor. Kurser bör anordnas för att ge de borgerliga medlarna en grundläggande orientering i de sociala och juridiska frågor, som de kan ställas inför. Möjligheten att få lämpliga medlare och att bereda dem tillräcklig tid åt de särskilda medlingarna är delvis beroende av vilket arvode som utgår för uppdraget. Arvodet bör sättas i relation till antalet medlingar. Man kan tänka sig att visst arvode skall utgå för det första sammanträffandet med makarna och ett lägre belopp för återbesök. Alternativt kan visst belopp utgå för varje ärende. Kostnaderna för borgerlig medling, som nu bärs av kommunerna, bör liksom kostnaderna för utbildning av medlare bestridas med statsmedel.

Eftersom borgerlig medling skall finnas för alla kommuner, bör det i fortsättningen krävas något godtagbart skäl för att särskild medlare skall förordnas. Kommittén nämner som exempel att make vårdas på sjukhus och det anses lämpligt att läkare utses som medlare. En restriktiv tillämpning är inte avsedd. Ansökan om särskild medlare bör göras hos domstolen i den ort där makarna eller någon av dem bor. Även arvode till särskilt förordnad medlare bör utgå av statsmedel.

Remissyttrandena. Kommitténs förslag får som helhet ett positivt mottagande. Bl. a. *hovrätten över Skåne och Blekinge, socialstyrelsen, rådhusrätten i Malmö, länsstyrelserna i Kristianstads och Gävleborgs län, domkapitlen i Uppsala, Lund och Luleå, medicinska fakulteten i Umeå, barnvårdsnämnden i Malmö, advokatsamfundet, Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister* och *Svenska stadsförbundet* ansluter sig i allt väsentligt till förslaget.

Förbundet för religionsfrihet ser med tillfredsställelse att kommittén i princip förordar en förstärkning och effektivisering av medlingsinstitutet. *Folkpartiets kvinnoförbund* och *Folkpartiets ungdomsförbund* uttalar sig på liknande sätt. *Luleå domkapitel* har gjort en undersökning av de prästerliga medlingarna inom stiftet år 1961. I omkring 55 procent av de berörda äktenskapen var makarna år 1965 fortfarande gifta med varandra, låt vara att makarna i 15 procent av fallen inte bodde tillsammans. Domkapitlet anser sig med stöd av undersökningen kunna instämma i vad kommittén anför om medlingsinstitutets möjligheter och betydelse.

I flera yttranden hälsas förslaget om vidgade möjligheter till borgerlig medling med särskild tillfredsställelse.

Riksförbundet för sexuell upplysning konstaterar att medlingen i alltför stor utsträckning har blivit en tom formalitet. Detta beror på att samhället inte har sörjt för att det finns kompetenta, kunniga och i övrigt lämpliga medlare. Kritiken gäller både de kyrkliga och de borgerliga medlarna. Enligt förbundets mening är det angeläget att medlingsinstitutet kraftigt förstärks, så att det finns kostnadsfria möjligheter till kvalificerad medling, som verkligen hjälper makarna att klarlägga sin konfliktsituation.

Svea hovrätt, rådhusrätten i Malmö, advokatsamfundet och *Svenska kommunförbundet* varnar för överdrivna förhoppningar på medlingen. *Hovrätten* framhåller att söndringen mellan parterna i många fall kan vara så djup att en försoning framstår som utesluten. Det torde aldrig kunna undvikas att medlingen i sådana fall blir en ren formalitet. Medlingsverksamhetens främsta uppgift är att såvitt möjligt söka förebygga förhastade skilsmässor. En så effektiv medling som möjligt bör kunna bidra till att antalet sådana skilsmässor blir mindre. *Rådhusrätten* anser att medlingen sätts in för sent för att kunna utgöra en spärr mot skilsmässofrekvensen. Det finns därför visst fog för uppfattningen att medlingsinstitutet helt kan slopas. När det gäller att motverka skilsmässor bör emellertid, särskilt för barnens skull, ingen möda lämnas ospard och rådhusrätten biträder därför kommitténs förslag. *Rådhusrätten* understryker i likhet med bl. a. *socialstyrelsen, Fredrika-Bremer-förbundet* och *Folkpartiets kvinnoförbund* behovet av olika åtgärder på familjerådgivningens område, särskilt när det gäller föräktenskaplig rådgivning.

I fråga om rätten att påkalla medling anser *Svea hovrätt* liksom kommittén att det kan vara av värde att makarna kan få hjälp att lösa konflikter i äktenskapet, även om hem- eller äktenskapsskillnad inte är aktu-

ell. Det är ofta ovisst, när en konflikt är på väg att bli verkligt allvarlig för äktenskapets bestånd. Om sönderingen sedermera blir så stor att hemskillnad är aktuell, kan det vara av betydelse för medlaren att på ett tidigt stadium ha fått tillfälle att bilda sig en uppfattning om makarna. *Domkapitlet i Västerås* uttalar sig i samma riktning och framhåller att församlingspräster ofta rådfrågas vid svårigheter i äktenskap och hemliv utan att makarna har satt äktenskapets bestånd i fråga.

Beträffande frågan om medling som processförrättning framhåller *Svea hovrätt* att en medling självfallet ofta är utsiktslös, när bägge makarna är ense om hemskillnad. Medlingen kan bli en ren formalitet som kan tyckas onödigt betunga parterna. Detta gäller särskilt om bägge parterna under skilsmässoförhandlingarna har tillgång till advokater, som med parterna kan diskutera möjligheterna till fortsatt äktenskap. Å andra sidan behöver den omständigheten att makarna gemensamt ansöker om hemskillnad ingalunda alltid innebära att de i lika hög grad vill skiljas. Den ena maken går ofta bara motvilligt med på skilsmässa. Hovrätten anser därför i likhet med kommittén att nuvarande krav på medling bör behållas i mål om hemskillnad på grund av gemensam ansökan. *Advokatsamfundet* uppger att det inom dess styrelse har ifrågasatts att medling skulle kunna underlåtas i sådana mål. Möjligheten härtill bör övervägas, åtminstone för de fall då parterna anlitar advokat i samband med hemskillnaden.

Från advokathåll ifrågasatts också om kravet på medling i mål, där bara den ena maken yrkar hemskillnad, bör behållas. Enligt *advokatsamfundet* finns det önskemål om att dessa mål skulle få tas upp till prövning, innan försök till medling har gjorts. Härigenom skulle man förhindra att maken i förhållningssyfte söker förlänga medlingen eller hindra att medling kommer till stånd. Rätten bör kunna förordna om medling under rättegången i de fall då medling kan antas ge positivt resultat. *Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister* uttalar sig i samma riktning. Föreningen pekar på de praktiska svårigheter att ordna medling som kan uppstå om mannen t. ex. tjänstgör i utrikes sjöfart. Det kan visa sig så gott som omöjligt att ens få uppgift om adress, under vilken mannen kan anträffas med kallelse, och medlingen kan i varje fall bli avsevärt fördröjd.

De föreslagna bestämmelserna om medling i vissa mål om äktenskapskillnad är enligt ett par yttranden allmänt sett alltför vittgående. *Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister* framhåller att det ibland uppkommer situationer där en medling eller ett medlingsförsök skulle sakna mening och göra mera skada än nytta. När domstolen finner att sådana särskilda skäl mot medling föreligger, bör målet kunna avgöras utan medling eller medlingsförsök. *Folkpartiets ungdomsförbund* anser att medling i mål om äktenskapskillnad bör vara obligatorisk bara om makarna har minderåriga barn.

Förslaget om medling i otrohetsfallen biträds av bl. a. *Svea hovrätt*, hov-

rätten för Övre Norrland, överståthållarämbetet, domkapitlen i Uppsala, Lund och Luleå, Stockholms rådhusrätt, domareföreningarna, advokatsamfundet, Rättspsykiatriska föreningen och Fredrika-Bremer-förbundet. Några remissinstanser framhåller att den förfördelade parten ofta i panik genomdriver en skilsmässa som senare bittert ångras. Medlingen anses kunna bidra till att situationen bedöms på ett lugnare sätt.

Bl. a. *Luleå domkapitel* biträder uttryckligen kommitténs förslag om medling i mål om äktenskapsskillnad på grund av tre års särlevnad och egenvilligt övergivande under två år. *Svea hovrätt*, *hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Uppsala domkapitel*, *rådhusrätterna i Stockholm* och *Göteborg* samt *advokatsamfundet* ställer sig däremot mer eller mindre avvisande till dessa förslag. *Svea hovrätt* anför att skillnadsgrunderna tyder på så djupgående motsättningar mellan makarna att ett obligatoriskt medlingsförfarande knappast är motiverat. Medlingen tar enligt *hovrätten över Skåne och Blekinge* sikte särskilt på fall då makarna har råkat i en akut krissituation och båda eller endera vill skiljas utan att närmare överväga konsekvenserna. Om makarna efter längre tids särlevnad beslutar sig för att skiljas synes medling i allmänhet inte påkallad. *Rådhusrätterna* och *Uppsala domkapitel* uttalar sig på liknande sätt. Enligt *domkapitlet* skulle det i varje fall vara tillräckligt att göra kravet på medling beroende av makes yrkande.

Ett par remissinstanser ifrågasätter om inte medling eller försök därtill bör krävas också i vissa andra fall i mål om äktenskapsskillnad. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* beklagar att kommittén inte har funnit anledning att föreslå sådant villkor för äktenskapsskillnad efter föregående hemskillnad. *Stockholms rådhusrätt* föreslår krav på medling eller medlingsförsök i mål om äktenskapsskillnad på grund av brott mot barnen enligt den nya skillnadsgrunden i 11 kap. 10 § andra stycket. I dessa fall föreligger säkerligen ett behov för makarna att få tala ut med en utomstående person, så att förhastade steg undviks.

Enligt *Svea hovrätt* talar starka skäl för ett stadgande om viss giltighetstid för medling. En oenhetlig rättstillämpning kan annars bli följd. Hovrätten föreslår att tiden bestäms till sex månader.

Vad gäller f o r f a r a n d e t vid medling tillstyrker *Svea hovrätt*, *domkapitlen i Härnösand* och *Luleå* samt *advokatsamfundet* den föreslagna regeln om makarnas samtidiga närvaro inför medlaren. *Hovrätten* anser att förslaget innebär en lämplig avvägning mellan å ena sidan önskemålet att makarna samtidigt kommer tillstådes inför medlaren och å andra sidan intresset att make inte åläggs personlig inställelse, när en sådan med hänsyn till omständigheterna skulle te sig mindre rimlig. Hovrätten ifrågasätter dock starkt om det i praktiken är möjligt för domstolen att på ett tillfredsställande sätt pröva, om medling kan anses ha ägt rum i laga ordning när undantagsregeln har tillämpats. Valet av medlingssätt med bortovarande make beror bl. a. på

5 — Bihang till riksdagens protokoll 1968. 1 saml. Nr 136

hur medlaren bedömer förutsättningarna för en försoning mellan makarna. Det måste uppenbarligen vara vanskligt för en domstol att ta ställning till en sådan fråga. *Luleå domkapitel* framhåller att undantag från huvudregeln inte bör medges t. ex. när make befinner sig på en längre tjänsteresa eller avtjänar ett kortvarigt frihetsstraff. Medlingen bör då i stället uppskjutas. Om undantagsbestämmelsen kompletteras med en tidsangivelse, t. ex. »inom skäligen tid», skulle lagstiftarens avsikt understrykas samtidigt som missbruk förhindras.

Barnavårdsnämnden i Örebro anser en skärpning av undantagsbestämmelsen påkallad med hänsyn till angelägenheten av att båda makarna samtidigt är närvarande vid medlingen.

Domkapitlet i Västerås hävdar att en närmare reglering av ordningen för makarnas sammanträffande med medlaren kan vara ett visst stöd för denne.

Vissa allmänna synpunkter på medlarens uppgifter framförs av *domkapitlet i Västerås* och *Riksförbundet för sexuell upplysning*. *Domkapitlet* anser det vara en riktig princip att medlaren inte skall företräda bara ett samhällsligt moralkrav, som makarna skall förmås att acceptera. Det svarar bäst mot makarnas ofta komplicerade situation att medlaren främst åläggs att söka klarlägga denna inför makarnas slutliga ställningstagande. Medling bör inte gå ut på att genom auktoritativa råd eller direkta krav befria makarna från deras ansvar för det etiska avgörandet. Det är en förtjänst hos förslaget att medlarens ställning som rådgivare kommer till uttryck i lagtexten. *Riksförbundet* uttalar sig i samma riktning. Det är av särskild betydelse att medlaren, när det finns barn i äktenskapet, går in på parternas förhållande till barnet samt söker analysera vad som är barnets bästa och hur detta skall kunna tillgodoses. Men det kan enligt förbundet inte vara medlarens uppgift att själv uttala någon mening, långt mindre att söka förmå parterna till den ena eller andra lösningen. Det kan finnas anledning att låta detta komma till ännu klarare uttryck i lagtext eller motiv.

Frågan om medlarens skyldighet att på begäran av make utfärda medlingsintyg berörs i ett par yttranden. *Svea hovrätt* framhåller att det gynnsamma förloppet av en medling är en förtroendesak. Har part vid ett sammanträde, då bägge parterna varit personligen närvarande, bestämt uttalat att fortsatt medling kommer att vara utan verkan, synes det olämpligt att mot partens vilja kalla till nya sammanträden. Part bör i sådant fall ha rätt att få intyg om att medling har ägt rum. Hovrätten föreslår att bestämmelser införs enligt dessa riktlinjer, vilka ansluter till ett uttalande av justitieombudsmannen (1964 års ämbetsberättelse s. 574). *Advokatsamfundet* uttalar sig på liknande sätt.

Västerås domkapitel anser att en bestämmelse om särskild minimitid för medlingen skulle vara ett stöd för medlaren.

I vissa yttranden framförs kritiska synpunkter på kommitténs förslag i fråga om medlarorganisationen. *Domareföreningarna*, *Förbundet för*

religionsfrihet och *Riksförbundet för sexuell upplysning* motsätter sig sålunda att präst inom svenska kyrkan automatiskt skall vara behörig. *Domareföreningarna* anser medlingen vara en så viktig uppgift att den bör anförtros bara åt personer som på grund av kvalifikationer och förvärvade insikter är särskilt lämpade för uppgiften. Det bör inte få komma i fråga att låta en ung nybliven präst med sin naturliga brist på livserfarenhet verkställa medling. Det förefaller också stötande att en präst, vilken har visat sig olämplig som medlare, skall kunna fortsätta att verka i den egenskapen till följd av sin kyrkliga tjänst och därvid kanske vålla allvarliga skador för människor i redan förut uppslitande skilsmässosituationer. De som råkar vända sig till en sådan medlare är knappast hjälpta av att det också finns borgerliga medlare i orten. Starka skäl talar alltså mot att nuvarande ordning beträffande kyrkliga medlare behålls. *Förbundet för religionsfrihet* och *Riksförbundet för sexuell upplysning* uttalar sig i samma riktning.

Några remissinstanser föreslår viss utvidgning av den lokala kompetensen för kyrkliga medlare inom svenska kyrkan. *Linköpings domkapitel* framhåller att prästernas ämbetsområden särskilt på landsbygden ofta är ganska små. Det torde inte vara alltför ovanligt att personer med svårigheter i sitt äktenskap vill anlita en präst som de har särskilt förtroende för, t. ex. konfirmations- eller vigselprästen. I sådana fall borde alltför stor hänsyn inte behöva tas till kyrkobokföringen. *Domkapitlet* föreslår att vederbörande domkapitel får rätt att utse en eller flera präster till behöriga medlare i ett helt stift eller del därav. Sådant förordnande bör inte inverka på övriga prästers behörighet inom sina pastorat. *Domkapitlet i Karlstad* föreslår generell behörighet att medla för präst inom svenska kyrkan och åberopar att varje behörig vigselförrättare inom annat trossamfund är behörig medlare. *Kyrkobokföringsinspektören i Stockholm*, som intar samma ståndpunkt, uppger att det ibland har inträffat att båda makarna flyttat från församlingen utan att ordna sin kyrkobokföring. Flyttningen kan vara av tillfällig natur. I sådana fall bör även präst i annan församling än kyrkobokföringsförsamlingen vara behörig att medla.

Ett par remissinstanser ifrågasätter, om inte borgerlig medlare bör utses av annan myndighet än domstol. Enligt *hovrätten över Skåne och Blekinge* bör sådan medlare utses av kommunerna. *Barnavårdsnämnden i Stockholm* förordar för sin del att uppgiften skall ankomma på länsstyrelserna, som förutsätts ha större personkännedom än domstolarna. Nämnden erinrar om att länsstyrelse skall utse flertalet ledamöter i övervakningsnämnd. Dessa kan i viss utsträckning vara lämpliga som medlare.

Svenska kommunförbundet motsätter sig förslaget om ersättare för borgerlig medlare. I stället bör gälla att underrätt skall förordna erforderligt antal borgerliga medlare. I likhet med vad som gäller beträffande stämmings-

män bör borgerlig medlare förordnas för viss tid eller tills vidare. Rätten bör årligen pröva förordnandenas bestånd.

Ett par remissinstanser har vissa erinringar beträffande de borgerliga medlarnas lokala kompetensområden. *Svea hovrätt* finner det tveksamt om det särskilt i glesbygderna är lämpligt med ett så relativt litet verksamhetsområde som en kommun. Det kan också tänkas att makarna i vissa fall har intresse av att vända sig till medlare på annan ort, utan att det finns skäl att förordna särskild medlare. Den lämpligaste lösningen torde vara att visst antal medlare utses för varje domkrets eller län, varvid behörigheten antingen görs obegränsad eller anknyts till domkretsen eller länet. Skyldigheten att medla bör dock i varje fall vara lokalt begränsad. *Göta hovrätt* anser att behörighetsreglerna för kyrkliga och borgerliga medlare bör göras enhetliga. Hovrätten framhåller att en persons kyrkobokföringsort är lättare att fastställa än bosättningsorten. Det bör därför övervägas att låta makarnas eller enderas kyrkobokföring avgöra också frågan om de borgerliga medlarnas lokala kompetens.

Svea hovrätt delar kommitténs uppfattning att familjerådgivare vid rådgivningsbyråerna för närvarande inte bör få generell behörighet som medlare. *Barnavårdsnämnden i Stockholm* anser att man av psykologiska skäl bör undvika att koppla samman familjerådgivning och medling.

Svea hovrätt, *länsstyrelsen i Örebro län*, *Svenska stadsförbundet*, *Svenska kommunförbundet* och *Högerpartiets kvinnoförbund* understryker vikten av att personvalet sker med omsorg. *Stadsförbundet* förutsätter att kommunerna hörs i ärenden angående val av borgerlig medlare.

Betydelsen av kurser för borgerliga medlare betonas på flera håll. Enligt *statskontorets* mening bör kurserna vara tillgängliga också för kyrkliga medlare.

Frågan om arvode till borgerlig medlare berörs i några yttranden. *Svea hovrätt* anser det viktigt att arvodet sätts så högt att tillräckligt kvalificerade personer vill åtaga sig uppdragen. *Svenska kommunförbundet*, *Folkpartiets ungdomsförbund* och *Riksförbundet för sexuell upplysning* uttalar sig i samma riktning. *Riksförbundet* anmärker att arvoden till de borgerliga medlarna hittills varit mycket blygsamma och av varierande storlek. I några kommuner utgår över huvud taget inget arvode utan parterna får själva stå för kostnaderna. *Riksförbundet* anser att enhetliga normer bör utarbetas. Ett system med visst högre arvode för det första sammanträffandet och ett lägre för återbesök är enligt *statskontoret* inte lämpligt. Återbesök kan nämligen i många fall kräva mera tid än det första sammanträffandet. *Statskontoret* vill närmast förordna det system som nu tillämpas i Stockholm, dvs. viss bestämd ersättning för varje ärende.

Förslaget att kostnaderna för borgerlig medling skall bäras av statsverket har inte mött några invändningar vid remissbehandlingen. Bl. a. *Svenska stadsförbundet* tillstyrker uttryckligen förslaget.

Göteborgs rådhusrätt och *Svenska kommunförbundet* anser att särskild medlare liksom för närvarande bör kunna förordnas utan att något skäl för ansökan anges. *Stockholms rådhusrätt* ifrågasätter om det inte behövs en bestämmelse om vilken domstol som har att förordna särskild medlare, när ingendera maken är bosatt här i riket men hem- eller äktenskapsskillnad skall ske här. Rådhusrätten har brukat förordna medlare i sådana fall, men avsaknaden av uttrycklig bestämmelse har vållat tvekan.

Departementschefen

Allmänna synpunkter

Det är allmänt erkänt att 1920 års giftermålsbalk från många synpunkter är ett förnämligt lagverk. Den bygger på en syn på äktenskapet som vid lagens tillkomst framstod som både realistisk och framsynt. Uppfattningen om äktenskapet som ett i allmänhet livsvarigt förbund tedde sig då närmast självklar. Makarna är i giftermålsbalken i princip jämställda, men naturligt nog har åtskilliga bestämmelser i balken fått sin prägel av de förutsättningar för familjelivet som gällde på den tiden. Mannen var regelmässigt den som fick svara för familjens försörjning genom förvärvsarbete, medan hustruns roll främst bestod i att sköta hemmet och ha den dagliga tillsynen över barnen. Samhällets sociala välfärdsanordningar var få och svagt utbyggda. Någon familjepolitik i modern mening fanns inte.

Den omdaning av samhället som har skett efter giftermålsbalkens tillkomst har betytt både frigörelse och ökad trygghet för de enskilda människorna. Höjda arbetslöner, bättre bostäder, barnbidrag och studiehjälp och ett modernt socialförsäkringssystem, som ger skydd mot inkomstbortfall vid sjukdom och invaliditet, efter familjeförsörjarens död och på ålderdomen, är några av de viktigaste inslagen i denna omdaningsprocess. Kvinnans jämställdhet med mannen på arbetsmarknaden är på väg att bli verklighet. År 1920 hade bara 39 000 eller knappt fyra procent av de gifta kvinnorna yrkesarbete men år 1965 var motsvarande siffra 619 000 eller drygt 33 procent av samtliga gifta kvinnor.

Äktenskapet är fortfarande av grundläggande betydelse för hela vårt samhälls- och kulturliv. Men utvecklingen har gjort att äktenskapet fått mindre betydelse än förr som trygghetsfaktor. Detta avspeglar sig bl. a. i skilsmässostatistiken. År 1920 upplöstes drygt 25 500 äktenskap genom dödsfall och bara 1 325 genom skilsmässa. Därefter har skilsmässofrekvensen visat en fortlöpande, starkt stigande tendens. År 1966 uppgick antalet äktenskap, som upplöstes genom dödsfall, till omkring 33 000 medan antalet skilsmässor var inte mindre än 10 288.

Med vad jag nu har anfört har jag endast i all korthet velat antyda, att

samhällsförhållandena under det senaste halvsekle har förändrats på ett sätt som genomgripande påverkar synen på äktenskapet som institution. Det kan inte heller bestridas att de etiska värderingar på vilka den äktenskapliga samlevnaden bygger också förändrats.

Mot denna bakgrund är det naturligt att åtskilligt i äktenskapslagstiftningen behöver ändras. Ändrade samhällsförhållanden och nya etiska värderingar måste få sätta spår i en lagstiftning som är av så central betydelse både för enskilda och för samhället. En genomgripande revision av äktenskapslagstiftningen måste göras inom en inte alltför avlägsen framtid. I dag finns emellertid ännu inte de behövliga förutsättningarna för en sådan revision.

I en framtida lagstiftning bör man enligt min mening lägga ökad vikt vid att äktenskapet är en form för frivillig samlevnad mellan självständiga personer. Detta gäller företrädesvis bestämmelserna om äktenskapets upplösning och reglerna om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar. Det är i dessa avseenden som de huvudsakliga reformbehoven föreligger.

Samhället har givetvis intresse av att med olika medel förebygga förhastade skilsmässor. Detta torde effektivast ske genom vidgade möjligheter till föräktenskaplig upplysning och familjerådgivning, liksom också genom vidgade möjligheter till medling innan mera djupgående söndring har uppstått mellan makarna. Den nuvarande ordningen med ett hemskillnadsår som betänketid för makar som står i begrepp att skiljas har emellertid visat sig värdefull och den bör sannolikt bibehållas för framtiden. Däremot är det naturligt att tänka sig att vardera maken skall ha obetingad rätt att få hemskillnad. Gällande regler om rätt till omedelbar äktenskapsskillnad framstår som otidsenliga. Vid en mera genomgripande reformering av äktenskapsrätten bör man sannolikt slopa tanken på att rätten till omedelbar äktenskapsskillnad skall vara ett korrektiv som en förfördelad make förfogar över när den andra maken i något avseende uppträtt klandervärt i äktenskapet. Det förefaller mig att vara en mera ändamålsenlig utgångspunkt för lagstiftningen — och stämma bättre överens med nutida syn på äktenskapet — att det skall kunna dömas till omedelbar äktenskapsskillnad i fall då söndringen mellan makarna är så djup eller orsaken till söndringen av så allvarlig karaktär att äktenskapet måste antas vara definitivt spolerat och en betänketid under hemskillnad alltså meningslös. Frågan om vem som har skuld till söndringen bör i princip vara ovidkommande. Hur bestämmelserna i ämnet närmare bör utformas kan jag givetvis inte ange här, men vad jag nu har sagt bör vara den principiella utgångspunkten. Sannolikt kan nya bestämmelser göras betydligt enklare än de nuvarande.

När det gäller äktenskapets ekonomiska rättsverkningar har den ökade skilsmässofrekvensen skapat särskilda problem som måste beaktas i en framtida äktenskapslagstiftning. Nuvarande bestämmelser om giftorätt leder ofta till otillfredsställande resultat när äktenskapet upplöses efter relativt

kort tid, och även reglerna i giftermålsbalken om underhållsskyldighet och skadestånd är i behov av översyn i belysning av den utveckling som har ägt rum sedan balken kom till. Det är sannolikt att giftorättsinstitutet har ett sådant värde att det bör bevaras, men det är ändå tydligt att ganska djupa ingrepp måste göras i gällande bestämmelser om makars egendomsförhållanden. Den möjlighet som nu står domstolarna till buds att i samband med skilsmässa ålägga den ena maken att betala skadestånd till den andra maken används bl. a. för att korrigera obilliga bodelningsresultat. Skadestånd kan emellertid utdömas bara i vissa fall. Skyldigheten att utge skadestånd är beroende av orsakerna till skilsmässan, och endast make som anses ha skuld till att sammanlevnaden måste hävas kan förpliktas att betala skadestånd. Som medel att undgå obilliga resultat vid bodelning är skadeståndsinstitutet därför inte tillräckligt effektivt. Dessutom är det över huvud taget mindre tilltalande att domstolarna för att lösa ekonomiska frågor i samband med skilsmässa skall tvingas att värdera makarnas relationer till varandra på grunder som är mer eller mindre moraliskt färgade. Skadeståndet bör enligt min mening i en framtid helt utmönstras ur äktenskapslagstiftningen.

Som jag redan har anfört finns i dagens läge inte underlag för vittgående reformer. Reformen som går på djupet bör också förberedas i nordiskt samarbete. Den nordiska rättslikhet på äktenskapslagstiftningens område som uppnåddes under 1900-talets första decennier är av stort värde, och den bör så långt möjligt bevaras även i framtiden.

Någon genomgripande familjerättsreform kan således inte genomföras nu, men genom familjerättskommitténs betänkande om äktenskapsrätten och remissyttrandena över detta har skapats underlag för vissa ändringar som kan tjäna syftet att föra lagstiftningen ett stycke på väg i den riktning som utvecklingen bör gå.

Den översyn av äktenskapslagstiftningen som familjerättskommittén har gjort omfattar i formellt och lagtekniskt hänseende bl. a. hela giftermålsbalken. De sakliga nyheterna är emellertid på det hela taget tämligen begränsade. I sådana centrala ämnen som reglerna om upplösning av äktenskap genom skilsmässa innefattar kommittéförslaget endast smärre jämkningar i nuvarande bestämmelser. I fråga om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar har nyheterna något större räckvidd. Bl. a. föreslås ändringar i giftermålsbalken i syfte att förebygga obilliga bodelningsresultat i vissa fall då äktenskap upplöses efter kort tid. Förslaget ger vidare efterlevande make en väsentligt förbättrad ställning i förhållande till barnen när äktenskapet upplöses genom dödsfall. Men även i dessa delar är vad kommittén har föreslagit att betrakta snarare som begränsade ändringar i det bestående regelsystemet än som en ny lagstiftning konstruerad utifrån de förutsättningar för äktenskapet och familjerelationerna som har skapats eller är på väg att skapas genom samhällsordningen.

Med hänsyn till vad jag tidigare har sagt om behovet på sikt av reformer inom äktenskapsrätten som går på djupet kan det inte vara lämpligt att i detta sammanhang fullfölja familjerättskommitténs tanke på en lagteknisk och redaktionell överarbetning av hela giftermålsbalken. De lagändringar som nu kan bli aktuella bör i stället inriktas på vissa frågor av praktisk betydelse. Begränsningar i förhållande till kommittéförslaget är också motiveerade med hänsyn till kritik som har mött betänkandet under remissbehandlingen.

Som jag har nämnt inledningsvis bör det nu aktuella reformarbetet delas upp på två etapper, varav den första får omfatta vissa ändringar i reglerna om ingående och upplösning av äktenskap och den andra vissa frågor om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar, om arvsrätt för barn utom äktenskap och om fastställande av faderskap till barn utom äktenskap.

De ändringar beträffande reglerna om ingående av äktenskap som jag kommer att föreslå gäller väl avgränsade frågor som inte rymmer några stora principiella problem. Det är främst fråga om att sänka äktenskapsåldern, att avskaffa vissa äktenskapshinder och att slopa kungörelseförfarandet i samband med prövning av förekomsten av äktenskapshinder.

Äktenskapsförbudet för den som är sinnessjuk eller sinnesslö berörs inte av mitt förslag. Både kommittén angående medicinska äktenskapshinder och familjerättskommittén förordar bl. a. att förbudet vidgas till att omfatta också allvarligare former av psykopati. Jag anser emellertid för min del att det vid en kommande revision av äktenskapslagstiftningen i stället finns anledning att överväga, huruvida mentala sjukdomstillstånd över huvud taget bör utgöra äktenskapshinder vid sidan av de inskränkningar i äktenskapsbehörigheten, som följer av kravet på rättslig handlingsförmåga. Med hänsyn därtill är jag inte beredd att nu förorda en skärpning av äktenskapshindret eller i övrigt föreslå någon ändring i gällande bestämmelse på denna punkt. Härtill kommer att de danska och norska propositionerna i allt väsentligt överensstämmer med nuvarande svenska regel.

Beträffande reglerna om upplösning av äktenskap är uppgiften här att jämka vissa bestämmelser om återgång av äktenskap, om hemskillnad och äktenskapskillnad och om medling i äktenskapstvister. Denna uppgift är vanskelig eftersom bestämmelserna har ett intimt samband med den principiella inställningen till äktenskapet som institution. Man bör enligt min mening på nuvarande stadium vara återhållsam med ändringar i gällande regler, eftersom man bör undvika att föregripa en kommande större revision. Jag tänker bara ta upp några av de förslag som familjerättskommittén har lagt fram i denna del.

Det nordiska samarbete som bedrivits på kommittéstadiet har fullföljts genom överläggningar mellan företrädare för de danska, finska, isländska, norska och svenska justitiedepartementen. Avsikten är, som jag har nämnt i annat sammanhang, att riksdagsbehandlingen skall kunna äga rum samtidigt i Danmark, Finland, Norge och Sverige.

Vissa äktenskapshinder

Äktenskapsåldern. Nuvarande äktenskapsålder är 21 år för män och 18 år för kvinnor. Den som inte har uppnått föreskriven ålder kan dock gifta sig efter dispens av länsstyrelsen. Är den som skall gifta sig under 21 år fordras i princip alltid samtycke av föräldrarna.

Familjerättskommittén har föreslagit att äktenskapsåldern för män skall sänkas till 20 år. Förslaget har fått ett övervägande gynnsamt mottagande under remissbehandlingen, men det finns åtskilliga remissinstanser som vill gå längre än kommittén har förordat. Förslag har framförts både om sänkning av äktenskapsåldern för män till 18 år och om sänkning av äktenskapsåldern för kvinnor till 17 år.

Enligt min mening bör inom äktenskapslagstiftningen liksom på andra områden den principiella utgångspunkten vara att det skall råda likställighet mellan könen, om det inte finns särskilda skäl för annat. I dagens samhälle är det svårt att finna några sådana skäl när det gäller äktenskapsåldern. Syftet med lagens bestämmelser i ämnet är att förhindra äktenskap, där den ena eller båda kontrahenterna saknar tillräcklig mognad och erfarenhet för att ta på sig det ansvar och de förpliktelser som följer med ett äktenskap. Detta syfte bör tillgodoses i samma utsträckning och på samma sätt i fråga om män och kvinnor. Det saknas vetenskapligt stöd för tanken att olika regler för män och kvinnor skulle vara motiverade med hänsyn till skillnader mellan könen i fråga om fysisk eller psykisk mognad.

Antalet ansökningar om dispens från föreskriven äktenskapsålder har ökat kraftigt sedan de nuvarande bestämmelserna kom till, och tillståndsgivningen är numera mycket generös. Män över 18 år och kvinnor över 17 år brukar alltid eller så gott som alltid få dispens, om föräldrarna samtycker till äktenskapet. Detta visar enligt min mening att lagstiftningen har passerats av utvecklingen och att man bör överväga en mera radikal ändring av bestämmelserna än familjerättskommittén har föreslagit.

Mot detta skulle möjligen, som också har påpekats i ett remissyttrande, kunna invändas att lagstiftningen inte utan vidare bör sanktionera äktenskap där båda makarna är omyndiga. Erfarenheterna av sådana äktenskap ger emellertid inte belägg för att de praktiska olägenheterna av att makarna är omyndiga skulle vara så stora att man för den skull behöver tveka att ha en äktenskapsålder för både män och kvinnor som är lägre än myndighetsåldern. Olägenheterna torde begränsas väsentligt genom att förmynderskapslagstiftningen ger ungdomar som har kommit ut i förvärvslivet och fått egen arbetsinkomst ett betydande mått av rättslig handlingsförmåga även före uppnådd myndighetsålder. Det kan dock finnas skäl att undvika att spännvidden blir mycket stor mellan äktenskapsåldern och myndighetsåldern. I det sammanhanget vill jag erinra om att riksdagen nästa år kommer att få ta ställning till ett förslag om ändringar i förmynderskapslagstiftningen, som bl. a. innebär att myndighetsåldern sänks till 20 år.

Jag har för min del stannat för att äktenskapsåldern bör vara 18 år, lika för män och kvinnor. Den som är under 18 år bör alltså kunna få dispens i samma ordning som nu. Beträffande kravet på samtycke av föräldrarna bör inte göras någon ändring i detta sammanhang. En sänkning av myndighetsåldern måste rimligen komma att föra med sig en motsvarande sänkning av den ålder vid vilken ungdomar blir fullt självständiga när det gäller rätten att ingå äktenskap, men denna fråga får prövas i samband med de förebådade ändringarna i förmynderskapslagstiftningen. Det blir då också tillfälle att pröva ett uppslag som framförts under remissbehandlingen av familjerättskommitténs betänkande, nämligen att underårig som har uppnått äktenskapsåldern skall bli myndig i och med att han gifter sig.

I Norge och Island är äktenskapsåldern 20 år för män och 18 år för kvinnor. I Finland är den 18 år för män och 17 år för kvinnor. I dessa länder är ingen lagändring aktuell. I Danmark, som f. n. har samma åldersgränser som vi, skall enligt den danska propositionen om ändringar i äktenskapslagstiftningen äktenskapsåldern anpassas till vad som gäller i Norge och Island.

Om den ändring som jag har föreslagit genomförs, kommer äktenskapsåldern i Sverige fortfarande att ligga snarare över än under vad som i allmänhet gäller i europeiska länder utanför Norden.

Epilepsi. Äktenskapsförbudet för epileptiker har kommit till av arvsbiologiska skäl. I detta lagstiftningsärende är det emellertid en utbredd uppfattning att förbudet är ogrundat. Kommittén angående medicinska äktenskapshinder framhåller att epilepsi inte längre betraktas som en särskild sjukdom utan som ett symptom på störning i det centrala nervsystemet. Allt flera yttre orsaker till epilepsi har kunnat spåras. Bland nutida forskare hävdas med allt större bestämdhet att ärftliga faktorer bara i sällsynta undantagsfall ligger till grund för epileptiska störningar. Arvsrisken anses i varje fall inte vara sådan att den motiverar ett äktenskapsförbud. Kommittén har vidare på grundval av forskningens resultat funnit anledning starkt betvivla att det finns något speciellt samband mellan epilepsi och mentala rubbningar. Förekommer sådana rubbningar samtidigt med epileptiska symptom, bör vederbörandes rätt att ingå äktenskap bedömas efter samma grunder som i allmänhet gäller för psykiskt sjuka. Enligt kommittén finns inte heller tillräckliga sociala skäl för att begränsa äktenskapsbehörigheten för epileptiker. Sålunda saknas godtagbara belägg för att epilepsi i och för sig skulle minska individens förmåga till anpassning i samhället eller i den äktenskapliga gemenskapen. Någon särskild upplysningsplikt anser kommittén inte bör gälla. Förslaget har godtagits av samtliga remissinstanser. Från medicinskt håll anförs att hindersbestämmelsen framstår som vetenskapligt ogrundad och från samhällets synpunkt som meningslös.

Jag finner att utredningen klart ger vid handen, att äktenskapshindret vid epilepsi är obehövligt, och jag förordar därför att det upphävs.

Till skillnad från kommittén angående medicinska äktenskapshinder föreslår familjerättskommitténs majoritet att äktenskapshindret ersätts med viss upplysningsplikt. Förslaget innebär att den som lider av epilepsi inte får gifta sig förrän hans trolovade har fått kännedom om sjukdomen och bägge de trolovade av läkare har blivit upplysta om sjukdomens beskaffenhet. Bakom förslaget ligger tanken att det skulle kunna innebära en chockartad överraskning för make att först efter giftermålet upptäcka att den andra maken är epileptiker. En ledamot i kommittén motsätter sig emellertid förslaget. Samma ståndpunkt intar en alldeles övervägande del av remissinstanserna. Medicinalstyrelsen, som i yttrande till kommittén biträdde tanken på upplysningsplikt, har ändrat uppfattning sedan styrelsen tagit del av utlåtande i frågan från en ledamot av dess vetenskapliga råd. Denne framhåller att de sociala, medicinska eller arvsbiologiska vådorna av att epileptiker gifter sig inte är sådana att de motiverar särskilda föreskrifter om upplysningsplikt. En sådan ordning skulle också verka diskriminerande och försvåra en mera realistisk inställning till epilepsin. Liknande synpunkter framförs i andra yttranden.

Enligt min mening är skälen för en upplysningsplikt inte starkare vid epilepsi än vid åtskilliga andra allvarliga sjukdomar beträffande vilka upplysningsplikt inte föreligger i samband med ingående av äktenskap. Däremot anser jag de skäl som anförts mot upplysningsplikten vara övertygande. Jag kan därför inte biträda familjerättskommitténs förslag på denna punkt.

Inte heller de danska och norska lagförslagen innehåller regler om äktenskapshinder eller upplysningsplikt vid epilepsi. Samma ståndpunkt torde komma att intas i de finska och isländska förslagen.

Könssjukdom. Äktenskapsförbudet för den, som lider av könssjukdom i smittosamt skede, har kommit till som ett led i samhällets åtgärder mot spridning av sådana sjukdomar. Familjerättskommittén föreslår med viss tvekan att förbudet upphävs och ersätts med upplysningsplikt av motsvarande innehåll som kommittén har förordat beträffande epilepsi. De allra flesta remissinstanserna biträder uppfattningen att äktenskapshindret bör slopas. I fråga om den föreslagna upplysningsplikten är meningarna däremot delade.

Nya medicinska behandlingsmetoder har medfört att könssjukdom numera i allmänhet kan botas på relativt kort tid. Redan med hänsyn härtill är det tveksamt om hindersbestämmelsen längre fyller någon egentlig funktion. Trots de stora medicinska framstegen på området är det givetvis ytterst angeläget att spridningen av könssjukdomar i görligaste mån begränsas. Det synes mig emellertid både naturligt och mest ändamålsenligt att åtgärder i sådant syfte vidtas inom ramen för smittskyddslagstiftningen. Ett äktenskapsförbud minskar knappast smittorisken. Därtill kommer att möjligheterna att upprätthålla ett sådant förbud är ytterligt begränsade. Jag förordar därför att äktenskapshindret upphävs.

Enligt lagen den 20 juni 1918 (nr 460) angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar är den som lider av könssjukdom skyldig att uppsöka läkare och underkasta sig behandling. Om han har samlag under tid då sjukdomen befinner sig i smittosamt skede, kan han straffas med böter eller fängelse. Motsvarande bestämmelser finns i smittskyddslagen den 26 april 1968 (nr 231), som den 1 januari 1969 kommer att ersätta bl. a. 1918 års lag. Det finns enligt min åsikt inte tillräckliga skäl att vid sidan av dessa bestämmelser ha särskilda regler i giftermålsbalken om upplysningsplikt beträffande könssjukdomar, och jag kan därför inte biträda familjerättskommitténs förslag härom.

På kommittéstadiet förelåg enighet mellan de nordiska länderna om att äktenskapslagstiftningen borde innehålla bestämmelser om upplysningsplikt beträffande könssjukdomar motsvarande dem som finns i Danmark. Läget är emellertid nu ett annat. I den danska propositionen om ändringar i äktenskapslagstiftningen föreslås att upplysningsskyldigheten skall slopas. Enligt motsvarande norska förslag skall däremot den som lider av könssjukdom i smittosamt skede vara skyldig att upplysa sin trolovade om sjukdomen i samband med ingående av äktenskap.

Väntetid för kvinna. Enligt 2 kap. 11 § får kvinna inte gifta om sig förrän tio månader förflutit från det tidigare äktenskapets upplösning. Undantag gäller dock om det visas att hon inte väntar barn från tiden före äktenskapets upplösning eller om tio månader har förflutit sedan sammanlevnaden med mannen upphörde. Hindersbestämmelsen syftar till att förebygga att i det senare äktenskapet föds barn, som kan vara avlat i det förra. Familjerättskommittén föreslår att stadgandet upphävs, och förslaget har fått ett positivt mottagande vid remissbehandlingen.

Enligt min mening talar flera skäl för kommitténs ståndpunkt. Det måste sålunda anses angeläget att gift kvinna, som väntar barn med annan än sin make, får möjlighet att efter skilsmässa legalisera förbindelsen innan barnet föds. Enligt kommittén och flera remissinstanser har hindersbestämmelsen också många gånger skapat irritation hos lysningssökande. I åtskilliga fall uppges kvinnan till och med ha tvingats in i en abortsituation, då hon fått reda på att hon inte kan gifta om sig före väntetidens utgång.

Det är vidare att märka att hindersbestämmelsens betydelse för att förebygga oklarhet i bördshänseende är begränsad. Sålunda kan äktenskapskillnad enligt 11 kap. 3 § ha utverkats trots att makarna haft samlag med varandra under hemskillnadstiden. Domen på äktenskapskillnad anses likväl innefatta bevis om att sammanlevnaden mellan makarna har upphört för mer än ett år sedan. Liknande fall torde kunna förekomma också vid skilsmässa enligt vissa andra lagrum i giftermålsbalken. Det kan alltså redan nu inträffa att nytt äktenskap kommer till stånd, trots att kvinnan väntar barn, som kan vara avlat av mannen i det tidigare äktenskapet. Antalet sådana fall kommer givetvis att öka, om hindersbestämmelsen upp-

hävs. Som familjerättskommittén också framhåller torde det emellertid bara i undantagsfall bli fråga om att kvinnan gifter om sig, såvida inte den nya mannen anser sig vara fader till det väntade barnet. Den ovisshet rörande faderskapet som ändå kan föreligga är enligt min mening inte tillräckligt skäl att hindra äktenskapet.

Mot bakgrund av det sagda förordar jag att väntetidsregeln upphävs. Också i de danska och norska propositionerna föreslås en sådan ändring. Detsamma kan väntas i de finska och isländska förslagen.

Under remissbehandlingen har från flera håll hävdats att ett upphävande av väntetidsregeln kräver komplettering av föräldrabalkens bordsregler. F. n. gäller enligt 1 kap. 1 § att barn har äktenskaplig börd, om det föds under äktenskap eller på sådan tid efter dess upplösning att det kan vara avlat dessförinnan. I omgiftesfallen kan tydligen presumtionsregeln i och för sig vara tillämplig på båda äktenskapen. Det har överlämnats till rätts-tillämpningen att avgöra hur bordsställningen då skall gestaltas. När sådana fall nu förekommer, skall barnet enligt centrala folkbokförings- och upp-bördsnämndens anvisningar för kyrkobokföringen hänföras till det senare äktenskapet. Kommittén förordar att så sker också i fortsättningen. Jag har ingenting att invända mot detta.

Familjerättskommittén synes emellertid mena att kyrkobokföringsmyndigheten i vissa fall skall kunna besluta om avsteg från presumptionen för börd i det senare äktenskapet. Centrala folkbokförings- och uppbordsnämnden, som bestämt motsätter sig en sådan ordning, framhåller att beslut i bordsfrågan kräver bedömanden av en art som uppenbarligen inte bör ankomma på en registreringsmyndighet. Detta torde vara ett riktigt påpekande. Enligt min mening bör presumptionen för börd i det senare äktenskapet kunna hävas bara genom bordsstalan inför domstol.

Om barnet frånkänns börd i det senare äktenskapet, talar enligt familjerättskommittén övervägande skäl för att barnet till följd av presumtionsregeln i 1 kap. 1 § föräldrabalken automatiskt får börd i moderns tidigare äktenskap under förutsättning att det kan ha avlats innan detta upplöstes. Jag delar denna uppfattning om innebörden av gällande rätt.

Min slutsats blir att det inte finns något mera påtagligt praktiskt behov av särskilda bordsregler för omgiftesfallen i föräldrabalken. En sådan reglering kräver jämförelsevis omfattande kompletteringar av lagens bestämmelser om rätt till talan i bordsmål och bör därför i detta begränsade sammanhang komma till stånd bara om dessa nu ändå måste ändras. I denna senare fråga vill jag anlägga följande synpunkter.

Redan enligt nuvarande regler i 2 kap. föräldrabalken kan mannen i det äktenskap, varunder barnet har fötts, föra talan om att barnet saknar börd i det äktenskapet. Också barnet är behörigt att väcka sådan talan. Vare sig talan har väckts från ena eller andra sidan kan den jämlikt 2 kap. 4 § föräldrabalken bifallas bl. a. om barnet är avlat före äktenskapet och det inte

görs sannolikt att makarna har haft samlag med varandra på tid då barnet kan vara avlat. Det möter alltså ingen större svårighet för mannen i det senare äktenskapet eller barnet att få bördspresumtionen hävd, om parterna är ense därom.

Av naturliga skäl innehåller däremot föräldrabalken inte någon regel om rätt för mannen i moderns tidigare äktenskap att i omgiftesfallen föra talan om hävande av bördspresumtionen i det senare äktenskapet. Kommittén anser att sådan talan inte kan väckas enligt gällande rätt. Jag är benägen att instämma häri.

Vid remissbehandlingen har från flera håll hävdats att mannen i det tidigare äktenskapet bör ges rätt att föra s. k. positiv bördstalan, dvs. talan om att barnet är hans. Frågan om positiv bördstalan regleras emellertid över huvud taget inte i föräldrabalken. I vad mån sådan talan är tillåten får i stället bedömas med ledning av de allmänna reglerna om fastställsetalan i 13 kap. rättegångsbalken. Under förarbetena till föräldrabalken förutsattes att positiv bördstalan kunde komma i fråga med stöd av dessa regler. De uttalanden som gjordes då avsåg emellertid närmast talerätt för barnet. Huruvida i den situation som här åsyftas också mannen i det tidigare äktenskapet, respektive hans arvingar, kan föra positiv bördstalan torde, som kommittén framhåller, vara tveksamt.

Jag kan för min del inte finna att det föreligger något påtagligt behov av särskild reglering på denna punkt. Redan av vad jag tidigare har sagt framgår att presumtionen för börd i moderns senare äktenskap i de allra flesta fall torde stämma överens med verkliga förhållandet. När det finns tillräckliga skäl för att anta att i stället mannen i moderns tidigare äktenskap är fader, måste det anses ligga i barnets intresse att bordsfrågan blir prövad. Man torde därför i allmänhet kunna räkna med att företrädare för barnet i en sådan situation väcker talan om att barnet saknar börd i det senare äktenskapet. Om modern eller annan legal ställföreträdare för barnet skulle underlåta att göra detta, har mannen i det tidigare äktenskapet möjlighet att hos vederbörande förmynderskapsdomstol anmäla behovet av god man, som kan väcka bördstalan för barnets räkning. Också barnavårdsnämnd torde kunna göra framställning härom.

Om barnet har förklarats sakna börd i moderns senare äktenskap, bör givetvis mannen i det tidigare äktenskapet respektive hans arvingar liksom också barnet ha möjlighet att föra talan om att barnet saknar börd också i det äktenskapet. Jag delar kommitténs uppfattning att gällande regler i 2 kap. föräldrabalken ger tillräckligt utrymme härför.

Sammanfattningsvis anser jag alltså att ett upphävande av väntetidsbestämmelsen i 2 kap. 11 § giftermålsbalken inte kräver ändringar i nuvarande regler om bordspresumtion eller om rätt till talan i bordsmål.

Lysningsförfarandet

Frågan om hinder föreligger mot äktenskap prövas f. n. i samband med lysningen. Prövningen görs av den präst som för kyrkoböckerna i kvinnans hemförsamling. Om hinder mot äktenskapet inte finnes föreligga, sker lysningen genom att kungörelse om de trolovades avsikt att ingå äktenskap läses upp i kyrkan tre söndagar i följd. Därefter får vigsel ske, om äktenskapshinder inte har anmälts. I undantagsfall kan lysning underlåtas. Hindersprövningen ankommer då på vigselförrättaren.

Enligt kommittéförslaget behålls den nuvarande ordningen för hindersprövning i huvudsak oförändrad. I fråga om lysningen förordas emellertid vissa ändringar. Sålunda skall kungörandet i princip ske både genom anslag och genom uppläsning i kyrka. Uppläsning skall dock äga rum bara en söndag och på de trolovades begäran kunna underlåtas helt. Kommittén föreslår också vidgade möjligheter till undantag från lysningskravet.

Kommitténs förslag har fått ett blandat mottagande under remissbehandlingen. Åtskilliga remissinstanser förordar att lysningskravet slopas.

Syftet med lysningen är att ge allmänheten tillfälle att anmäla hinder mot äktenskapet. Det inträffar emellertid nästan aldrig att sådan anmälan görs, och det finns inte heller anledning att tro att det skulle ske någon förändring härvidlag om kungörelseförfarandet ändrades. Lysningens betydelse för hindersprövningens tillförlitlighet måste alltså antas vara utomordentligt ringa. Däremot kan lysningsförfarandet i vissa fall vålla olägenheter. Bl. a. kan det medföra en publicitet som de trolovade ibland kan ha goda skäl att vilja undvika. Olägenheterna kan visserligen motverkas om man medger undantag från lysningskravet, men reglerna måste då antingen göras mycket detaljerade eller formuleras så allmänt att de kan bereda svårigheter i tillämpningen. Mot de undantagsbestämmelser som kommittén har föreslagit har också från åtskilliga håll anförts att de är svåra att tillämpa och ger vigselförrättaren för lite vägledning.

Mina överväganden i frågan har fört mig till slutsatsen att lysningen inte längre bör utgöra ett led i den prövning som skall föregå vigsel. Detta behöver inte betyda att bruket med lysning före vigsel kommer att försvinna. Ingenting hindrar att kungörandet i kyrka bevaras som tradition, om traditionen har tillräcklig resonans hos det uppväxande släktet och kyrkan vill lämna sin medverkan. Lysningen bör alltså vara frivillig, och giftermålsbalken bör i framtiden inte innehålla några bestämmelser om lysning.

Också nuvarande krav på kungörande av äktenskapsbetyg och av vigsel, som har förrättats utan föregående lysning, bör slopas. Detsamma gäller kungörande av äktenskap enligt lagen den 8 juli 1904 (nr 26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption samt lagen den 12 november 1915 (nr 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet. Mitt förslag att upphäva

kravet på kungörande av äktenskap föranleder ändringar, förutom i giftermålsbalken och nyssnämnda båda lagar, också i lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt och i lagen den 12 november 1915 (nr 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående. Förslag till behövliga ändringar i regeringsrättslagen torde få anmälas i samband med andra ändringar i lagen som kommer att föreslås under våren 1969.

Ändringar bör vidare komma till stånd i konventionen den 6 februari 1931 med Danmark, Finland, Island och Norge, innehållande internationellt privaträttsliga bestämmelser om äktenskap, adoption och förmynderskap (SÖ 1931: 19, jfr 1954: 2). Här behövs emellertid nordiska interdepartementala överläggningar, innan frågan om ändringar i konventionen kan tas upp.

Slutligen måste kyrkohandboken ändras. Chefen för utbildningsdepartementet, som jag har samrått med i denna fråga, kommer senare i dag att anmäla förslag till skrivelse härom till kyrkomötet.

Också i den danska propositionen föreslås att lysningskravet upphävs. Samma ståndpunkt torde komma att intas från isländsk sida. Enligt den norska propositionen behålls däremot kravet på kungörelseförfarande. Inte heller i Finland torde någon ändring i denna del vara aktuell.

Avgörande för frågan om trolovads äktenskapsbehörighet blir med mitt förslag i fortsättningen enbart *hindersprövningen*. Under remissbehandlingen har från flera håll hävdats att denna prövning bör flyttas över till borgerlig myndighet. Kyrkoböckerna har emellertid grundläggande betydelse som upplysningskälla vid prövningen. Kyrkobokföreningen ankommer på pastorsämbetena utom i Stockholm och Göteborg, där den i viss utsträckning sker hos den lokala skattemyndigheten. Också i dessa städer har emellertid pastorsämbetena hand om de delar av folkbokföreningen, som är av intresse i förevarande sammanhang. Det bör därför enligt min mening inte komma i fråga att nu föra över *hindersprövningen* till annan myndighet. Skulle kyrkobokföreningen framdeles ersättas av löpande civil folkbokförening, blir situationen givetvis en annan.

Några mera betydande ändringar i själva förfarandet vid *hindersprövningen* synes inte påkallade. Mina förut redovisade förslag om upphävande av vissa äktenskapshinder föranleder emellertid motsvarande begränsningar av prövningen. Sinnessjukdom och sinnesslöhet står tills vidare i princip kvar som äktenskapshinder. Här gäller f. n. den särskilda regeln att troluvad, som har varit sinnessjuk inom de tre sista åren, med läkarintyg skall styrka att sådan sjukdom inte kan påvisas hos honom. Bl. a. med hänsyn till att sinnessjukdom numera inte skall antecknas i kyrkoböckerna bör denna regel utgå.

I de undantagssituationer då vigsel nu kan ske utan lysning, ankommer som jag tidigare nämnde *hindersprövningen* på vigselförrättaren. Om lys-

ningskravet slopas helt, finns inte anledning att behålla särskild ordning för hindersprövningen i dessa fall.

Så snart hindersprövningen är avslutad utan att hinder mot äktenskapet har uppdragats, bör de trolovade ha rätt att få intyg om att hinder inte möter mot äktenskapet.

Nuvarande bestämmelser i 3 kap. 3 § andra stycket och 7 § tredje stycket om förbud mot ny lysning och mot utfärdande av nytt äktenskapsbetyg inom viss tid efter kungörandet kan inte stå kvar oförändrade. Enligt min mening finns det inte tillräckliga skäl att behålla någon begränsning av möjligheterna till ny hindersprövning eller nytt äktenskapsbetyg. Jag föreslår därför att nämnda regler får utgå.

Vigsel

Villkor för vigsel. Som villkor för vigsel bör givetvis gälla att hindersprövning har ägt rum utan att hinder mot äktenskapet har framkommit. Särskilt intyg behövs tydligen inte, om vigseln förrättas av präst i den församling där prövningen sker. Denne kan nämligen direkt i kyrkoböckerna kontrollera att föreskriven prövning har ägt rum. I annat fall måste däremot de trolovade förete intyg om hindersfriheten. Liksom nu skall vigsel under alla förhållanden vägras, om vigselförrättaren känner till att äktenskaps hinder föreligger.

Lysning gäller i allmänhet fyra månader. Om någon av de trolovade tillhör den nomadiserande lappbefolkningen, är giltighetstiden emellertid ett år. Denna senare bestämmelse saknar motsvarighet i finsk och norsk rätt. Under remissbehandlingen har upplysts att den förlängda tidsfristen i de församlingar inom Luleå stift, som har den största samebefolkningen, har utnyttjats bara i ett fall under åren 1955—1965. Något behov av en specialregel i fråga om giltighetstiden för verkställd hindersprövning torde knappast föreligga. Jag förordar att tiden generellt bestäms till fyra månader.

Borgerlig vigsel. Trots den valfrihet mellan kyrklig och borgerlig vigsel, som råder i vårt land, förekommer borgerlig vigsel i jämförelsevis liten utsträckning. En av orsakerna härtill är otvivelaktigt att den kyrkliga vigseln har starkt stöd i traditionen. Därtill kommer att kyrklig vigselförrättare finns i varje församling, medan däremot tillgången på borgerliga vigselförrättare är mera begränsad. Behörig att förrätta sådan vigsel är lagfaren underrättsdomare samt den som länsstyrelsen särskilt förordnar till uppdraget. Domare är emellertid skyldig att viga bara under sin vanliga tjänstetid, och särskilda vigselförrättare torde inte finnas i tillräcklig utsträckning. Enligt vad som har framkommit bl. a. under remissbehandlingen möter det sålunda vissa svårigheter att få borgerlig vigsel på lördagar och helgdagar.

Familjerättskommittén föreslår inte några ändringar i nuvarande regler om borgerliga vigselförrättare. Med hänsyn därtill är jag inte beredd att nu ta upp frågan om en revision av lagstiftningen på detta område. Redan då nuvarande ordning kom till år 1964 underströk jag emellertid angelägenheten av att länsstyrelserna utnyttjar möjligheten att förordna särskild vigselförrättare så att sådana finns på orter där det behövs. Riksdagen har vid flera tillfällen uttalat samma mening. Det bör naturligen ankomma på vederbörande kommun att mot bakgrund av föreliggande behov ta initiativ till att vigselförrättare förordnas. En väsentlig orsak till att så inte har skett i den utsträckning som svarar mot statsmakternas intentioner torde vara att ersättningsfrågan inte lösts. De kommuner som har begärt förordnande av särskild vigselförrättare torde visserligen i allmänhet själva ha betalat ersättning till denne, men åtskilliga kommuner har inte ansett sig böra stå för dessa utgifter.

I både stadsförbundets och kommunförbundets remissyttranden har hävdats att staten bör svara för kostnaderna. En sådan ordning skulle givetvis vara ägnad att minska svårigheterna att finna lämpliga personer, som är villiga att åtaga sig uppdraget. Även bortsett härifrån talar enligt min mening goda skäl för förslaget. Förrättande av borgerlig vigsel måste sålunda vara en statlig angelägenhet. Ordinarie vigselförrättare avlönas också av statsmedel. Vidare är att märka att rätten till borgerlig vigsel inte är lokalt begränsad. Särskilt i de största städerna torde inte sällan förrättas vigsel mellan personer, som är bosatta i andra delar av landet.

Jag förordar därför, efter samråd med chefen för finansdepartementet, att ersättning till särskilt förordnad vigselförrättare i fortsättningen skall utgå av statsmedel. Som förutsättning bör gälla att vigseln förrättas i lokal, som upplåtits av det allmänna, eller i annan lokal om detta inte medför särskilda kostnader för statsverket. Till frågan om anslag för ändamålet återkommer jag i annat sammanhang. Närmare bestämmelser rörande borgerlig vigsel torde liksom f. n. få utfärdas av Kungl. Maj:t.

En väsentlig fråga när det gäller att göra den borgerliga vigseln jämställd med den kyrkliga är tillgången på lämpliga lokaler. Det synes mig rimligt att vederbörande kommun utan särskild kostnad upplåter värdig lokal för vigsel. Jag förutsätter att kommunerna vidtar erforderliga åtgärder i detta avseende.

Formfel vid vigsel. Familjerättskommittén har föreslagit att en formellt ogiltig vigsel i vissa fall skall kunna godkännas i efterhand. Detta förslag har lämnats utan erinran vid remissbehandlingen. Även jag anser att förslaget bör genomföras. I likhet med kommittén anser jag att uppgiften bör ankomma på Kungl. Maj:t. Godkännande bör i första hand komma i fråga i sådana fall då något fel i vigselförfarandet har uppkommit av för-

biseende och kontrahenterna kan anses ha förlitat sig på att vigseln varit giltig.

De danska och norska lagförslagen innehåller en motsvarande regel. Också från finsk och isländsk sida torde förslag härom komma att läggas fram.

Vissa återgångs- och skillnadsgrunder

Återgång på grund av kroppsliga sjukdomstillstånd. Jag har tidigare föreslagit att epilepsi och könssjukdom skall slopas som äktenskapshinder. Dessa sjukdomar bör enligt min mening då inte heller grunda rätt till återgång. När det gäller könssjukdom ger bestämmelserna i 11 kap. 9 § make, som blivit utsatt för risk att bli smittad av könssjukdom av andra maken, rätt till omedelbar äktenskapsskillnad.

I likhet med kommittéerna förordar jag vidare att spetälska såsom ett numera opraktiskt fall får utgå som skäl för återgång. Som hovrätten över Skåne och Blekinge påpekat bör också nuvarande regel om återgång vid impotens upphävas. Även i detta senare fall talar övervägande skäl för att makarna hänvisas till att söka skilsmässa i vanlig ordning.

Också i den danska propositionen föreslås att de nu behandlade sjukdomstillstånden inte längre skall grunda rätt till återgång. Samma ståndpunkt torde komma att intas i det isländska förslaget. Enligt den norska propositionen skall könssjukdom i smittosamt skede alltjämt vara återgångsgrund.

Hemskillnad på gemensamt yrkande. Enligt 11 kap. 1 § har makar rätt till hemskillnad, när de finner sig på grund av djup och varaktig söndring inte kunna fortsätta sammanlevnaden och är överens om hemskillnad. Kravet på djup och varaktig söndring har knappast någon självständig betydelse i detta sammanhang. Lagstiftaren har visserligen velat markera att hemskillnad får komma till stånd bara efter allvarligt och moget övervägande från makarnas sida. Men av förarbetena framgår att det tillkommer makarna själva att bedöma om sammanlevnaden kan fortsättas. Domstolen skall se till att makarna är eniga i skillnadsfrågan och att vederbörlig medling har ägt rum. Den får däremot inte gå in på någon prövning av förhållandet mellan parterna. Möjligheten att vinna hemskillnad efter gemensam ansökan begagnas också i praktiken i många fall då hemskillnadsorsaken i själva verket är en annan än djup och varaktig söndring.

Familjerättskommittén har föreslagit att paragrafens ordalydelse skall jämkas därhän, att makar skall kunna få hemskillnad, om de på grund av djup och varaktig söndring eller eljest finner sig böra häva sammanlevnaden. Mot detta förslag har jag inte någon erinran i sak. I lagtexten behöver endast sägas att makar, som är ense om att ej fortsätta sammanlevnaden, äger vinna dom på hemskillnad.

Någon ändring av motsvarande bestämmelser i övriga nordiska länder torde inte vara aktuell. Som tidigare har framgått innebär mitt förslag att den svenska lagen anpassas till närmare överensstämmelse med motsvarande norska och isländska lagbestämmelser.

Äktenskapsskillnad på grund av tvegifte. Rätten för make att väcka talan om äktenskapsskillnad på grund av att andra maken har ingått nytt gifte preskriberas f. n. sex månader efter det att maken har fått kunskap om den nya vigseln. Familjerättskommittén påpekar att denna regel i vissa fall kan leda till mindre tillfredsställande resultat och förordar att den upphävs. Förslaget har godtagits av remissinstanserna, och jag föreslår att det genomförs.

Också i de danska och norska propositionerna föreslås att motsvarande preskriptionsregel får utgå.

Äktenskapsskillnad på grund av otrohet. Om make har samlag med annan än sin make, har den andra maken enligt 11 kap. 8 § i princip rätt till äktenskapsskillnad. Familjerättskommittén förordar att denna regel skall bibehållas. Den bör emellertid enligt kommittén inte gälla om makarna var hemskilda eller om i annat fall särskilda skäl talar mot äktenskapsskillnad. Under remissbehandlingen har på vissa håll hävdats att otrohet i första hand bör leda till hemskillnad och inte till äktenskapsskillnad.

För att söka undvika skiljaktigheter i de olika nordiska ländernas regler i dessa avseenden har frågan om skilsmässa på grund av otrohet varit föremål för överläggningar mellan justitieministrarna sinsemellan samt mellan dessa och Nordiska rådets juridiska utskott. Nordiska rådet har därefter antagit en rekommendation enligt vilken rätten till omedelbar äktenskapsskillnad bör stå kvar som huvudregel, oavsett om makarna var hemskilda eller inte. När hänsyn till makarnas barn eller andra viktiga skäl talar härför, bör emellertid domstol enligt rekommendationen ha möjlighet att i stället döma till hemskillnad eller, om otroheten hänför sig till hemskillnadstid, att ogilla talan.

Den syn på otrohet i äktenskap som har redovisats här är i det hela mera nyanserad än den som ligger till grund för gällande bestämmelser i ämnet. För min del anser jag att de nuvarande reglerna inte ger möjlighet att tillräckligt beakta omständigheterna i det enskilda fallet. Sexuell trohet mellan makarna är visserligen regelmässigt av grundläggande betydelse för ett gott förhållande i äktenskapet. Men äktenskapslagstiftningen bör ta hänsyn till att omständigheterna vid otrohet och förhållandena i övrigt i äktenskapet ibland kan vara sådana att otroheten inte behöver spolierna utsikterna till äktenskapets fortbestånd. Man bör också i lagstiftningen beakta att otrohet i vissa fall snarare är en följd av mer eller mindre allvarlig söndring mellan makarna än den egentliga orsaken till söndringen.

Mot denna bakgrund framstår Nordiska rådets rekommendation som

ett steg i rätt riktning. Jag vill därför föreslå att bestämmelserna i 11 kap. 8 § modifieras i enlighet med rekommendationen, så att domstol får möjlighet att i otrohetsmål döma till hemskillnad i stället för äktenskapsskillnad, om det är motiverat av hänsyn till makarnas barn eller av andra särskilda skäl. Avsikten är att denna möjlighet skall utnyttjas sparsamt. Domstol bör givetvis inte döma till hemskillnad, om inte omständigheterna i målet ger stöd för antagande att en betänketid kan öppna möjlighet till försoning mellan makarna. Att ge några närmare anvisningar för tillämpningen är emellertid knappast möjligt.

Enligt familjerättskommittén bör otrohet under hemskillnad över huvud taget inte grunda rätt till äktenskapsskillnad. Jag har i och för sig förståelse för den tanke som ligger bakom detta förslag, men den av kommittén förordade regeln är enligt min uppfattning alltför stel. Det förefaller t. ex. inte riktigt att den omständigheten att makarna är hemskilda skall utesluta möjlighet till äktenskapsskillnad i sådana fall då den ena maken har inlett stadigvarande förbindelse på annat håll och inte har någon tanke på att bryta den. Det stöter emellertid på svårigheter att utforma lämpliga särbestämmelser för det fall att otroheten hänför sig till hemskillnadstid, och jag kan inte heller se att det finns något större behov av sådana bestämmelser. Jag kan alltså inte biträda kommitténs förslag på denna punkt. Däremot vill jag i överensstämmelse med Nordiska rådets rekommendation förorda att domstol får viss möjlighet att ogilla talan om äktenskapsskillnad på grund av otrohet, om frågan kommer upp under hemskillnadstid. Detta bör i princip gälla oavsett om otroheten ligger i tiden före eller efter hemskillnadsdomen. En förutsättning för att talan om äktenskapsskillnad skall kunna ogillas bör vara att hänsyn till barnens bästa eller andra särskilda skäl talar mot att det döms till omedelbar äktenskapsskillnad.

Kommittén har föreslagit att 11 kap. 8 § skall kompletteras med en bestämmelse av innebörd att make, som har rätt till äktenskapsskillnad på grund av den andra makens otrohet, i stället skall kunna få hemskillnad, om han föredrar detta. Som har påpekats i flera remissyttranden torde emellertid en sådan bestämmelse sakna praktisk betydelse vid sidan av redan existerande hemskillnadsregler. Förslaget bör därför inte genomföras.

11 kap. 8 § bör i detta sammanhang moderniseras och jämkas något även i lagtekniskt och redaktionellt hänseende. Uttrycken hor och otukt bör sålunda bytas ut mot samlag och annat könsumgänge. Vidare bör ur paragrafen utmönstras vad som sägs om delaktighet i otrohet. Make som har varit delaktig i den andra makens otrohet måste givetvis, som familjerättskommittén har påpekat, anses ha samtyckt till otroheten, och delaktighet behöver därför inte nämnas särskilt i paragrafen vid sidan av samtycke.

I de danska och norska lagförslagen har bestämmelserna om äktenskapsskillnad på grund av otrohet liksom i mitt förslag anpassats till Nordiska rådets rekommendation i ämnet. Också på finsk och isländsk sida torde man vara beredd att följa rekommendationen.

Äktenskapsskillnad på grund av brott mot make eller barn. Om make gör sig skyldig till brott, har den andra maken vissa möjligheter att få äktenskapsskillnad. Rätt härtill föreligger enligt 11 kap. 11 § alltid om make döms till fängelse i minst tre år. Under vissa förutsättningar kan skilsmässa erhållas även om straffet är lägre, dock minst fängelse i sex månader. Vid den begränsade översyn av skilsmässogrunderna som nu är aktuell har jag inte funnit anledning att överväga någon ändring av denna paragraf.

Riktas brottet i fråga mot den andra maken, kan skilsmässa framstå som motiverad oavsett strafftidens längd och även om åtal för brottet inte har kommit till stånd. Rätt till äktenskapsskillnad i sådana situationer föreligger enligt 10 § bara vid stämpling mot makes liv och vid grov misshandel. Också andra brott mot make kan emellertid vittna om sådan brist på hänsyn att omedelbar upplösning av äktenskapet bör vara möjlig. Vidare kan övergrepp mot makarnas barn vara av den art att den andra maken inte bör vara skyldig att fortsätta äktenskapet. En vidgning av paragrafens tillämpningsområde bör därför nu komma till stånd.

Enligt kommitténs förslag skall rätt till skilsmässa föreligga vid allvarligt brott mot makes person liksom också vid misshandel mot barn, som står under makarnas eller den enes vårdnad, eller annat brott mot barnets person under förutsättning att äktenskapsskillnad är påkallad av hänsyn till barnets bästa. Förslaget har i huvudsak understötts av remissinstanserna och även jag vill i stort sett ansluta mig till förslaget. Till brott mot person brukar hänföras de gärningar, som är straffbelagda i 3—7 kap. brottsbalken. Det måste emellertid understrykas att ingalunda alla sådana brott är av den beskaffenhet att de bör grunda rätt till äktenskapsskillnad.

Vad beträffar bestämmelsens närmare utformning finns enligt min mening inte anledning att skilja mellan brott mot make och brott mot barn. Tillräckligt skydd mot nya övergrepp kan i allmänhet i båda fallen erhållas genom hemskillnad. Avgörande för frågan om rätt till äktenskapsskillnad bör vara att det med hänsyn till brottets beskaffenhet och övriga omständigheter inte rimligen kan krävas att den förfördelade maken fortsätter äktenskapet. Misshandel torde böra anges som exempel på sådana brott mot person som kan föranleda äktenskapsskillnad. I fråga om makes brott mot barn bör bestämmelsen begränsas till att avse barn, som står under den andra makens eller båda makarnas vårdnad.

F. n. gäller att talan om äktenskapsskillnad skall väckas inom sex månader efter det att maken fått kännedom om gärningen och senast inom tre år efter det att den begicks. Någon ändring på denna punkt synes inte påkallad. Samma regler bör enligt min mening gälla i fråga om brott mot make och brott mot barn.

Enligt den danska propositionen utsträcks nuvarande regel till att omfatta också misshandel av barnen. I Norge och Island är misshandel av barn redan skilsmässogrund. I den norska propositionen föreslås ingen ändring av ifrågavarande bestämmelser.

Äktenskapsskillnad på grund av sinnessjukdom. Make har enligt 11 kap. 13 § rätt till äktenskapsskillnad på grund av sinnessjukdom hos den andra maken, om sjukdomen har fortfarit i tre år under äktenskapet och det inte finns skälig förhoppning att den sjuke varaktigt återställs till hälsan. Sjukdomen skall styrkas med läkarintyg. Rätt till äktenskapsskillnad föreligger inte, om den friske maken kände till sjukdomen vid vigseln och det skäligen kan fordras att han fortsätter äktenskapet.

Familjerättskommittén har föreslagit att möjligheterna till äktenskapsskillnad på grund av sinnessjukdom skall utvidgas. Dels vill kommittén slopa den begränsning som ligger i att sinnessjukdom är skillnadsgrund endast när sjukdomen är att bedöma som obotlig. Dels bör enligt kommittén äktenskapsskillnad i undantagsfall kunna utverkas även när sjukdomen varat kortare tid än tre år. Den omständigheten att sinnessjukdomen inträtt före vigseln och att den andra maken känt till den bör, anser kommittén, inte ha någon självständig betydelse vid prövningen av frågan om äktenskapsskillnad.

Kommittéförslaget har godtagits av så gott som samtliga remissinstanser. Inte heller jag har någon erinran. I ett remissyttrande har ifrågasatts om inte förslaget bör kompletteras med en rätt för make till äktenskapsskillnad när den andra maken lider av annan rubbning av själsverksamheten än sinnessjukdom. Detta problem, som över huvud taget inte berörts av kommittén, är jag inte beredd att ta upp nu.

Jag föreslår att 11 kap. 13 § ges följande innehåll. Make har rätt till äktenskapsskillnad på grund av sinnessjukdom hos den andra maken när sjukdomen har varat tre år under äktenskapet, om det inte skäligen kan fordras av den friske maken att han fortsätter äktenskapet. Har tre år inte förflutit, kan det ändå dömas till äktenskapsskillnad, om synnerliga skäl föreligger.

De danska och norska propositionerna upptar bestämmelser om äktenskapsskillnad på grund av sinnessjukdom av samma innehåll som dem jag har föreslagit här. Det är sannolikt att de finländska och isländska förslagen kommer att innehålla liknande bestämmelser.

Medling

Syftet med medlingen är väsentligen att förebygga förhastade skilsmässor. Medlingen är processföretsättning i hemskillnadsmål, dvs. fråga om hemskillnad får inte prövas av domstol förrän medling eller försök till medling har ägt rum. Organisatoriskt är medlingen knuten till svenska kyrkan på det sättet att lagen som medlare i första hand anvisar prästen i församling där makarna eller en av dem är kyrkobokförd. Vid sidan av de kyrkliga medlarna finns emellertid i viss utsträckning borgerliga medlare som är utsedda av domstol. Medlingsverksamheten är både rättsligt och organisa-

toriskt helt fristående från den statsunderstödda familjerådgivning som på vissa håll bedrivs i kommunal regi.

De reformer som familjerättskommittén har föreslagit i denna del går ut på att förstärka medlingsinstitutet genom att utvidga dess användningsområde och genom att öka antalet borgerliga medlare. På det hela taget har kommitténs förslag fått ett gynnsamt mottagande under remissbehandlingen även om kritiska röster har höjts på vissa punkter. I ett par remissyttrandena har ifrågasatts om man inte bör ändra medlingens karaktär och avstå från att låta medlingen vara processförutsättning i hemskillnadsmål.

För min del anser jag att några stora reformer beträffande medlingen inte bör göras i samband med den begränsade översyn av giftermålsbalken som här är aktuell. Jag föreställer mig att det även inom ramen för en framtida äktenskapslagstiftning som bygger på delvis nya principer kommer att finnas plats för ett medlingsinstitut i någon form. Medlingen är ett av de instrument som samhället förfogar över när det gäller att förebygga onödiga skilsmässor. Jag är emellertid inte främmande för tanken att anlita av medling i en framtid bör bli helt frivilligt. En frivillig medling som står till förfogande för makar som önskar hjälp med att reda ut tvister och missköligheter med eller utan samband med förestående skilsmässa kan vara ett effektivare familjepolitiskt instrument än en medling som huvudsakligen är knuten till processer i skilsmässomål och lätt kan uppfattas som en tom formalitet just därför att den är obligatorisk. Beträffande medlingsverksamhetens organisatoriska uppbyggnad utgår jag från att den nuvarande konstruktionen med kyrkan som i första hand ansvarig för verksamheten på sikt måste komma att ersättas med en annan ordning, oavsett om övriga band mellan stat och kyrka skall bestå eller inte. En framtida organisation måste bygga på personal vars utbildning är särskilt inriktad på sådant som har betydelse för rådgivning och medling i familjefrågor.

Det är inte möjligt att nu ta ställning till reformer som är så pass vittgående. I detta lagstiftningsärende bör ansträngningarna i stället inriktas på att åstadkomma begränsade förbättringar inom ramen för det bestående systemet. Därvid bör man emellertid se till att man inte försvårar anpassningen till en utveckling som ter sig önskvärd. Familjerättskommitténs förslag att förstärka medlarorganisationen med fler borgerliga medlare och att ändra nuvarande bestämmelser så att det blir bättre möjligheter än nu att påkalla medling på ett tidigt stadium, innan ett skilsmässoförfarande inför domstol ännu är aktuellt, ligger i linje med mera långsiktiga önskemål och är väl värda att ta fasta på. Däremot är jag inte beredd att tillstyrka vad kommittén har föreslagit om att medlingen skall göras obligatorisk även i vissa mål om äktenskapsskillnad där det f. n. inte krävs någon medling.

I nära anslutning till kommitténs förslag förordar jag att make skall kunna påkalla medling, om söndring har uppstått i äktenskapet eller om det i annat fall har uppkommit tvist, som stör makarnas sammanlevnad.

Beträffande den rättsliga regleringen i övrigt av medlingsinstitutet är att märka att medlingskravet enligt gällande bestämmelser inte är detsamma i alla mål om hemskillnad. Vid vanlig process inför domstol räcker det med ett medlingsförsök. Har svaranden underlåtit att infinna sig till medling eller har han inte kunnat anträffas med kallelse, får domstolen ändå döma till hemskillnad. Men när hemskillnadsmål prövas på handlingarna efter gemensam ansökan av makarna fordras det att medling har ägt rum, dvs. normalt att båda makarna kommit tillsammans inför medlaren. Detta krav kan i vissa fall — t. ex. om någon av makarna är sjuk eller vistas utomlands — vara svårt att uppfylla, och det kan då leda till att den dyrbarare och tyngre vägen med domstolsprocess måste anlitas fastän makarna är ense om att skiljas. Praktiska erfarenheter som redovisats av Sveriges advokatsamfund och Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister vid remissbehandlingen av familjerättskommitténs betänkande ger belägg för att denna risk är en realitet. Även från principiella synpunkter anser jag det mindre tilltalande att ha olika krav i fråga om medling beroende på sättet för hemskillnadsfrågans anhängiggörande vid domstol. Jag föreslår därför att den nuvarande bestämmelsen i 15 kap. 7 § om medling i mål som anhängiggörs genom gemensam ansökan upphävs och att generella bestämmelser för alla slag av hemskillnadsmål införs i 15 kap. 8 §. Huvudregeln bör därvid vara att medling skall ha ägt rum. Men om någon av makarna underlåtit att inställa sig på kallelse eller inte kunnat anträffas med kallelse till medling, bör processförutsättningen anses uppfylld om den andra maken infunnit sig för medling.

Familjerättskommittén har föreslagit att i giftermålsbalken skall införas detaljerade regler om förfarandet vid medling. Mot dessa regler har anförts viss kritik under remissbehandlingen. För min del anser jag det tveksamt om några detaljbestämmelser behövs. I den mån det finns behov av närmare anvisningar beträffande tillvägagångssättet vid medling bör dessa enligt min mening få sin plats i en instruktion för medlare och inte i giftermålsbalken. Den bestämmelse om medlingsförfarandet som f. n. finns i 14 kap. 3 § måste i sak anses fullt godtagbar. Jag tar därför inte upp kommittéförslaget i denna del till närmare behandling nu.

Beträffande medlingsverksamhetens organisation är jag ense med familjerättskommittén om att principen bör vara att det vid sidan av de kyrkliga medlarna skall finnas minst en borgerlig medlare jämte ersättare för honom i varje kommun. Det bör emellertid inte vara uteslutet att förordna samma person till medlare för flera kommuner, om detta skulle vara lämpligt av särskilda skäl. Den nuvarande möjligheten att på begäran av make förordna särskild medlare för visst fall bör behållas, men sådant förordnande bör, som kommittén har föreslagit, kunna meddelas endast om godtagbart skäl har anförts för framställningen. Också i övrigt kan jag i sak ansluta mig till kommitténs förslag beträffande medlarorganisationen.

Borgerlig medling bekostas nu i allmänhet av kommunerna. I vissa fall lär makarna få betala arvode till medlaren. Denna ordning är mindre tillfredsställande. Enligt min mening bör principen vara att kostnaderna skall betalas av vederbörande kommun. Det synes emellertid skäligt att staten, liksom f. n. är fallet med familjerådgivningen, bidrar till kommunernas kostnader. Statens bidrag till den borgerliga medlingsverksamheten bör i princip avvägas efter samma grunder som gäller för familjerådgivningen. Närmare föreskrifter om ersättningen bör meddelas av Kungl. Maj:t. Eftersom det är ovisst i vilken utsträckning en utökad borgerlig medlingsverksamhet kommer att tas i anspråk, bör bestämmelserna utformas så att arvode till borgerlig medlare utgår per medlingsärende. Jag har i kostnadsfrågorna samrått med chefen för finansdepartementet. Frågan om erforderliga anslag torde få anmälas i annat sammanhang.

I de danska och norska propositionerna om ändringar i äktenskapslagstiftningen föreslås bara smärre jämkningar i gällande regler om medling.

Ikraftträdande m. m.

De föreslagna lagändringarna bör träda i kraft den 1 juli 1969.

Jag har tidigare föreslagit att kravet på lysning till äktenskap slopas och att vigsel skall kunna ske så snart hindersprövning har ägt rum utan att hinder mot äktenskapet har framkommit. Denna ordning bör gälla generellt från ikraftträdandet och således oavsett om hindersprövningen har ägt rum före eller efter utgången av juni 1969. Huruvida lysning har skett, kommer i båda fallen att sakna rättslig betydelse.

F. n. gäller att s. k. lysningssedel skall utfärdas, så snart de trolovade har fullgjort vad som åligger dem enligt 3 kap. 2 § giftermålsbalken och prästen funnit hinder inte möta mot äktenskapet. Lysningen sker genom att lysningssedeln kungörs i kyrka tre söndagar i följd. Vigsel kan förrättas inom fyra månader därefter. Om någon av de trolovade tillhör den nomadiserande samebefolkningen gäller lysningen dock ett år. Enligt mitt förslag skall hindersprövningen anses avslutad i det skede då lysningssedel nu får utfärdas. Jag har vidare föreslagit att hindersprövning generellt skall gälla fyra månader. Tillräckliga skäl för avsteg härifrån i de fall då hindersprövningen ägt rum före den nya lagens ikraftträdande finns enligt min mening inte. Vigsel kan alltså då ske inom fyra månader från det att lysningssedel har utfärdats.

I de undantagsfall, då vigsel redan nu kan ske utan föregående lysning, ankommer hindersprövningen på vigselförrättaren. Jag har tidigare föreslagit att samma ordning för hindersprövning skall gälla i alla fall. Inte heller här synes särskild övergångsbestämmelse behövlig.

Enligt 4 kap. 9 § andra stycket i förslaget skall Kungl. Maj:t kunna i efterhand godkänna en formellt ogiltig vigsel. Regeln avser främst sådana fall

där ett formellt fel uppkommit av förbiseende och båda kontrahenterna kan anses ha förlitat sig på att vigseln varit giltig. Familjerättskommittén föreslår att bestämmelsen skall gälla också när vigseln har skett före den nya lagens ikraftträdande. Jag kan ansluta mig till denna uppfattning. Med hänsyn till de rättsverkningar, som är knutna till vigsel, vill jag emellertid till skillnad mot kommittén förordas en uttrycklig bestämmelse i ämnet.

Enligt den nya lagen skall de sjukdomstillstånd som anges i 10 kap. 3 § första stycket 3 inte längre grunda rätt till återgång. Detta bör gälla oavsett om äktenskapet har ingåtts före eller efter utgången av juni 1969. Har talan om återgång väckts före ikraftträdandet, synes emellertid övervägande skäl tala för att äldre rätt alltså skall vara tillämplig. Jag förordar en särskild övergångsbestämmelse därom.

Familjerättskommittén förordar att ändringarna i skilsmässogrunderna i 11 kap. skall gälla oavsett om den omständighet som åberopas till stöd för talan hänför sig till tiden före eller efter ikraftträdandet. Under hänvisning till det principiella förbudet mot retroaktiv strafflagstiftning har Göta hovrätt beträffande den föreslagna utvidgningen av 11 kap. 10 § ifrågasatt om brott, som enligt paragrafens äldre lydelse inte utgör skillnadsgrund, bör kunna leda till äktenskapsskillnad, när brottet har begåtts före ikraftträdandet.

Enligt min mening synes de hänsyn som har föranlett de av mig föreslagna ändringarna i skilsmässoreglerna motivera att de nya bestämmelserna efter ikraftträdandet omedelbart får tillämpas i full utsträckning. Något principiellt hinder häremot torde inte föreligga. Vad jag nu har sagt bör gälla också i de fall då talan om äktenskapsskillnad är anhängig vid ikraftträdandet. Särskild bestämmelse härom torde inte behövas.

Makes rätt att väcka talan om äktenskapsskillnad på grund av att den andra maken har ingått nytt äktenskap skall enligt 11 kap. 7 § i dess nya lydelse inte längre vara underkastad någon preskriptionstid. Familjerättskommitténs förslag innebär på denna punkt att talan skall kunna väckas även om preskription enligt äldre lag har inträtt före ikraftträdandet. Hovrätten för Övre Norrland har kritiserat förslaget i denna del och hävdar att talerätt, som har gått förlorad, inte bör kunna återuppstå genom ny lagstiftning. I sak ansluter jag mig till hovrättens uppfattning, och jag förordar därför en övergångsbestämmelse av innehåll att talan som avses i 11 kap. 7 § inte får väckas, om rätt till talan på grund av äldre lag har gått förlorad före ikraftträdandet.

Övriga ändringsförslag torde inte föranleda särskilda problem vid övergång till ny lagstiftning.

Hemställan

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

- 1) lag om ändring i giftermålsbalken,
- 2) lag angående ändrad lydelse av 1 kap. 3 och 4 §§ lagen den 8 juli 1904 (nr 26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption,
- 3) lag angående ändring i lagen den 12 november 1915 (nr 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående,
- 4) lag angående ändring i lagen den 12 november 1915 (nr 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet.

Förslagen torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som bilaga.¹

Jag hemställer, att lagrådets utlåtande över lagförslagen inhämtas enligt 87 § regeringsformen genom utdrag av protokollet.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten

¹ De under 2), 3) och 4) omnämnda förslagen har uteslutits här. De är frånsett vissa redaktionella jämkningar likalydande med de förslag som är fogade vid propositionen.

1) Förslag

till

L a g

om ändring i giftermålsbalken

Härigenom förordnas, *dels* att 2 kap. 6 och 11 §§, 3 kap. 2 § 5 och 8 mom. samt 4—6 §§, 4 kap. 7 § och 15 kap. 7 § giftermålsbalken¹ skall upphöra att gälla, *dels* att 2 kap. 1, 5 och 13 §§, 3 kap. 1 § 2 § 1 och 4 mom. samt 3 och 7 §§, 4 kap. 6 och 9 §§, 10 kap. 3 §, 11 kap. 1, 7, 8, 10 och 13 §§, 14 kap. 1 och 2 §§, 15 kap. 8 och 9 §§ samt rubriken till 3 kap. samma balk skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges, *dels* att i 14 kap. skall införas en ny paragraf, 4 §, av nedan angiven lydelse.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

2 KAP.

1 §.

Man under tju guett år eller kvinna under aderton år må ej träda i äktenskap utan tillstånd av länsstyrelsen i det län, där den underårige har sitt hemvist.

Den, som är under aderton år, må ej träda i äktenskap utan tillstånd av länsstyrelsen i det län, där den underårige har sitt hemvist.

5 §.

Den, som är sinnessjuk eller sinnesslö, må ej ingå äktenskap, med mindre *medicinalstyrelsen* finner skäligt tillåta äktenskapet.

Den, som är sinnessjuk eller sinnesslö, må ej ingå äktenskap, med mindre *socialstyrelsen* finner skäligt tillåta äktenskapet.

13 §.

Klagan över beslut av länsstyrelse i fall, som i 1 § avses, eller av *medicinalstyrelsen* i fall, som i 5 eller 6 § avses, må föras hos Konungen i justitiedepartementet i den ordning, som är bestämd för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut.

Klagan över beslut av länsstyrelse i fall, som i 1 § avses, eller av *socialstyrelsen* i fall, som i 5 § avses, må föras hos Konungen i justitiedepartementet i den ordning, som är bestämd för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut.

¹ Senaste lydelse av 2 kap. 1, 5, 6 och 13 §§ samt 3 kap. 2 § 4 och 5 mom. se 1948:272, av 3 kap. 6 § och 4 kap. 7 § se 1940:273, av 4 kap. 9 § och 14 kap. 1 § se 1951:681, av 11 kap. 8 § se 1937:243, av 11 kap. 13 § se 1945:273, av 14 kap. 2 § se 1964:654 samt av 15 kap. 7, 8 och 9 §§ se 1946:822.

3 KAP.

Om lysning

Om prövning av hinder mot
äktenskap

1 §.

Till äktenskap skall lysas i den svenska församling, där kvinnan är kyrkobokförd, eller, om hon varken är eller bör vara kyrkobokförd i sådan församling, där hon vistas.

Lysning skall av bägge de trolovade sökas hos den präst, som för kyrkoböckerna.

Prövning, huruvida hinder möter mot äktenskap (hindersprövning), sker i den svenska församling, där kvinnan är kyrkobokförd, eller, om hon varken är eller bör vara kyrkobokförd i sådan församling, där hon vistas.

Ansökan om hindersprövning göres av de trolovade gemensamt hos pastorsämbetet i församlingen.

2 §.

1 mom. Är mannen kyrkobokförd i annan svensk församling än i 1 § sägs, skall han, då lysning sökes, förete intyg om vad kyrkoböckerna i hans församling innehålla angående hans behörighet att ingå äktenskapet (äktenskapsbetyg).

Trolovad, som ————— kan anskaffa.

4 mom. Är anledning antaga att trolovad är sinnessjuk eller sinnesslö, eller har trolovad varit sinnessjuk inom de tre sista åren, skall han med läkarintyg styrka, att sinnessjukdom eller sinnesslöhet icke kan hos honom påvisas, eller ock visa tillstånd jämlikt 2 kap. 5 § att utan hinder av sinnessjukdomen eller sinnesslöheten ingå äktenskapet.

1 mom. Är mannen kyrkobokförd i annan svensk församling än i 1 § sägs, skall han, när ansökan om hindersprövning göres, förete intyg om vad kyrkoböckerna i hans församling innehålla angående hans behörighet att ingå äktenskapet (äktenskapsbetyg).

4 mom. Är anledning antaga att trolovad är sinnessjuk eller sinnesslö, skall han med läkarintyg styrka, att sinnessjukdom eller sinnesslöhet icke kan hos honom påvisas, eller ock visa tillstånd jämlikt 2 kap. 5 § att utan hinder av sinnessjukdomen eller sinnesslöheten ingå äktenskapet.

3 §.

Hava de trolovade fullgjort vad enligt 2 § åligger dem, och finner ej prästen hinder mot äktenskapet mö-

Hava de trolovade fullgjort vad enligt 2 § åligger dem, och finner ej pastorsämbetet hinder mot äkten-

(Nuvarande lydelse)

ta, utfärde han genast lysningsседel, med angivande av de trolovades fullständiga namn jämte yrke och hemvist; och varde den genom utfärda-rens försorg kungjord i kyrkan tre söndagar i rad.

Sedan lysning skett, äge ej mannen eller kvinnan erhålla lysning till annat äktenskap, förrän fyra månader förflutit från sista lysningsdagen, med mindre den andra trolovade avlidit.

(Föreslagen lydelse)

skapet möta, skall ämbetet på begäran av de trolovade utfärda intyg därom.

7 §.

Äktenskapsbetyg må — — — — — skall ingås.

Den, som utfärdat äktenskapsbetyg, skall ombesörja, att kungörelse därom varder nästa söndag i kyrkan uppläst, varvid angives ej mindre bägge de trolovades fullständiga namn jämte yrke och hemvist än ock varest hinder mot äktenskapet må anmälas.

Har sådan kungörelse skett, må nytt äktenskapsbetyg ej utfärdas, förrän fyra månader förflutit från kungörandet eller, om lysning tillkommit, från sista lysningsdagen, med mindre den andra trolovade avlidit.

4 KAP.

6 §.

Är ej sådant fall för handen, varom i 3 kap. 6 § sägs, må vigsel ej ske, med mindre lysning är fullbordad; och varde vigsel ändå vägrad, om hinder mot äktenskapet är vigselförrättaren kunnigt. Utan lys-

Vigsel skall föregås av hindersprövning enligt 3 kap. Vigsel må ej ske, om vigselförrättaren känner till att hinder mot äktenskapet föreligger. Utan intyg enligt 3 kap. 3 § må ej annan viga än präst, som

(Nuvarande lydelse)

ningsbevis må ej annan viga än präst, som för kyrkoböckerna där lysning skett.

Har lysning blivit fullbordad, men är vigsel ej förrättad inom fyra månader därefter eller, om de trolovade eller endera tillhör den nomadiserande lappbefolkningen, inom ett år, må vigsel ej vidare på denna lysning ske.

(Föreslagen lydelse)

tjänstgör i den församling där hindersprövningen skett.

Ha de trolovade ej blivit vigda inom fyra månader från det hindersprövning ägt rum, må vigsel ej ske utan ny hindersprövning.

9 §.

Vigsel vare utan verkan, om den ej förrättats av någon, som äger behörighet att viga, eller om därvid ej så tillgått, som i 8 andra stycket är föreskrivet; men ej skall vigsel anses ogill, på den grund att eljest icke så förfarits, som i 8 § är sagt, eller vigselförrättaren överskridit sin behörighet eller vederbörlig *lysning* ej föregått.

Vigsel vare utan verkan, om den ej förrättats av någon, som äger behörighet att viga, eller om därvid ej så tillgått, som i 8 § andra stycket är föreskrivet; men ej skall vigsel anses ogill, på den grund att eljest icke så förfarits, som i 8 § är sagt, eller vigselförrättaren överskridit sin behörighet eller vederbörlig *hindersprövning* ej föregått.

Vigsel, som enligt första stycket eljest skulle vara utan verkan, må godkännas av Konungen på ansökan av mannen eller kvinnan eller, om någondera avlidit, av arvinge till den avlidne. Sådant godkännande må lämnas endast om synnerliga skäl föreligga.

10 KAP.

3 §.

Äktenskap gånge ock på makes yrkande åter:

1. om han ———— rättslig handlingsförmåga;
2. om han ———— ingå äktenskap;
3. om honom ovetande andra maken vid vigseln led av fallandesot, som härrör av övervägande inre or-

Äktenskap gånge ock på makes yrkande åter:

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

saker, könssjukdom i smittosamt skede eller spetälska eller var obotligt vanför till äktenskap;

4. om han bedragits till äktenskapet, därigenom att han blivit av andra maken genom falsk uppgift eller svikligt förtigande vilseledd angående vem denne är eller angående sådana omständigheter rörande hans tidigare liv, som skäligen bort avhålla den bedragne från äktenskaps ingående; eller

5. om han blivit tvungen till äktenskapet.

Återgång äge ej rum, såvida ej maken instämt sin talan inom sex månader, sedan tillstånd, som i 1 sägs, upphörde eller han fick kunskap om återgångsskäl, varom i 2, 3 eller 4 förmåles, eller blev fri från tvång, som i 5 avses; och må talan om återgång ej i något fall väckas, sedan tre år förflutit från vigseln.

Talan om återgång må ej heller anställas för könssjukdom, om maken ej blivit smittad och sjukdomen ej längre är i smittosamt skede, eller för annan sjukdom, sedan den blivit botad.

3. om han bedragits till äktenskapet, därigenom att han blivit av andra maken genom falsk uppgift eller svikligt förtigande vilseledd angående vem denne är eller angående sådana omständigheter rörande hans tidigare liv, som skäligen bort avhålla den bedragne från äktenskaps ingående; eller

4. om han blivit tvungen till äktenskapet.

Återgång äge ej rum, såvida ej maken instämt sin talan inom sex månader, sedan tillstånd, som i 1 sägs, upphörde eller han fick kunskap om återgångsskäl, varom i 2 eller 3 förmåles, eller blev fri från tvång, som i 4 avses; och må talan om återgång ej i något fall väckas, sedan tre år förflutit från vigseln.

11 KAP.

1 §.

Makar, som finna sig på grund av djup och varaktig söndring ej kunna fortsätta sammanlevnaden, äge, när de äro ense därom, vinna rättens dom å sammanlevnadens hävande (hemskillnad).

Äro makar ense om att ej fortsätta sammanlevnaden, äga de vinna rättens dom på hemskillnad.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

7 §.

Har ena maken, i strid mot vad i 2 kap. 10 § är stadgat, ingått nytt gifte, äge andra maken vinna äktenskapsskillnad, såframt han anställer talan därom inom sex månader, från det han fick kunskap om den nya vigseln.

Har ena maken, i strid mot vad i 2 kap. 10 § är stadgat, ingått nytt gifte, äge andra maken vinna äktenskapsskillnad.

8 §.

Bryter ena maken äktenskapet med hor, eller över han eljest otukt med annan, have andra maken rätt till äktenskapsskillnad, såvida han ej varit delaktig i gärningen eller samtyckt därtill; han instämme dock sin talan inom sex månader efter erhållen kunskap om gärningen och senast inom tre år, sedan den begicks, eller vare förlustig sin rätt.

Har ena maken samlag eller annat könsumgänge med annan än sin make, äger denne rätt till äktenskapsskillnad, såvida han ej samtyckt till handlingen.

Finnes hänsyn till barnens bästa eller andra särskilda skäl tala därför, må rätten döma till hemskillnad i stället för äktenskapsskillnad eller, om dom på hemskillnad redan föreligger, ogilla talan om äktenskapsskillnad.

Talan skall väckas inom sex månader efter erhållen kunskap om handlingen och senast inom tre år, sedan den begicks.

10 §.

Stämplar ena maken mot den andres liv, eller förövar han grov misshandel mot andra maken, äge denne rätt till skillnad i äktenskapet; han instämme dock vid talans förlust maken inom sex månader efter erhållen kunskap om gärningen och senast inom tre år, sedan den begicks.

Gör ena maken sig skyldig till misshandel eller annat brott mot andra makens person, äger denne rätt till skillnad i äktenskapet, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt ej skäligen kan fordras att han fortsätter äktenskapet. Detsamma gäller, om make begår motsvarande brott mot barn, som står under andra makens eller båda makarnas vårdnad.

Talan skall väckas inom sex månader efter erhållen kunskap om gärningen och senast inom tre år, sedan den begicks.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

13 §.

Är ena maken sinnessjuk; har sjukdomen under äktenskapet fortfarit tre år, och finnes ej skälig förhoppning om den sjukes varaktiga återställande till hälsan, have andra maken rätt till äktenskapsskillnad. Var sjukdomen vid vigseln andra maken veterlig, må dock ej dömas till skillnad, om det skäligen kan fordras, att han fortsätter äktenskapet.

Är ena maken sinnessjuk och har sjukdomen under äktenskapet fortfarit tre år, äger andra maken rätt till äktenskapsskillnad, om det ej skäligen kan fordras att han fortsätter äktenskapet.

Har make varit sjuk kortare tid än som sägs i första stycket, må dömas till äktenskapsskillnad, om synnerliga skäl föreligga.

14 KAP.

1 §.

Föreligger fall, som avses i 11 kap. 2 § första stycket, eller uppstår eljest söndring mellan makar, eller uppkommer dem emellan tvist om underhållsskyldigheten eller angående fråga, som avses i 8 kap. 6 eller 7 §, äge make påkalla medling av präst i församling av svenska kyrkan, där makarna eller endera är kyrkobokförd, eller av behörig vigselförrättare inom annat trossamfund, som makarna eller endera tillhör, eller av någon, som häradshövdingen i den ort eller rättens ordförande i den stad, där makarna eller endera har sitt hemvist, på begäran utsett att företaga medlingen, eller ock av den, som enligt vad i 2 § sägs, i den kommun, där makarna eller endera har sitt hemvist, utsetts att vara medlare i tvister mellan makar.

Make äger påkalla medling, om söndring uppstått i äktenskapet eller om tvist eljest uppkommit, som stör sammanlevnaden mellan makarna.

Behörig att medla är:

1. präst i församling av svenska kyrkan, där makarna eller endera är kyrkobokförd;

2. vigselförrättare inom annat trossamfund än svenska kyrkan, om makarna eller endera tillhör samfundet;

3. borgerlig medlare i den kommun, där makarna eller endera är bosatt.

När skäl föreligger därtill, äger rätten i den ort, där makarna eller endera är bosatt, på makes begäran utse särskild medlare.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

2 §.

Har kommun beslutit, att inom kommunen skola utses medlare i tvister mellan makar, eller visar sig eljest behov av sådana medlare, skall rätten till medlare utse minst en man och en kvinna. Medlare utses för två kalenderår. Avgår medlare, innan den tid utlupit, för vilken han är utsedd, varde annan utsedd för den återstående tiden.

I varje kommun skall finnas minst en borgerlig medlare. Om det är påkallat av särskilda skäl, kan samma person förordnas till medlare för mer än en kommun.

Borgerlig medlare utses av rätten för två kalenderår. Finnes medlare ej vara lämplig för sitt uppdrag, skall han entledigas. Avgår medlare före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd, skall annan förordnas för den återstående tiden.

För medlare som avses i denna paragraf skall finnas ersättare. Vad som är föreskrivet om medlare gäller även ersättare.

4 §.

Ersättning till medlare, som avses i 1 § andra stycket 3. och tredje stycket, betalas av vederbörande kommun enligt bestämmelser som meddelas av Konungen.

15 KAP.

8 §.

Mål om hemskillnad enligt 11 kap. 2 § må ej upptagas, med mindre det visas, att medling ägt rum, eller att svaranden underlåtit att på kallelse infinna sig till medling eller ej kunnat anträffas med kallelse.

Mål om hemskillnad enligt 11 kap. 1 eller 2 § må ej upptagas, med mindre det visas, att medling ägt rum enligt 14 kap. Har make underlåtit att på kallelse infinna sig till medling eller ej kunnat anträffas med kallelse, må målet dock upptagas, om andra maken inställt sig för medling.

9 §.

Skall mål, som avses i 8 §, upptagas, ehuru medling ej föregått, och finner rätten, att tillfälle till med-

Skall mål om hemskillnad enligt 11 kap. 2 § upptagas, ehuru medling ej föregått, och finner rätten, att till-

(Nuvarande lydelse)

ling bör beredas, skall lämplig person av rätten utses till medlare; och gälle om sådan medlare vad i 14 kap. 3 § sägs. Hörsammar make ej kallelse att infinna sig inför medlaren, eller har av annan orsak medling ej skett före utsatt tid, äge vidare anstånd för medling ej rum, med mindre båda makarna det äska.

(Föreslagen lydelse)

fälle till medling bör beredas, skall lämplig person av rätten utses till medlare; och gälle om sådan medlare vad i 14 kap. 3 § sägs. Hörsammar make ej kallelse att infinna sig inför medlaren, eller har av annan orsak medling ej skett före utsatt tid, äge vidare anstånd för medling ej rum, med mindre båda makarna det äska.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1969.

Bestämmelserna i 4 kap. 9 § andra stycket skall gälla, även om vigseln ägt rum före ikraftträdandet.

Har talan om återgång enligt de äldre bestämmelserna i 10 kap. 3 § första stycket 3. väckts före ikraftträdandet, skall dessa bestämmelser alltjämt tillämpas.

Talan som avses i 11 kap. 7 § får ej väckas, om rätten till sådan talan på grund av äldre bestämmelser gått förlorad före ikraftträdandet.

Utdrag av protokoll, hållet i lagrådet den 27 september 1968.

N ä r v a r a n d e:

justitierådet NORDSTRÖM
regeringsrådet WALBERG
justitierådet WESTERLIND
lagmannen ULVESON

Enligt lagrådet den 3 september 1968 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 25 juli 1968, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle inhämtas enligt 87 § regeringsformen över upprättade förslag till

- 1) *lag om ändring i giftermålsbalken,*
- 2) *lag angående ändrad lydelse av 1 kap. 3 och 4 §§ lagen den 8 juli 1904 (nr 26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption,*
- 3) *lag angående ändring i lagen den 12 november 1915 (nr 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående,*
- 4) *lag angående ändring i lagen den 12 november 1915 (nr 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet.*

Förslagen, som är bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorerna Peter von Möller.

Förslagen föranledde följande yttranden.

Förslaget till lag om ändring i giftermålsbalken

2 kap.

11 §.

Lagrådet:

Genom regeln om väntetid för kvinna i 2 kap. 11 § avsågs att förhindra att i ett nytt äktenskap föds barn som avlats i ett tidigare äktenskap. Även om regeln inte är helt effektiv, är den uppenbarligen i och för sig lämplig för att nå sitt syfte. Barnets ställning regleras automatiskt. Har kvinnan ingått nytt äktenskap före barnets födelse, fordras däremot särskild talan för att barnets rätta börd skall kunna fastslås.

Om barnet avlats av den man med vilken hustrun i det tidigare äktenskapet tänker gifta sig, föranleder regeln om väntetid onekligen nackdelar. I remissprotokollet har påvisats vissa nackdelar av personlig natur. Vad angår barnets ställning presumeras det ha äktenskaplig börd i det tidigare äktenskapet, om avlelsen ägt rum innan detta upplösts. I så fall krävs

rättegång för att fastslå att barnet inte har äktenskaplig börd i det upplösta äktenskapet.

Skäl kan således anföras både för och emot att bibehålla nuvarande väntetidsregel. Erinras kan, att man vid tillkomsten av föräldrabalken rentav ifrågasatte en skärpning av denna regel. Huruvida den ena eller den andra av de här antydda situationerna är den vanligaste har icke utretts. Vid sådant förhållande kunde det i och för sig synas naturligt att behålla väntetidsregeln.

Emellertid torde det förhålla sig så, att om barnet är avlat i det tidigare äktenskapet, hustrun själv i regel önskar avvakta barnets födelse innan hon gifter sig med annan man. Det är då barnet avlats av den tillämnade nye mannen som kvinnan har intresse av att ingå äktenskap snarast möjligt.

Med hänsyn till vad sålunda anförts vill lagrådet inte motsätta sig förslaget om väntetidsregelns upphävande.

Upphävs väntetidsregeln, kommer det såsom redan antytts att leda till en ökning av antalet fall då i ett senare äktenskap föds barn som kan vara avlat i ett tidigare. I sådana fall ger presumtionsregeln i 1 kap. 1 § föräldrabalken inte någon omedelbar ledning för avgörandet, huruvida barnet skall anses ha äktenskaplig börd i det tidigare eller det senare äktenskapet. Det får emellertid anses tillräckligt klarlagt, vilken innebörd gällande rätt har i denna del. Barnet skall hänföras till det senare äktenskapet, och presumtionen för börd i det äktenskapet skall kunna hävas endast genom bördstalan inför domstol. Om barnet genom sådan talan fränkänns äktenskaplig börd i det senare äktenskapet, får det i stället automatiskt börd i moderns tidigare äktenskap.

Mindre säkra blir slutsatserna, när det gäller frågorna om rätt till talan i bördsmål och om tillämpning av allmänna processrättsliga principer i sådana mål.

Nuvarande bestämmelser i 2 kap. föräldrabalken reglerar endast de fallen att mannen i det äktenskap, varunder barnet fötts, eller barnet självt eller, efter mannens död, hans arvingar vill föra talan om att barnet saknar äktenskaplig börd i det senare äktenskapet. Det är i dessa fall fråga om s. k. negativ bördstalan. Under förarbetena till föräldrabalken utgick man emellertid från att s. k. positiv bördstalan — talan om fastställelse av att barnet verkligen har äktenskaplig börd i ett visst äktenskap — kan komma i fråga med stöd av allmänna regler om fastställelsetalan i 13 kap. 2 § rättegångsbalken (se prop. 1949: 93 s. 203 ff och 240).

Det kan vara skäl att först rikta uppmärksamheten på bördsmål av det slag som regleras i 2 kap. föräldrabalken och den roll mannen i det tidigare äktenskapet kan tänkas spela i ett sådant mål. Talan i målet avser ju alltid att barnet skall fränkännas äktenskaplig börd i det senare äktenskapet, med påföljd att det automatiskt får äktenskaplig börd i det tidigare. Man kan utgå från att mannen i det tidigare äktenskapet kan lämna upplys-

ningar som är viktiga för prövningen av målet. Domstolen är skyldig att självmant sörja för erforderlig utredning i mål av detta slag. Det kan därför förutsättas, att mannen i det tidigare äktenskapet vanligen får kännedom om rättegången. I den processen behöver han inte nöja sig med att vara uppgiftslämnare. Saken rör hans egen rätt på sådant sätt att han kan göra anspråk på att få deltaga i rättegången som intervenient (14 kap. 9 § rättegångsbalken). Och eftersom domen i målet på grund av rättsförhållandets natur blir »gällande för och mot intervenienten, som om den meddelats i rättegång, däri han varit part», får han anses intaga ställningen av part i rättegången, s. k. självständig intervenient (14 kap. 11 § andra stycket rättegångsbalken). Det betyder bl. a. att han självständigt kan föra talan mot domen och i överrätt eventuellt uppträda som ensam part på ena sidan.

Steget är sedan inte långt till att mannen i det tidigare äktenskapet tillerkänns rätt att föra positiv bördstalan, d. v. s. talan om fastställelse av att barnet har äktenskaplig börd i det tidigare äktenskapet — att det är hans barn. I grund och botten går ju båda formerna av talan i det tänkta fallet ut på samma sak: att presumptionen för börd i det senare äktenskapet skall vika för presumptionen om börd i det tidigare.

Otvivelaktigt är det, bl. a. av rättssäkerhetsskäl, önskvärt att mannen i det tidigare äktenskapet har rätt att föra positiv bördstalan. Den i remissprotokollet anvisade möjligheten för honom att hos förmynderskapsdomstolen anmäla behovet av god man, som kan väcka negativ bördstalan för barnets räkning, är praktiskt betydelsefull men inte tillräcklig.

Enligt lagrådets mening låter det sig väl förenas med ordalydelsen i 13 kap. 2 § rättegångsbalken att mannen tillerkänns rätt att föra positiv bördstalan, och hittillsvarande praxis i fråga om stadgandets tillämpning synes inte tala mot en sådan lösning.

Lagrådet ansluter sig därför till departementschefens uppfattning, att ett upphävande av väntetidsbestämmelserna inte kräver ändring i nuvarande regler om rätt till talan i bördsmål.

11 kap.

8 §.

Lagrådet:

Den viktigaste ändringen som föreslås är, att rätten till omedelbar äktenskapsskillnad vid otrohet inte längre skall vara ovillkorlig. Domstolen skall i stället kunna döma till hemskillnad, om hänsyn till barnens bästa eller andra särskilda skäl finnes tala därför. Har makarna redan fått hemskillnad, skall talan om omedelbar äktenskapsskillnad kunna ogillas. Förslaget överensstämmer med en rekommendation i ämnet av Nordiska rådet. Av dettas handlingar framgår, att rekommendationen utgör en kompromiss, omfattande även en enhetlig hemskillnadstid inom Norden av ett år.

Mot vad sålunda föreslagits har lagrådet i och för sig inte någon erinran; reformen innebär otvivelaktigt ett steg i rätt riktning. Departementschefen har understrukt, att tillämpningen bör reserveras för de fall då en betänketid kan öppna möjlighet till försoning mellan makarna. Finnes minderåriga barn i familjen, ligger det i deras intresse att familjen inte onödigtvis splittras.

Det synes önskvärt, att den avsedda innebörden kommer tydligare till uttryck än som skett i det remitterade förslaget. Lydelsen av andra stycket torde därför lämpligen kunna jämkas på följande sätt: Finnes hänsyn till barnens bästa eller andra särskilda skäl tala för att möjligheten till försoning mellan makarna prövas under en betänketid, må rätten etc.

Meningen torde vara, att domstolen skall kunna döma till hemskillnad resp. ogilla talan om äktenskapsskillnad oavsett yrkande från parts sida och t. o. m. i strid med båda parter uttalade vilja. Det ligger i sakens natur, att denna befogenhet bör utnyttjas med stor urskillning.

Lagrådet får vidare hemställa, att ordet könsumgänge i första stycket byts ut mot den i brottsbalken använda termen könsligt umgänge.

Regeringsrådet Walberg:

I familjerättskommitténs betänkande föreslogs den särskilda begränsningen i den oskyldiga makens rätt att erhålla omedelbar äktenskapsskillnad, att sådan rätt inte skulle föreligga om otroheten ägt rum under hemskillnad. Även om denna regel, såsom departementschefen framhållit, är alltför stel, vilar den på den riktiga grundtanken att omedelbar äktenskapsskillnad inte bör erhållas, med mindre otroheten framstår som en allvarlig, för makarnas inbördes förhållande avgörande kränkning. Så är mera sällan förhållandet, när otroheten sker efter vunnen hemskillnad. I dylika fall kan otrohet enligt stadgad praxis icke utgöra ensam grund för skadestånd och icke heller inverka på frågan om vårdsnaden av barnen.

Men även andra fall förekommer då en otrohet inte framstår såsom en allvarligare kränkning mot andra maken. I remissprotokollet erinras om att otrohet i vissa fall snarare är en följd av mer eller mindre allvarlig söndring mellan makarna än den egentliga orsaken till söndringen. Ibland framstår för övrigt otrohetssituationer, som åberopas i skillnadsmål, såsom mer eller mindre arrangerade utan att likväl andra makens samtycke kunnat påvisas.

Av remissprotokollet framgår inte klart, om det föreslagna undantagsstadgandet är avsett att kunna tillämpas i nu åsyftade fall. Med den av departementschefen föreslagna lagtexten synes det i och för sig icke oförenligt. Motiven, särskilt om dessa jämföres med handlingarna tillhörande Nordiska rådets handläggning av frågan, ger emellertid närmast vid handen, att en dylik tillämpning av stadgandet icke är tänkt. Enligt min mening talar emellertid starka skäl för att kunna vägra äktenskapsskillnad i de åsyftade fallen. Med det allmänna rättsmedvetandet överensstämmer utan tvivel

bäst att såsom vid annan söndring makarna hänvisas till att erhålla hemskillnad och avvakta hemskillnadsåret. Jag vill därför hemställa att första satsen av andra stycket formuleras sålunda: Finnes hänsyn till barnens bästa eller andra särskilda skäl tala för att möjligheterna till försoning prövas under en betänketid eller finnes handlingen på grund av makarnas inbördes förhållande och övriga omständigheter icke utgöra grov kränkning av andra maken må etc.

Lagmannen Ulveson:

Jag ansluter mig i allt väsentligt till regeringsrådet Walbergs principiella inställning och menar alltså, att äktenskapsskillnad på grund av otrohet bör kunna vägras i betydligt större utsträckning än det remitterade förslaget medger — särskilt då i fallen av otrohet under hemskillnad. Emellertid vill jag inte påyrka någon omedelbar avvikelse från Nordiska rådets rekommendation. Jag beklagar, att rekommendationen för närvarande hindrar en mera långtgående lösning, och hemställer, att frågan så snart som möjligt måtte tas upp på nytt inom ramen för det nordiska lagsamarbetet.

14 kap.

4 §.

Lagrådet:

Lagrådet finner ej något att erinra mot principen att kostnaderna för borgerlig medlare skall betalas av kommunen.

Förslaget att kommunen också skall betala ersättning till särskild medlare, som utses av rätten enligt 1 § tredje stycket, är inte lika invändningsfritt. Bl. a. torde krävas utförlig reglering av frågan vilken kommun som skall svara för kostnaden i olika tänkbara lägen. Mest praktiskt synes vara, att medlare i de sällsynta fall varom här är fråga får rätt till ersättning av statsmedel. Bestämmelse härom torde böra meddelas i giftermålsbalken.

Lagrådet förordar därför, att paragrafen utformas på följande sätt:

Ersättning till borgerlig medlare betalas av kommunen.

Särskild medlare, som utsetts jämlikt 1 § tredje stycket, äger utfå ersättning av statsmedel.

Närmare bestämmelser om ersättning enligt denna paragraf meddelas av Konungen.

15 kap.

9 §.

Lagrådet:

Av skäl som anförts under 14 kap. 4 § torde särskild medlare, som utses av rätten, böra få ersättning av statsmedel.

I förevarande paragraf bör därför anges, att i fråga om medlare som här

avses 14 kap. 4 § andra och tredje styckena skall äga motsvarande tillämpning.

Övriga lagförslag

Lagrådet:

Förslagen lämnas utan erinran.

Ur protokollet:

Ingrid Hellström

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Regenten, Hertigen av Halland, i statsrådet på Stockholms slott den 4 oktober 1968.

Närvarande:

Statsråden ANDERSSON, LANGE, KLING, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GUSTAFSSON, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, MOBERG.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter lagrådets utlåtande över förslagen till

- 1) lag om ändring i giftermålsbalken,
- 2) lag angående ändrad lydelse av 1 kap. 3 och 4 §§ lagen den 8 juli 1904 (nr 26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption,
- 3) lag angående ändring i lagen den 12 november 1915 (nr 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående,
- 4) lag angående ändring i lagen den 12 november 1915 (nr 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet.

Föredraganden redogör för innehållet i lagrådets utlåtande och anför.

Lagrådet har föreslagit viss redaktionell jämkning av den av mig förordade lydelsen av 11 kap. 8 § giftermålsbalken. I anslutning härtill har lagrådet utvecklat synpunkter på tillämpningen av paragrafen.

Jag vill erinra om vad jag uttalade i remissprotokollet om att hela 11 kap. giftermålsbalken behöver revideras från grunden. Frågan om domstol skall döma till hemskillnad eller äktenskapsskillnad när söndring uppstått i ett äktenskap bör enligt min mening i princip vara beroende uteslutande på hur pass allvarlig och djupgående söndringen är. Meningen med hemskillnadsinstitutet är att ge makarna en betänketid i sådana fall då det kan finnas utsikter till en försoning. Både för skillnadsfrågan och för regleringen i samband med skilsmässan av makarnas ekonomiska förhållanden bör orsakerna till söndringen vara ovidkommande. I en framtida lagstiftning torde det därför inte finnas utrymme för särskilda bestämmelser om otrohet i äktenskap.

Man kan fråga sig om det i nuvarande läge — när underlag saknas för en genomgripande äktenskapsrättslig reform — är lämpligt att överhuvudtaget röra vid 11 kap. 8 § giftermålsbalken. Nordiska rådet har emellertid mot bakgrunden av splittrade kommittéförslag rekommenderat en upp-

mjukning av otrohetsbestämmelserna i de nordiska äktenskapslagarna som bevarar den nordiska rättslikheten på området. Den av rådet föreslagna upp-
mjukningen innebär ett steg i rätt riktning såtillvida som den ger uttryck
för en mer nyanserad syn på otrohet än den som ligger till grund för gäl-
lande lagstiftning. Ett genomförande av rekommendationen behöver inte
försvåra en mer radikal reform inom en inte alltför avlägsen framtid. Detta
gäller i varje fall om ändringen i 11 kap. 8 § giftermålsbalken, som jag har
förutsatt, ges en snäv tolkning och den nyinförda möjligheten att döma till
hemskillnad utnyttjas sparsamt. Teoretiskt torde det vara riktigt som lag-
rådet säger att domstol är oförhindrad att med stöd av den nya lydelsen
döma till hemskillnad även utan yrkande av part. En sådan tillämpning
skulle emellertid inte stå i god överensstämmelse med grunderna för lag-
ändringen, och jag räknar med att den inte skall förekomma i praktiken.

Syftet med ändringen av 11 kap. 8 § giftermålsbalken torde framgå av
den i remissprotokollet förordade lydelsen. Denna lydelse ansluter nära till
formuleringen i Nordiska rådets rekommendation. Jag kan inte tillstyrka
att paragrafen jämkas redaktionellt på det sätt lagrådet har föreslagit. Inte
heller anser jag att uttrycket könsligt umgänge är att föredra framför det
i remissprotokollet använda ordet könsumgänge.

Efter samråd med chefen för finansdepartementet ansluter jag mig till
lagrådets förslag till ändringar i 14 kap. 4 § och 15 kap. 9 § giftermålsbalken.

Dessutom bör vissa redaktionella jämkningar vidtas i de remitterade för-
slagen.

Jag hemställer att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att antaga förslag till

- 1) *lag om ändring i giftermålsbalken,*
- 2) *lag angående ändrad lydelse av 1 kap. 3 och 4 §§ lagen den 8 juli 1904 (nr 26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption,*
- 3) *lag angående ändring i lagen den 12 november 1915 (nr 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående,*
- 4) *lag angående ändring i lagen den 12 november 1915 (nr 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet.*

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instäm-
mande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar
Hans Kungl. Höghet Regenten att till riksdagen skall av-
låtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll
utvisar.

Ur protokollet:

Margit Edström

Innehållsförteckning

	Sid.
Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	3
Utdrag av statsrådsprotokollet den 25 juli 1968	18
Inledning	18
Vissa äktenskapshinder	21
Äktenskapsåldern	21
Nuvarande ordning m. m.	21
Familjerättskommittén	22
Remissyttrandena	23
Statskontorets förslag	26
Epilepsi	26
Nuvarande ordning	26
Kommittén angående medicinska äktenskapshinder	26
Remissyttrandena	27
Familjerättskommittén	27
Remissyttrandena	28
Könssjukdom i smittosamt skede	29
Nuvarande ordning	29
Familjerättskommittén	29
Remissyttrandena	30
Väntetid för kvinna	31
Nuvarande ordning m. m.	31
Familjerättskommittén	32
Remissyttrandena	34
Lysningsförfarandet	36
Nuvarande ordning	36
Familjerättskommittén	38
Remissyttrandena	39
Vigsel	43
Villkor för vigsel	43
Nuvarande ordning	43
Familjerättskommittén	43
Remissyttrandena	43
Borgerlig vigsel	44
Nuvarande ordning m. m.	44
Familjerättskommittén	44
Remissyttrandena	44
Formfel vid vigsel	45
Nuvarande ordning	45
Familjerättskommittén	45
Remissyttrandena	46

	Sid.
Vissa återgångs- och skillnadsgrunder	46
Återgång på grund av kroppsliga sjukdomstillstånd	46
Nuvarande ordning	46
Kommittén angående medicinska äktenskapshinder	47
Familjerättskommittén	47
Remissyttranden över familjerättskommitténs förslag	47
Hemskillnad på gemensamt yrkande	48
Nuvarande ordning m. m.	48
Familjerättskommittén	48
Remissyttrandena	49
Äktenskapsskillnad på grund av tvegifte	50
Nuvarande ordning	50
Familjerättskommittén	50
Remissyttrandena	50
Äktenskapsskillnad på grund av otrohet	50
Nuvarande ordning	50
Familjerättskommittén	50
Remissyttrandena	52
Nordiska rådets rekommendation	54
Äktenskapsskillnad på grund av brott mot make eller barn	54
Nuvarande ordning	54
Familjerättskommittén	55
Remissyttrandena	55
Äktenskapsskillnad på grund av sinnessjukdom	57
Nuvarande ordning	57
Familjerättskommittén	57
Remissyttrandena	58
Medling	58
Nuvarande ordning m. m.	58
Familjerättskommittén	60
Remissyttrandena	63
Departementschefen	69
Allmänna synpunkter	69
Vissa äktenskapshinder	73
Äktenskapsåldern	73
Epilepsi	74
Könssjukdom	75
Väntetid för kvinna	76
Lysningsförfarandet	79
Vigsel	81
Villkor för vigsel	81
Borgerlig vigsel	81
Formfel vid vigsel	82
Vissa återgångs- och skillnadsgrunder	83
Återgång på grund av kroppsliga sjukdomstillstånd	83
Hemskillnad på gemensamt yrkande	83
Äktenskapsskillnad på grund av tvegifte	84

	Sid.
Äktenskapsskillnad på grund av otrohet	84
Äktenskapsskillnad på grund av brott mot make eller barn	86
Äktenskapsskillnad på grund av sinnessjukdom	87
Medling	87
Ikraftträdande m. m.	90
Hemställan	92
Bilaga: Till lagrådet remitterat förslag	93
Utdrag av lagrådets protokoll den 27 september 1968	102
Utdrag av statsrådsprotokollet den 4 oktober 1968	108